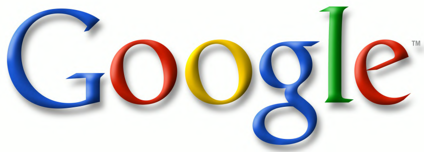
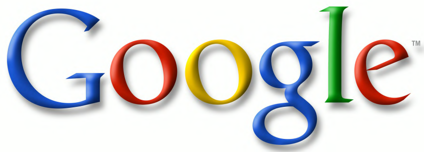

Google

OVER

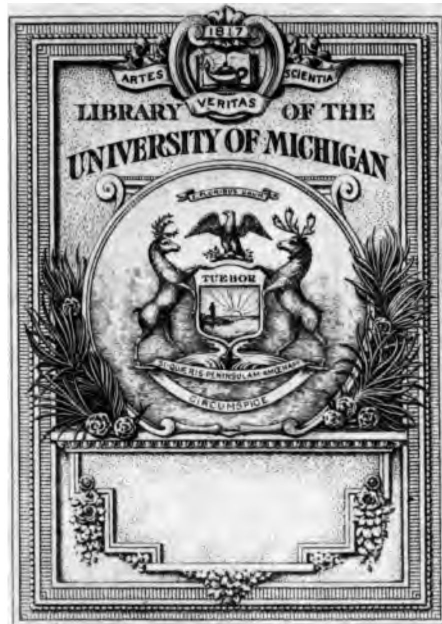
MIDDELNEDERLANDSCHEN VERSBOUW,

DOOR

Dr. W. L. VAN HELTEN,
HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1884.

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

OVER

MIDDELNEDERLANDSCHEN VERSBOUW,

DOOR

D^R. W. L. VAN HELTEN,
HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1884.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

INHOUDSOPGAVE.

HOOFDREGELS . . . . § 1—4.

UITZONDERINGEN OP DE HOOFDREGELS:

DE VERBA ZIJN, HEBBEN EN WORDEN ALS WISSELENDE WOORDEN . . . . § 5.

DE VERBA ZULLEN, KUNNEN, WILLEN, MOETEN EN MOGEN ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 6.

DOEN EN LATEN, MET VOLGENDEN INFINITIEF, ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 7.

SIEN, HOOREN EN GAAN (EN ANDERE VERBA VAN BEWEGING), MET VOLGENDEN INFINITIEF, ALS WISSEL. WOORDEN . . . § 8.

SEGGHEN, SPREKEN EN ROEPEN ALS WISSEL. WOORDEN . § 9.

HEETEN (INTR.), BLIJVEN (OOK STAEN EN LIGGHEN) ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 10.

HERE, VROUWE EN ANDERE NAMEN VAN TITELS ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 11.

GOD EN GODS ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 12, 13.

SINT(E), VUL, SULK, GROOT, GOET (OOK QUAET EN LIEF) ALS WISSEL. WOORDEN . . . . § 14.

WOORDEN MET TWEE OF DRIE HEFFINGEN:

DE AFGELEIDE, SAMENGESTELDE EN VREEMDE WOORDEN . . § 15, 16.

DE SAMENGESTELDE VERBA IN 'T BIJZONDER . . . . § 17.

DE VERBINDINGEN, BESTAANDE UIT EEN ADJECTIEF EN MAN (OOK MENSCH?) . . . . § 18.

DE EIGENNAMEN . . . . § 19.

—

VERPLAATSING VAN HET ACCENT:

IN AFGELEIDE, SAMENGESTELDE EN VREEMDE WOORDEN . . . § 20.
IN SAMENGESTELDE VERBA . . . . § 21.
IN EIGENNAMEN . . . . § 22.

LETTERGREPEN, MET EEN ONDUIDELIJKEN KLINKER, IN DE HEFFING:

DE EENLETTERGREPIGE WOORDJES NE, TE, SE EN RE . . . § 23.
DE PRAEFIXEN BE-, GE-, TE- EN VER- . . . . § 24.
DE SUFFIXEN VAN 'T ZWAKKE IMPERFECTUM, -DE, -TE, EN VAN 'T DEELWOORD, -ENDE . . . . § 25.
DE UITGANGEN -DE, -(S)TE VAN SUBSTANTIEVEN, ADJECTIEVEN EN BIJWOORDEN . . . . § 26.
ANDERE OP E UITGAANDE SUFFIXEN . . . . § 27.
DE UITGANG -EN . . . . § 28.
DE UITGANGEN -EL (-LE), -EM, -ER (-RE) . . . . § 29.
SYNALOEPHE EN HIATUS . . . . § 30.
SYNCOPE EN APOCOPE . . . . § 31, 32.
OVERGANG VAN I TOT J . . . . § 33.
VERZEN MET DRIE EN TWEE HEFFINGEN . . . . § 34.
ALGEMEENE OPMERKING. . . . . § 35.
MIDDELEN TOT HERSTEL VAN BEDORVEN METRUM § 36—38.
TOEVOEGSELEN (OVER LUTTEL, COMEN, DOEN, DUNKEN, SCHIJNEN, GOD, CLEINE, HALF, SOETE, ENZ. IN DE DALING) . . . . § 39.

———

INLEIDING.

Sedert JONCKBLOET als baanbreker, vóór meer dan dertig jaar, zijn werkje over den »Middennederlandschen Epischen versbouw" in 't licht heeft gezonden, werd voorzeker geen onderdeel onzer Dietsche philologie zoo stiefmoederlijk behandeld als dat der metriek. Want met MARTIN's »Grundzüge der mnl. Verskunst" (in zijne uitgave v. d. *Reinaert*) noemt men op eenmaal alles, wat na 1849, het jaartal van J.'s verhandeling, op dit gebied geleverd is. Of we de oorzaak dezer verwaarloozing in miskenning van het gewicht der prosodie moeten zoeken? Natuurlijk niet. Dan misschien in een overtuiging, dat het onderwerp door genoemde geleerden te zeer is uitgeput om de moeite van nieuwe navorschingen te beloonen? Gewis evenmin, naar mij dunkt. Zonder twijfel bevat MARTIN's opstel een paar zeer belangrijke wenken, en vindt men in J.'s studie menige merkwaardige en fijne opmerking, die niet alleen d'après sa date, maar ook wegens haar blijvende waarde op den hoogsten prijs is te stellen. Doch wie zal durven beweren, dat het door die beiden gegevene volstaat om ons een helderen en vasten blik te verschaffen in het metrische samenstel van 't Mnl. vers; dat het door hen geleverde een systeem vormt, waarin uit een algemeenen en hechten grondslag consequente gevolgtrekkingen zijn voortgekomen; of dat naar hun stellingen elke niet bedorven Dietsche dichtregel doorgaans zonder bezwaar metrisch kan worden gelezen? Heeft niet integendeel ieder, die ooit volgens die opgestelde grondbeginselen Mnl. verzen in hun bouw heeft pogen te ontleden, zich daarbij deerlijk te leur gesteld bevonden?

De stelling b.v. van één facultatieve daling achter elke heffing en van »Verschleifungen", als *gwech* (voor *gi wech*), *vroun*, *troun* (v. *vrouwen*, *trouwen*), *conc* (v. *coninc*), *heml*, *achtr* (v. *hemel*, *achter*) (vgl. JONCKBL. t. a. pl. bl. 91, 95, 97 en 104), moge het scandeeren van verscheidene verzen mogelijk maken. Maar welk Mnl. dichter men ook opsla, men behoeft slechts een paar honderd regels te hebben nagegaan, om te bespeuren, hoe naast de metrisch zoogenaamd leesbare verzen een heirleger andere voorkomt, welke met hun tweelettergrepige daling zelfs den stoutsten apo- of syncopeeringslust tarten.

Die dubbele heffing ontkent M. niet, en hij doet daardoor een belangrijken stap voorwaarts. Maar zal men hem willen volgen, wanneer hij aarzelt verzen te erkennen, met slepend rijm en drie heffingen, of wanneer hij o. a. aan de Mnl. »Wortbetonung" een vrijheid toekent, die aan bandeloosheid grenst, en zonder grond of bewijs *midden in 't vers* een accentuatie, als *andwóord*, *afláet*, *sérpent*, *púllaes* gelieft aan te nemen (z. t. a. pl. bl. 422 en 424)?

Daarenboven wat strekte hem zoowel als J. tot leidraad bij de indeeling der woorden en lettergrepen van 't vers in heffingen en dalingen? De laatste scandeerde b.v.: »hí nam órlof énd ghinc wánderen", »dat hí mettém herbérgen cómt", »quaet mán die cránc es ín die dáet" (z. JONCKBL. t. a. pl. 144, 100 en 48); de andere »den ármen bére te díer stónt", »becnáuse, sóe es só vét", »ínt dórp ende gróot gheróchte" (z. diens *Reinaert*-editie, pag. 425, over de vss. 934, 225, 1527); alzoo het 1ste citaat met het verb. (*nam*, *ghinc*), het 3de met *die* en een adject. (*quaet*) in de daling, tegenover het 2de en 5de met het ww., het 4de met *die*, en het 3de, 5de en 6de met een adject. in de heffing: een verscheidenheid, waarvoor men in beide verhandelingen tevergeefs naar verklaringen zal zoeken.

Zou hier dan bij den Dietscher inderdaad willekeur geheerscht hebben? Of is misschien veeleer het meerder of minder gewicht van het woord in den zin en de daarmede samenhangende sterkere of zwakkere nadruk in de rede van invloed geweest; m. a. w. heeft wellicht de eene categorie van woorden een beslister aanspraak op de heffing gehad dan de andere? Deze vraag had ik me reeds

meermalen gesteld bij het nadenken over onze oude, door het accent (en niet door de quantiteit der syllaben) beheerschte metriek; het gelijksoortig verschijnsel in de allitereerende poëzie, waar niet zoo maar ieder woord, onverschillig welk, als staf en als alliteratie gebezigd werd, bracht er mij toe. Mogelijk dat hare beantwoording voor studiën op dit gebied een goeden uitslag beloofde! Zoo meende ik. En nauwlijks had ik me, door die hoop aangelokt, eenigen tijd met een opzettelijk onderzoek in dezen beziggehouden, of die meening werd overtuiging, vaste overtuiging. Hier lag de weg om steekhoudende resultaten te verkrijgen! [1])

Zou echter het mij thans voor oogen staande doel werkelijk bereikt worden, dan moest, ik besefte het, naast het gemelde princiep nog een ander niet minder gewichtig mij leiden: de standvastige poging om de gevaren te ontwijken, waaraan een al te gedwee Lachmannianisme blootstelt. Het aannemen van metrische regels, die voor een deel meer op het oog dan op het oor berekend zijn, kon slechts op dwaalwegen voeren. De erkenning toch, om een voorbeeld te noemen, van »Verschleifungen", als *mantl*, *vogl*, *wintr*, *leidr* enz. (uit *mantel* enz.), moge bij de beschouwing der Mhd. metriek, en in navolging daarvan ook bij die der onze, vrij algemeen tot geloofsbelijdenis verheven zijn, vormen als de genoemde, die men voor monosyllaba wil laten doorgaan, mogen op 't papier daar zoo wat op gelijken, in de werkelijkheid, in de uitspraak zijn en blijven ze, kunnen ze niets anders zijn dan tweelettergrepig.

Volgens deze methode nu is het mij, hoop ik, gelukt tot een systeem te geraken, dat wel in aanleg en karakter van het totnogtoe verkondigde afwijkt, doch tevens, in hoofdpunten althans, alle willekeur buitensluit en het regelmatig scandeeren der Mnl. rijmwerken mogelijk

---

[1]) Reeds lang nadat de beneden medegedeelde uitkomsten waren verkregen, kwam ik, bij herlezing van MARTIN's opstel, er toe kennis te maken met een door dezen aangehaalde verhandeling van AMELUNG (*Beiträge zur Deutschen Metrik*, in het IIIde D. der Zeitschr. f. D philologie). En tot mijn niet geringe voldoening mocht ik daarbij ervaren, hoe het door mij ten grondslag gelegde beginsel veelszins met het door den laatste voor de Mhd. metriek gevolgde overeenstemt.

maakt. Dat ik bij de uiteenzetting daarvan geen polemiek tegen mijn voorgangers zal voeren, is natuurlijk; daarvoor staan wij op een te verschillend standpunt Evenmin echter kan ik, bij overeenkomst in ondergeschikte punten tusschen hunne en mijne beschouwingen, me op hen beroepen; want zelfs daar is, gelijk voor de hand ligt, onze toepassing niet dezelfde. Alleen dit zij hier in 't algemeen opgemerkt, dat ik in die laatste gevallen JONCKBLOET's en MARTIN's groote verdiensten volgaarne erken en niet aarzel dankbaar te verklaren, dat voor verscheidene mijner onderzoekingen de eerste stoot van hen is uitgegaan.

Ten slotte begrijpe men wel, dat ik, bij het in 't licht zenden van mijn arbeid, geenszins de drieste verwachting koester, dat hier het laatste woord over ons onderwerp zal gesproken zijn. Meer dan waarschijnlijk brengt een voortgezet onderzoek nog menige bijzonderheid aan den dag, die thans aan mijne aandacht ontsnapt is. Doch daarbij steune mij dan de medewerking der vakgenooten, voorzoover de voorgedragen theorie, na onbevooroordeelde toetsing, hun instemming mocht hebben verworven. Mijn doel was het alleen de algemeene grondslagen bekend te maken, waarop, zoo ik meen, moet worden voortgebouwd.

HOOFDREGELS.

---

§ 1. A. Ieder Dietsch vers heeft, op zeer geringe uitzonderingen na, *vier* of *drie* heffingen. Elke dezer heffingen *kan* gevolgd worden door *een* of door *twee* dalingen, terwijl aan de eerste heffing *een* of *twee* dalingen *kunnen* voorafgaan. Niet zelden evenwel volgen twee, somwijlen zelfs drie heffingen onmiddellijk op elkaar, of begint het vers dadelijk met een heffing.

De op elkaar rijmende verzen hebben een gelijk getal heffingen.

B. Wat het staan in heffing (arsis) of daling (thesis) betreft, zijn de deelen der rede in *twee* categorieën te scheiden:

in de woorden, wier met klemtoon of (bij aanwezigheid van meer dan één accent) wier met hoofdtoon uitgesproken syllabe *altijd als heffing voorkomt*; (we zullen ze *vaste woorden* noemen); en

in de woorden, wier met klemtoon uitgesproken syllabe *als arsis voorkomt*, wanneer ze als rijmlettergreep dienst doet,

als arsis voor kan komen, wanneer ze in hetzelfde of volgend woord een daling onmiddellijk achter zich krijgt,

doch een *thesis moet zijn*, wanneer de onmiddellijk volgende lettergreep een heffing is; (we noemen ze *wisselende woorden*).

In al deze gevallen maakt het geen verschil, of de onmiddellijk voorafgaande syllabe een heffing of een daling is.

In het voorlaatste is slechts van *kunnen* sprake; want, dewijl de thesis uit twee lettergrepen kan bestaan, treedt zoodanige lettergreep ook vóór een volgende thesis meermalen als daling op.

De syllaben, welke (in woorden met één accent) den klemtoon en (in woorden met twee of meer accenten) den hoofdtoon missen, staan in de thesis, behoudens in de beneden (§§ 15—29) te bespreken gevallen.

C. Tot de *vaste* woorden behooren:

de verba;

de substantiva;

de adjectiva (en de rangtelwoorden) en

de adverbia (met uitzondering der beneden genoemde).

Tot de *wisselende* behooren:

de adverbia: *hier*, *daer* (*dare*), *waer*, *hene*(*n*), *dan*(*e*)(*n*), *wane*(*n*), *ginder; doe*(*n*), *sint*, *nu*, *noch*, *oyt*, *noyt*, *emmer*, *nemmer*, *ie*, *nie*, *selden*, *dicke*, *eens* (= „op zekeren tijd"), *eer*, *meer* (van tijd); *voort*, *eerst; so*, *also*, *dus*, *sus*, *aldus*, *hoe; harde*, *sere*, *al*, *vele*, *iet*, *niet*, *en*, *wel* en *wale* (= „zeer" en „zeker, gewis", maar niet = „goed"); *weder* (= „opnieuw"), *echt; gerne* (= „gewoonlijk"); *bet* (= „meer" vóór een adjectief en in de locale beteek. van „verder"), *min* (vóór een adject.), *best* (in de verbinding *so*, *hoe — best*); alsmede de van praeposities gevormde bijwoorden;

de pronomia (*ook de enclitische*) en het bepal. en onbepal. artikel;

de possessiva;

de bepalende telwoorden (ook *beide*), alsmede *gheen*, *vele*, *enich*, *menich*, *al*(*le*), *som*(*mig*), *selc* (= „de een of de ander" of in plur. = „sommige");

de conjuncties;
de praeposities, en
de interjecties.

§ 2. Ziehier ter toetsing en opheldering een aantal voorbeelden, waarbij ik me, evenals in de volgende paragrafen (tot en met 33), in hoofdzaak tot de verzen met vier heffingen beperk; want eerst na het leeren kennen der metrische eigenaardigheden, zal men op genoeg vasten bodem staan, om uit te maken, of een vers met drie of met vier arseis te lezen is:

„dát de líeden ván den lánde"; „ánder gíesten véle wéten", Sto. I, 15 en 16; „die tlánt wónnen éntie érve"; „dáer si of nútten díe bedérve", Ib. 21 en 22; „ende bí wat rédenen ghí in hánt"; „Vríeslant, dát u so sére vlóect", Ib. 31, 34; „óude bóeken hóric ghewághen"; „dícken quámen sí met scáren; óm dat Róomsche Ríke te cráncken", Ib. 41, 54, 55; „daer tvólc ménich iáer in sát"; „ende sétter ín so ménighen gást"; „díese ghíselden énde dwónghen", Ib. 58, 72, 73; „Róme, wánt hets een cóut lánt"; „heídijn bléven si nóch hier náer"; „doe sénde hi índen lánde scíere"; „die Vríesen énde ghelóven léerde"; „dat béelde dóer ons Héren ghebód"; „slóeghen ín sijn hóeft onsáchte"; „dát hi stórte dáer sijn blóet"; „ende máecter éne kérke méde", Ib. 78, 79, 96, 98, 107, 115; „óp de félle Heídine déde"; „die heídijn stórven dáer te vóren", Ib. 142, 164; „al véllét in síne hánt", Ib. 302; „sprác hi: dít ne schéen gheen récht"; „daer wónder óf ghescíede sínt"; „sint dróech só der Vríesen ráet"; „dát hem de pórters sóm ontsághen"; „sint líep sére die wáende ontgáen"; „dat pénsde van Wóerden dé verráder"; „ic wáens élc verráder pléghet"; „doe nám dé verráder fél", Sto. III, 102, IV, 56, 584, 669, 964, 1373, 1392, 1430; „de scépene wóudent wél ghehíngen", Sto. VI, 298; „dat níemen bet éren wérdich wáre", Sp. H. IV[1], 4, 44; „nú geréet di énde gháe"; „dáttu súlken gód ontfáes"; „dat wíjf ende quám sélve te háre"; „ín die ghedáne réchts eens dráken"; „ín minen dróme, dáer ic lách"; „eenen scónen gód gráeu gehåer"; „eenen wrékere, éenen sóne sáen"; „die méester ántwordde: íc bevínde"; „dát dijn wíjf es wórden met kínde"; „wies témpel dát in Lýbia stéet"; „síne órloghe dát hi spóet", Sp. H. I[4], 2, vss. 14, 16, 20, 21, 30, 31, 38, 39, 40, 44, 46; „ic

zíe wel dát dit wás een gód"; „Phíllip die cóninc sát daer náer"; „dát hi hém te wétene déde"; „in désen tíden so quám máre", Ib. 3, 24 en 31; 5, 10; 9, 1; „víntmense vráy, dat ménse mínne"; „dit trác Jherónimus mét siere píne"; „úten Gríeken ín Latíne"; „mínne van bóuken énde van wíven"; „álte véle bedáerf den wíven"; „scóne gestéente, clédere díere", Sp. H. I^{5}, 2, vss. 7, 15, 16, 26, 28, 29; „so gróot die náme vánden Gállen"; „hine híltse te vríende ófte te sóude"; „énde gewán hi hém benéven"; „met rídderen éntie zée met scépen"; „ende hólpen hém in ménege píne"; „dát hi ménegen zéghe vácht"; „énde begáven met háren scáren"; „om de Gállen, díemen tlánt líet", Sp. H. I^{5}, 16, vss. 5, 7, 10, 14, 22, 23, 25, 30; „twí dat vólc daer cómen wáre"; „séide elc tsélve‿indie ántwerde síjn"; „eens quám hi, álst bescréven stáet"; „die Jóde séide: twi lógenstu dát?"; „schíet gheent wáter vánden lánde"; „eens quámen vrémde líede án"; „Confús scíet danen dé jongelínc" (vgl. § 20); „eens quám ónder der áermer scáre"; „dránc geent veníjn, stáerc van cráchte"; „énde élken wánen si quámen", Sp. H. III^{7}, 10, 52; 12, 57; 26, 32; 31, 53; 33, 1, 11 en 39; 51, 72; 55, 106; 63, 8; „léide lághe een déel bet áf", Ib. III^{8}, 6, 37; „waer ómme en héefse el níemen gehóort", Ib. 16, 62; „echt spréect hi: wílde‿hare wíjsheit tógen", Ib. I^{3}, 42, 11; „dátti dijn méester léerde wéten"; „péinse doch óm dijns méesters wóort"; „dien éersten wýngart plántte hi"; „léestmen dat Cádmus máken déde"; „verwónnen líeden dóe ghenáden"; „dáer men vécht sónder ghenáde", Alex. I 1008, 1013, 1018, 1026, 1027, 1030; „Ic wáne gheen lánt en és so gróot"; „máer bi tróuwen néenic níet"; „éntie ére méde wel cránc"; „sóme róot sóme gróene"; „óver enen córten tíjt bat ghíns" (vgl. § 32 *d*); „daer gáf gód tweeend-séventich spráken", Alex. IV 258, 281, 298, 1136, V 392, 859; „Fransóyse vráechdi, só hi best móchte"; „hi píjndem tgóet van sínen hére"; „te déckene úter máten zére"; „ter éren búten dáer of cómen"; „wínnen nóch al ín mijn léven"; „Góde bequámere dán du síjs"; „dáts: sinen hére getróuwe wésen"; „géven wi Góde sijns sélves ére"; „ende hí sine tíjt met állen zínnen", Franc. 3140, 2923, 2924, 2927, 2933, 2942, 2952, 2954, 2961; „wie máchti, Fransóys, bet máken ríke"; „wárp hijt ín enen veínstre bet óf"; „twi láetstu den hére‿om den knécht dán"; „als hí entíe geséllen síne"; „som wáren de bróeders ín gebéde"; „som lágen sí up háre stéde", Franc. 310, 613, 317, 1617, 1618; „óf an een hóut, els bédde neghéen", Ib. 2956; „Ísrael séndde tien sóne dáer"; „dátter gheen

wáter in cómen móchte"; „dát hi den Grieken eerst wíjngaerd bráchte"; „dat éne wel wóeste stéde wás"; „was twíntich cúbitus lánc ende‿el níet" (vgl. § 5); „móeder dér onfármichéit" (vgl. § 15); „die góede líede séggen al blóet"; „Gód ne híet noyt zónde dóen"; „sint víerde ménne ménich jáer"; „soene vánt waer rásten, sónder líeghen", Rijmb. 3040, 3469, 4039, 4180, 4783, 10, 219, 372, 404, 1212; „dát ghi u sélven níet verdérvet"; „Tíbeert, síet dat ghi níet en spáert"; „hine wáers niet bléven sónder tóren"; „sóete néve wat séchdí"; „dát nu ván u sóude ghevállen"; „áls ic dóe ten tíden déde"; „ic léde u dáer ter sélver stát"; „al tgóet dát men hém noit déde"; „nie máecte gód so léelic díer"; „en hádde nie cóninc énen knécht"; „in hóorde níe so góeden ráet"; „ine déde níe so líeve píne"; „ghine sághet níe verwóeden honden"; „hoe Reínaert sínen érdschen váder"; „al ómme‿ende‿ómme wás belóken"; „so wéntelde hí dan éne míle"; „het stónt hem só, hi móest ghedóghen", Rein. 667, 1184, 2932, 1121, 2327, 3070, 1151, 2866, 746, 1772, 1951, 1962, 2840, 2226, 1163, 975, 1584; „ende hádde twe wégghen daer ín ghesléghen"; „énde met sínen séven kíndren"; „men cócht niet ómme dúsent máerc"; „hóe hi sál vier scóen ghewínnen"; „ghéven twée van háren scóen"; „élkerlijc móet u ghéven twee scóen", Rein. 653, 2122, 2618, 2857, 2869, 2885; „súlc enen vléghel, súlc een ráke"; „sulc quám ghelópen mét enen stáke", Rein. 723, 724; „een éver dóe vor hém daer léet"; „áne mi dán behúwen sóude"; „sóne gebréct hem góet noch ére"; „want min váder daer áf te sécgen plách"; „jóncfrouwe, váerdi met mí, nu síet"; „só wat dátter af cómen sóude"; „nu bén ic díne in álre wíjs"; „doe tróude élc sijn líef aldáer"; „hoe si ópten bóem vónden wás"; „end(e) dat tkínt niet kérsten wáre gedáen" (vgl. § 31 *g*); „alléne vóer al sónder gevárde"; „quámen twee léuwe‿op hem álso hóude(n)"; „soe wíllic nú dan váren dáer"; „bi rídderscápe néenic hére" (vgl. § 15); „noch níeman óec al híer omtrént"; „díe hem dés iet ónderwínt" (vgl. § 16); „dien ál die wérelt gévet lóf"; „doe vráechdem Tórec wíe hi wáre"; „ende twí genéerdi ú dus híer"; „datten síjn geselle‿inden pít líet", Tor. 7, 36, 38, 55, 57, 66, 110, 125, 145, 167, 275, 527, 661, 686, 1103, 1262, 1271, 1366, 1368, 1825; „bi wílen cómtér af scánde"; „gáf hi háre té dien tíden" (z. § 23); „si en sáchen nýe met óghen séder", Beatr. 40, 282, 430; „ende dóen met láchter kéren dán"; „méer dan ícker íe ghewán"; „hi dádér toe síne mácht"; „hier búten dát ic ú sal brínghen"; „hí en wóude níet ghe-

hínghen"; „díe mi ter wérelt íe ghevél", C. e. El. 348, 535, 646, 755, 756, 1291; „twe scóne kínder wórden gebóren"; „dát si nóit van hérten mínden"; ín sijn lánt, daer híse líet"; „séidi dat híse haer vóeren sóude"; „ic wéet wel dát hi mi níet getéme"; „óm dat gráf, dát so díere"; „ende Blánceflo̊er nám? Sine déde niet wále"; „noch bíddic háer dat sí mi hále"; „dattu dí verslóeges? wáenstu dan cómen", Fl. e. Bl. 31, 67, 160, 165, 1020, 1106, 1107, 1249; „van sórgen wás mijn gepéns wel swáer"; „al háddic gesíen al ómme mí"; „doe réchtic mí op míne béen"; „ín uwen árme in díe gebáre"; „hi móet van háre sýn gepýnt"; „ántwordic háre met érren wórde", Rose 1707, 1714, 1721, 2429, 3117, 3162; „wel hóuden móegen sónder nóse", Ib. 9374; „wane sóude cómen dat sí vertéren", Ib. 9510; „ende séide‿hine wóuds meer hóren tále", Ib. 8166; „ende bléven voort góede kérstin líede"; „voort gáf Amánd te kénnen dáre"; „híeromme sóude elc kérstin póghen"; „áls ons díe prophéten wel tóghen"; „so dát si án hem en vónden el níet"; „voort dóet de Éwangélie bedíet" (vgl. § 16); „el neghéene ghestíchten noch ánder wáchtere"; „voort álse de dúvel wáende hóonen", Am. I 45, 251, 280, 319, 624, 973, 1015, 1059; „doen vérre‿ende wíde dus vlóech haer fáme", Christ. 1343; „ófte yet dátmen ségghen hóert"; „des men níet en plách in dóude iáer"; „énde gheen ghélt daer vóre en námen"; „dús en dórfdijs u níet beclágen", Teest. 603, 655, 711, 840; „wi sélen kéren sóe wi irst mógen"; „dwónder dát ickér af wéet"; „echt léide die swérte sine (*l.* sijn) hánde te gáder" (vgl. § 36); „elc stác ter zéeward sínen bóet"; „sulc ónder haer pérde, súlc besíden"; „sine wísten wat ríden, si móesten gáen"; „ende séide dícke: Ó wachárme"; „al quáemt so dát hise níne sách"; „ende trác bat ín ter zéewárde" (vgl. § 15); „hi gínc ter vénsteren sóe hi best móchte"; „dóe hi hém was bát gehínde"; „haer crácht en beslóet niet éne pére"; „dát ickén hier níne síe"; „énde wéten oft héme iet déert"; „élc sach ánd(e)ren die tráne néder" (vgl. § 8), Mor. 845, 1079, 891, 2208, 2416, 2547, 2595, 2598, 2714, 2731, 2863, 2874, 2984, 3049, 3295, 3332; „ende tróesten só si best móchten daer áf", Lanc, II 11439; „si réden den méesten tór bet náer", Ib. 14835; „séitsoe dát haer noit wíjf om mínne"; „vijf mílen vérre móchtmen hóren"; „elc dédér toe síne mácht"; „ende bát den rídder, só hi eerst móchte"; „geene ánder ávontúre hi vánt" (vgl. § 16); „Fergúut sách wel án sínen wért"; „hine wéet waer si és no ín wat lánde"; „hine wéet welc

és, so dách so nácht"; „ende ríep: her rídder, ríjt bet sáchter" (vgl. § 11), Ferg. 1526, 1710, 1797, 1963, 1966, 1981, 2065, 2070, 2235; „nie síder ne wístic wáer hi vóer"; „máerken of góne hóghe líede"; „ghine sághet noyt stúven een tróp sprêwen"; „sulc brác sijn béen ende súlc sinen árm", Wal. 1815, 2053, 2128, 2137; „hi hílt ter stéke só hi best móchte", Wal. 2131; „dát men hem déde‿hine wíst wien clághen"; „Wálewein spóedde hem áls hi eerst mách"; „ende nám den cnápe só hi eerst mách"; „men wéet noch níet wie dáer sal wínnen"; „dán ic híer yet lánghe mérre"; „háer negheen wéet wat hi dóen mách"; „gont blóet quám gherónnen úut"; „elc éne tortíjtse scóne‿ende gróot"; „doe péinsdí in síjn ghedóchte"; „doe séindí hem énde sijn páert"; „ghíngen álle métten tween héren"; „so tóghedí mi éntie scéde"; „nochtán ne wéet ic niet wát ghi beghért"; „daer sínct elc vóghelkijn síne stévene", Wal. 2131, 2162, 2204, 2173, 2364, 2413, 2461, 2490, 2597, 2943, 2953, 3065, 3344, 3391, 3537; „een sót mách enen vróeden wel ráden"; wéten véchten, het és wel tíjt", Wal. 165, 2475; „ende tórden Wáleweíne bet án", Ib. 6301 (vgl. § 19); „si ríepen lúde: ay mí, ay mí", Ib. 6600; „máecti pláetse, só hi best móchte", Ib. 7065; „ársaters quámen só si eerst móchten", Ib. 7502; „echt vráechdem Wálewein wát hi wílle", Ib. 4078; „van déser nácht, hen sál eerst dághen", Ib. 4651; „énde dróegén ter érde", Lanc. II 15880; „mi dúnct dat ic nú wel kéren mách" Ib. 16452; „ne wás niet min píjnlic dan dánder wás", Ib. 16888; „die ic ú wel wel nóemen sóude blóet"; „daer hi híer op értrike méde mat"; „in stéden mérkíc twee dínghe", Teest. 892, 1165, 1186; „ende séttese wéder dáer si yrst wáren"; „dát noyt én was díes ghelíke" (vgl. § 5), Wrake I 172, 369; „dat dáer niet áne én ghebrác", Mask. 115; „daer bí es dí de wéch wel cónt", Ib. 163; „ýemenne áls ghi sélve welként", Ib. 269; „voort, trécht wíjst wéder te kéerne", Ib. 525; „noch bedíet dit zwéert een ánder sáke", Salad. 163; „her Húghe, sprác hi, gebréct yet mí" (vgl. § 11); „jaet, hére, in úwen háls enen slách"; „hi en wért nie blíder in ál sijn léven, Sal. 179, 180, 261; „máer ten dúnct mi gheens vrághens wáert"; „si hóocht ende nédert, ghi síet wel dát"; „sí en ghewán nie míncke noch scáert"; „légghic een náelde tússchen twee sténen", Lsp. I, 1, 58; 9, 26 en 44; 11, 41; „twee óghen, twee óren, dat síjn si víer", Ib. 15, 89; „want en ís mar een blícken óf een scíjn", Ib. 17, 23; „doe si úter árken wáren gegáen, Ib. 30, 53; „én gheen lícht, dés

gelóeft", Ib. 9, 57; „hine hádde gesprókeu, wét wel dát", V. d.'d. Eduw. 609; „dát hi daer méde wel sóude dwíngen"; „som stórven dése hérde scíere"; „ic zwérén u híer ter stéde"; „vanden cóninc díere‿hem toe gáf ráet", Sp. H. IV⁷, 32, 89; 34, 17; IV⁸, 28, 54; 47, 10; „méer gáf ende máecte bat ríke", Brab. Y. II 4965 (vgl. § 4); „énde oec láchére in écht", Ib. 5324; „daer máectí als ícker af lás", Ib. 5399; „háelden dónse óver drie mílen", Ib. III 1658; „dese Gódevaert wás een ván den drien sónen", Ib. 1887; „nu hébbic ghedáen sóe ic best cán", Ib. V 891; „voer Síttert víelmén tien tíden", Ib. 1108; „maer alléne dát hi héidin és"; „teméer, wáer hi séker dés" (vgl. § 4); „bóven hem príjst ende dóet hem ére"; „ine síe hier neghénen álso góeden"; Parth. 5807, 5808, 5840, 6907; „ontdóet elc wórt, ghi vínter ín"; „twi máect hí dus gróte féeste"; „geent párt quám tenen mán ghegáen"; „Réinaert, séidi, cómt bet náer"; „selc gáet te hóvewért met éren" (vgl. § 15); „wel hélpen, wíl(len) siere‿hem hóuden án" (vgl. § 36), Esop. Prol. 21; en 17, 9; 20, 5; 23, 9 en 17; 51, 28; „wye gháerne vróechde‿ende blýscap námen"; „elc rídder, wáer hi hénen wénde"; „dat ónse vijf sínnen síjn verwónnen"; „die en hébben lángher líjff noch gúet"; „wat róect hem dán wannéer si stérven", V. Hild. 90, 120; 97, 203; 98, 134; 39, 58; 40, 110; „voer énen den bésten in hógher áert"; „ende séyde: vróuwe, ic sýe wel hóe"; „twee hóghe vórsten vánden ríjck"; „dése twée malcánderen dienden"; „die déen vanden ánderen créech te déyl"; „bóven den éersten gráet ye quámen"; „die ánder gráet stéet in den gáirde"; „elck spréect wes dánder ghérne hóirt"; „alsó hem élc voer ánderen mídet"; „ten dérden gáetmén daer bóven"; „récht míds in zijn hérte bránde"; „dát hi die líefte díe hy ye cóys", Mnlp. II 772, 834, 900, 965, 977, 996, 1140, 1167, 1177, 1239, 1275, 1407, 1654; enz. enz. enz.

§ 3. Reeds in de voorafgaande citaten ontmoetten we enkele wisselende tweelettergrepige woorden, met beide syllaben in de thesis. Plaatsen, als de volgende, zullen dit gebruik nog nader aantoonen:

„nu sálic sýn jouwer álre knécht", Wal. 105; „den cýrkel dáer si sát tere stát", Tor. 95; „váert uwer stráten, dat rádic ú", Ib. 409; „haren hére den cóninc éen baníere", Fl. e. Bl. 209; „her wérd, ic bíddu of gí en(i)gen vríent", Ib 2021 (vgl. § 31*c*); „wi hébben geséllen gesíjn menich jáer", Ib. 2037; „ghéf elken rídderе

een hóbánt", R. v. Mont. 25 (vgl. § 15); „dan wáre‿onse scáde end(e) ónsen tóren", Ib. 419; „ende víngen Arture mét harre crácht", Mor. 2966; „úp enen nácht quám desen mán", Sp. H. III[7], 47, 51; „onsen Hére te týene ál te mále", Rijmb. 682; „gone rúdder, die gónder vóren váert", Wal. 1895; „gone rúdders wáren só mesmáect", Ib. 2589; „ende séide: Gód onser áller hére, Ib. 2695; „nu váert"; Gód onser álre hére", Ib. 2825; „Góde‿onsen hére van hémelríke", Ib. 3364 (vgl. § 15); „gene mán gáf, die lách int víer", Sp. H. III[8], 28, 18; „dese máecte jégen die hérisíen", Ib. 82, 7 (vgl. § 16); „dese víant cómt ende éisgt restóer", Mask. 510; „twintich mílen wíjt in állen sínnen", Fl. e. Bl. 2361; „dat cúme‿yemant és op értríke", N. Doctr. 192 (vgl. § 15); „yemant ván minen víant séght dóghet", Ib. 770; „ende stárf, ende líet beide kíndere‿end(e) wíjf", Christ. 1057 (vgl. § 31 *g*); „doen séide Píeter: ném twintich mán", Br. Y. III 1500; „waert ánders dáer off quáem alle léyt", Mnlp. I 714 (vgl. § 5); „dusent vróechden wérden dáir bekánt", Ib. 1174; „dese péelgrijn léest hem één ghelés", Rein. 2952; „dese tále dóchte haer wésen wónder", Beatr. 616; „dese scát ende dése márgaríte", Franc. 357 (vgl. § 16); „dese bóec ende ándre, dáer wi ínne", Fl. e. Bl. 283; „gine némt desen ríddere síjn verdríet", Tor. 715; „dese gévet tfónnesse mín no mére", Tor. 1203; „dese Flórens énde sijn wíjf Gertrúut", Sto. I 1064; „seven hóndert iáer dértich end(e) sésse", Sto. I 188 (vgl. § 31 *g*); „seven hóndert ende‿éen en véertich, dats wáer", Ib. 218; „vijftien míle, séggen bóke mí", Rijmb. 3264; „dusent dóren wáren án die sále", Alex. IV 1445; „ter ándere quám men(e)ghe púde gróot", Ib. 613 (vgl. § 31 *c*); „vele quáets háddi gedáen int lánt", Ferg. 2485; „ende cóepmanne hóuden vrí tallen tíden", Teest. 1066; „die tíjt sént alle dínc ter móuden", Rose 369; „ménech vréeselic díer, menech wórme" (of „menech vréeselic díer, ménech wórm"), Parth. 2211; „daer was ín gewrácht men(e)ge créatúre", Fl. e. Bl. 1515 (vgl. § 16); „dáer ane stóet menich lédekíjn", Ib. 1542 (vgl. § 15); „beide jéghen dnúwe end(e) jéghen dóude", Mask. 383 (vgl. § 31 *g*); „Gód máecte‿alle dínc die róert", Rijmb. 271; „hóert mine wóort, beede Lámechs wíjf", Ib. 1005; „hi brác beide bánde‿ende vétren algáder", Christ. 324; „hélich váder, men síet alle dághe", Am. I 546; „bedí hi ontstáet alle félle sáken", Ib. 1096; „dat híse te vóren slóech alle dóot", Wal. 461; alle díe hi búten wéghe sághe", Rein. 1681; „si séide: Gód alder wérelt tróest", Beatr. 294; „pélgrime, díe vele móede quámen", Fl. e. Bl. 129;

„some scríven si dát hi mét gevéchte", Sp. H. III^{7}, 55, 12; „vele áermer líeden dáer ter stéde", Franc. 509; „en hóut nember góetman óver róem", Tor. 1941 (vgl. § 18); „Bótsaert plách emmer dát hi lás", Rein. 3372; „vóer voren stóut ende ónverváert", Sto. III 1545 (vgl. § 16); „wanen quám uwer hérten dése wánc", Rein. 1193; „ofte mí verleít nu álfs ghedróchte", C. e. El. 778; „ofte brácht in álso gróte nóot", Fl. e. Bl. 773; „tusschen élken tween múren lóopt een(e) rivíere", Wal. 3464; „scóne‿onder énen ólivíere", Ib. 3551 (vgl. § 15); „weder sí hem hélpen ófte déren", Ib. 3760; „bróch te Méts weder índie stát", Sp. H. III^{8}, 23, 36; „quáemt weder óver tswért gelópen", Ib. III^{7}, 3, 33; „also gróte scánde métten góeden", Teest. 828; „aldus quám Díderic ín sijn lánt", Sto. II 29; „nochtan wíessen sí in lánc so méer", Rijmb. 3410; „sonder knápen, díe men véle dáre", Ib. 4104; „quám sonder váder ván Maríen", Ib. 4381; „dan léide men vérsch bróot weder dáer", Ib. 4774; „onder élken stónt ghescréven wél", Ib. 4941; „over víjftien iáer daer ná also wél", Ib. 835; „nochtan bráchti ménegen ín bedwánge", Mor. 2896; „sere tóngemáke te sínen onwílle" (vgl. § 16 en 20), Ferg. 2460; „die cnápe vóer neven scóninx síde", Wal. 2359; „tote dáer sijn náen léit onder vóet", Ferg. 2269; „spréct je ghenmí een wórt oft twée", Beatr. 112; „die stáen tusschen Élve énde Gerónde", Ib. 611; „danne hí dus spíet omme mínen scámp", Wal. 1459; „boven állen mánnen díe ic kínne", Lorr. I 854; „sonder sórghe ghínc búten múre" (of „sónder sórghe ghínc buten múre"), Rein. 393; „over Reínáerde dat félle díer", Rein. 993 (vgl. § 19); „tusschen désen tween wáteren, Ýsel end(e) Lióre", Sto. I 727 (vgl. § 31*g* en 33); „boven állen díe hi níe gesách", Fl. e. Bl. 525; „dóen sonder mérre, als míjn antwérde", Christ. 280 (vgl. § 20); „alse vólghen lántshéren nadíen", Wrake I 274 (vgl. § 15); „scíep mede dése wérelt díep", Ib. 443; „wárp Gód te mále‿onder vóet", Ib. 612; „herde méesterlec dése tíen ghebót", Tien pl. 5; „Vríent, seithi, svíet ginder míjn gesáte", Fl. e. Bl. 2077 (vgl. ben. § 9); „here Gód, wanen cám mi dít gedáchte", Ib. 2115 (vgl. § 11); „harde cónlike léde‿hire án sijn ógen", Ib. 2663; „harde sóet(e)like slápénde bi háre", Ib. 3458 (vgl. § 25 *opm.* en 31 *a*); „die dóre‿harde váste dáer na háre", Lorr. I 331; „herde sére réet hi émmer tóe", Ferg. 577; „ende gíne cómt nemmer ín die stát", Ib. 887; „u líef stáet ghinder ín die máne", Ib. 2404; „sách harde sélden íemen gínder", Sp. H. I^{8}, 14, 30; „sere wárt ghevélt voer Córtríke", Br. Y. IV 768 (vgl. § 19);

„harde édele séden índen mán", Teest. 2073; „nochtan zóut hemsélven dóen stáde", Lsp. I, 12, 65; „énde‿het vergáet weder mítter háest", Esop. 17, 21; „cómt hare, séithi, bi míere síde", Ib. 12, 21; „so dat sí daer af léet wée so gróet", Christ. 633; „tkínt séegt wale dát ment sléet", Lorr. II 3032; „sere té meskíeve. Gi quáet dóet", Ferg. 4146 (vgl. § 23); „boven ánden bálke vánder kérke", Sp. H. III[2], 11, 80; „sónde‿ende gúlsicheyt és daer sere‿éten", Ib. III[4], 27, 48; „déde‿emmer dát hi dróuch daer náer", Ib. 35, 35; „weder dát sijn níchte sí often sí", Borchgr. v. V. 483; „van háestechéiden cómt selden góet", Mor. 3228 en Wal. 1987; „víants mónt séit selden wél", Rein. 182; „dicke víel hi óver die éllenbógen", Ferg. 1610 (vgl. § 15); „gáet dicke ánders dán sijt vénsen", Taalk. Mag. III, bl. 189, vs. 141; „die mínt hi pléeght gerne scám(e)lec te síne", Christ. 190 (vgl. 31); „dát na den slách cóemt gerne wráke", Rijmb. 33316; „dat dáer af cómt pléeht gerne‿algáder", Mask. 642.

Z. v. n. Sp. H. III[7], 3, 50; 4, 92; 8, 43; 27, 41; 43, 34; 45, 14; 59, 82; III[8], 1, 65; 11, 45 en 46; 14, 35; III[4], 40, 32; 44, 113; III[6], 16, 6; I[2], 15, 70; I[8], 29, 21; 53, 23; 56, 14; I[4], 13, 36; I[6], 36, 7; Rijmb. 859, 1177, 1411, 4167; Alex. V 67, 608; IX 468; Sp. H. IV[7], 32, 26; Borchgr. v. V. 434, 449, 632; Wal. 1461, 3092, 3348, 3470, 3543, 5180, 5189, 7034, 7180, 7304, 9712; Theop. 147; Esop. 48, 39; Rose 7405, 7937, 8211, 8617, 9469, 9741; Ferg. 2022, 4071, 4528, 5443; Lanc. II 14827; Lorr. II 2949; Mor. 4186; Tor. 897, 182, 1167, 1246, 206, 1013; Sto. I. 231, 414, 756, 329, 635, 753, 602, 101; III 490, 746; VI 347; Sp. H. IV[7], 33, 44 en 52; 34, 21; 40, 29; 42, 9; IV[8], 38, 16 en 20; 42, 8; 45, 43; R. v. Mont. 89, 730, 1279; D. Doctr. II 565; Teest. 726, 2261; Christ. 961, 1104, Theoph. 973; Lucid. 47, 342, 850; Fl. e. Bl. 1497, 1529, 595, 886, 2371, 2372, 2404, 2611, 2726, 2734, 3683, 3681, 3521, 3513, 3409; V. d. d. Eduw. 1457; Br. Y. III 980; Rein. 1084, 1456, 3629, 1862, 2505; Mnlp. II 201, 721, 1081, 1849; N. Doctr. 736, 1671, enz. enz.

§ 4. OPMERKINGEN naar aanleiding van § 1—3: Tegenover (*de*) *ander* staande, schijnt *de een* als vast woord te zijn behandeld. Vgl. althans:

„déen blíes, dánder scóet", Ferg. 130; „hébben déen dándre ontmóet", Mask. 1321; „déen mónt an dánder drúct", Mnlp. II 1547; „doch ook „die een vráget den ándren óm batálgie", Ferg.

2043, waar men echter met omzetting „die éen den ándren vrág(e)t om batálgie", zou kunnen lezen (vgl. § 36 en 37).

In verband met het boven (§ 1) omtrent *wel* (= „zeer" en „gewis") gezegde merke men op, dat het woordje, in de beteek. „goed, juist, ter dege", tot de vaste woorden behoort. Vgl.:

„nu mérke wél, ík was hére", Sp. H. III^{7}, 50, 35 (vgl. § 5); „ontbánt hi so wél énde so sáen", Ib. 17, 35; „én beréchten noit wél stéde", Wrake I 915; „Déus, hoe wél és dat góet", Parth. 6566; „álso wél áls ic dóe", Ro. 7439; „ként wél énde verstáet", Lsp. I 18, 35; „dát hem algáder wél sát", Parth. 2861; „díe so wél wáren behóet", V. Hild. 96, 110; enz.

Ofschoon *vele* een wisselend woord is, schijnt *meer* en *meest* tot de vaste te behooren:

„sáels ons véle méer ghéven", D. Doctr. I 809; „daer wás van méer dán van víven", Claus. d. B. 491; méer dán driehóndert iáer", Sto. I 80; „hem sélven só hi méest móchte", Sp. H. III^{8}, 23, 24; „máer dat héme méest déerde", Mor. 3259; „díe ic álder méest mínne", Lorr. II 1185.

Of ook *luttel*, gelijk we zouden vermoeden, evenals *vele* in de daling kan staan, is mij nog niet met zekerheid gebleken. Voor *min* als adverb., ook buiten de verbinding met een adjectief, zou men dat kunnen opmaken uit: „nochtan hólpt bét ende sóude min scháden", Best. VIII 817, en „een hálf min dan dríe ende dértich járen", Wrake III 1957.

De genit. der numeralia *twee* en *drie* schijnt reeds in het Dietsch met diaeresis te zijn uitgesproken:

„háerre tweer (*spreek uit* twéeër) cármínghe", Rein. 313(vgl. § 15); „in dérre twier (*spr. uit* twíër) kéysers tíden", Sp. H. III^{3}, 1, 25. Vgl. „want hi was hore(n) IIIer zweer", V. d. d. Ed. 968.

Misschien zijn nog andere adverbia dan de boven (§ 1) genoemde tot de wisselende woorden te brengen. Naar *(n)emmer* en dergel. zou men hetzelfde voor *(n)ergent*, *(n)iewer*, *altoes* kunnen verwachten. Bewijzen hiervoor heb ik evenwel nog niet gevonden, behalve in: „éert altoes vróuwen end(e) jóncfróuwen", Ro. 2061 (vgl. § 31 *g* en § 15); „altoes vóer den mínsten órber gáen", Wrake I 1177.

UITZONDERINGEN OP DE HOOFDREGELS.

§ 5. Onder de verba maken *zijn*, *hebben* en *worden* als hulp- en als zelfstandige werkwoorden een uitzondering op den hoofdregel. Ze zijn wisselend, niet vast, gelijk b.v. uit de volgende verzen blijkt, waar ze, één- of tweelettergrepig vóór een arsis staande, als daling voorkomen:

„wart cóninc ín Jherúsalém", Sp. H. I[2], 44, 3 (vgl. § 19); „die góeds bréke heeft dán dat góet", Ib. I[3], 23, 21; „óverspél gheváen hadde án", Ib. 27, 8 (vgl. § 15); „hoe gróot ware síne méeste míede", Ib. 53, 35; „énde‿al geváll(e)t oec dat sí worde vónden", Fl. e. Bl. 2173; „wert blíde Ogíer die héelt fíjn", R. v. Mont. 1234; „die rídder heft ménegen tlíjf genómen", Ferg. 1314; „bindésen só was Brúne ghenáect", Rein. 988; „hóe si dús es cómen dáre", Tor. 30; „ván ere dóchter, sijt séker dás", Ib. 140; „opdát die béde es sálichlíke", Teest. 587 (vgl. § 15); „mí es léet dat ú iet déert", Mor. 2112; „díes was hí nu wórden blóet", Ib. 2258; „ende dáts sire hérten sóude sijn wórs", Ib. 2289; „dóe hi hém was bát gehínde", Ib. 2874; „bróeder, hóe eest ú dus cómen", Ib. 2913; „nú hebbíc mi díes vorwácht", Ib. 3025; „si móchte te réchte sijn kéyserínne", Ferg. 1175 (vgl. § 16); „bedí hadsíjs te méerren pánt", Ib. 1431; „ende séide: vríent hefstu íet vernómen", Ib. 1658; „Fergúut wart grám, dóe hi dat sách", Ib. 2249; „ende‿heift Wál(e)weine bíder hánt ghenómen", Wal. 2530 (vgl. § 32 *a*); „bem cómen. Hére, Rávensténe", Ib. 3014 (vgl. § 19); „ál waest hém te dóene léet", Ib. 357; „ende máect mi rúdder, of ghíjs hebt stáde", Ib. 1838; „die máget sí wert só verváert", Lorr. I 156; „in désen tíden was méester gróot", Sp. H. I[5], 2, 1; „want tróuwe vríenscap díe es dínne", Ib. 8; „ten dóepsele énde wart kérstijn mán", Ib. III[2], 2, 25; „méttem die píne‿hebben índen móede", Ib. 30, 23; „in désen sálmen vró zijn sére", Franc. 2953; „en wétti niet, dát ic mácht heb ú", Wrake I 518; „nu es áenleggher(e) dése vúle knécht", Mask. 523 (vgl. § 36); „ál eest dát gi hébt bestáen", Rose 3096; „díe mi gedáen heeft so gróte ére", Ib. 3168; „wánt heeft mí een mán misdáen", Teest. 694; „ende áls gi díen gehóort hebt dán", Mask. 139; „noch sáltu sijn

mórghen ter sélver úren", Ib. 286; „Gód ware wérd van gróten lóne", Fl. e. Bl. 808; „twee kínder, die wérd waren méneger márc", Ib. 925; „dat íemen so stóut ware énde so ríes", Ib. 1365; „gelíke dat sóut wert der wórmen stánc", Lucid. 3185; „hadde áne gedáen een clédekíjn", Lorr. I 349 (vgl. § 15); „Gód hadde háers te tíde gedócht", Mor. 3042; „ende Pértsevále die góet wesen wáent", Ferg. 1774 (vgl. § 19); „vier vóete lánc; thóeft haddi gróet", Ib. 2223; „waren víer end twíntich dúsent mán", Rijmb. 1417; „wíe so mesdáen hadde énde hem kéerde", Ib. 1464; „álsi geléeft hadde tésen líve", Ib. 1531; „ende scánde wart róet end(e) Dangíer wéent", Rose 7175; „die sóudaen wort sére confúus nú", Sp. H. IV[7], 33, 23; „ende hí so líef hadde díe kerstíne", Ib. 38, 45 (vgl. § 20); „wort hónger so gróot ónder die líede", Ib. 40, 43; „waren véle bísscóppen, de plághen", Sto. I 144 (vgl. § 15); „hadde cláerlijc ín die pássie stáende", Mask. 39; „dánc hebbe Gód, diet ál vermách", Lsp. I, 11, 74; „wese vrólic by týden, dáts mijn ráet", V. Hild. 37, 88; „désen wert ónrechs véel ghedáen", Ib. 90, 100; „want rídderscáp wart éerst ghevónden", 97, 170 (vgl. § 15); „die bránt wert stárck ende líeflic bránde", Mnlp. II 1417; „hadde Phílips ghehúert, sijt séker dás", Wrake I 849; „die hérto-ghínne‿hadden ghérne ghenómen", Borchgr. v. V. 131 (vgl. § 16).

Z. v. n.: Rijmb. 3278, 3599, 3608, 1642, 4055, 4284, 4523, 4708, 4721, 4946; Troy, 2064; Al. IX 735, 1067, 1129; Sp. H. III[3], 7, 65; III[4], 39, 7; 40, 30; 48, 24; III[5], 1, 83; 6, 41; 36, 48; 37, 88; I[3], 9, 35; 31, 4; 41, 40; 53, 46; I[4], 3, 23; Wal. 2602, 3149, 3888, 3894, 3926, 5125, 5250, 5267, 5866, 7970; Ferg. 4774, 5035; Lanc. II 14785, 14812; V. Heelen II 5935, 6123; Teest. 1156; Mask. 1009, 1199, 1280; Salad. 129; Lksp. I, 1, 42; 13, 28; 16, 33 en 76; 17, 3; 19, 49 en 70; Sto. V 582, 600, VI 74, 388; Fl. e. Bl. 75, 2014; Borchgr. v. V. 546, 617; Mor. 2388, 2973, 3226; Rose 7030, 7034, 7069, 7324, 7751, 7887, 9490, 9792; Sp. H. IV[8], 41, 10; 44, 9; 50, 27 en 47; V. Hild. 88, 24; 90, 73 en 186; 97, 186; Lucid. 298, 369, 540, 628; N. Doctr. 4, 773, 917, 1472, 2524; V. d. d. Eduw. 430, enz. enz.

Natuurlijk is echter, onder de bekende voorwaarden, het optreden dezer woorden in de arsis evenzeer mogelijk:

„wáest op líjf, wáest op lét", Sto. VI 310; „dé hem scépen

hádden ghesét", Ib. 309; „dát men sélden héeft ghehóert", Ib. 716; „hí wáende dát hi wáre dóot", Alex. IX 920; „ter héllen, wés mijn bóde dáer", Ib. 933; „síjt des séker énde ghewés", Ib. 1114; „dát hi hébbe ármóede", Esop. 25, 14 (vgl. § 15); „díe van slápene wért onblíde", Wal. 5179; „dát die castéel wáre beséten", Ib. 6793; „dát elc ánderen héeft ghemínt", Mnlp. II 132; „ín epístolen héeft bescréven", Ib. 205; „die in góeden hópen síjn van mínnen", Fl. e. Bl. 3007; „dóe sprac Yéwe, síjt des wíjs", R. v. Mont. 784 (vgl. § 9); „líeve náen, ic en hébs niet vernómen", Ferg. 5123; enz. enz.

§ 6. Evenzoo hadden *zullen*, *kunnen*, *willen*, *moeten* en *mogen* het karakter van wisselende woorden. Vanwaar verzen, gelijk:

„ín der histórien, díe gi selt hóren", Fl. e. Bl. 43; „wi vínden gescréven, áls gi selt hóren", Ib. 89; „dát willíc u máken cónt", Ib. 615; „ende Lódewijc hí mach síen wále", Lorr. I 171; „wéten dóet mi, wíen gi wilt tróuwen", Ib. 193; „álse gí hier nú sult hóren", Mor. 2885; „hi sal Árturs lánt wínnen ál", Ib. 2991; „hí souts gérne wésen vróet", Ib. 3106; „dáer salíc noch távont síjn", Ib. 3135; „dáts haer óem mach wérden in ínne", Ferg. 1251; „magícken verwínnen énde mátten", Ib. 1303; „alsó hi wáent en saelt gáen níet", Ib. 2497; „dat scóenste, dát in die wérelt mach síjn", Tor. 162; „om dat híse den cóninc wilt dwíngen áve", Ib. 1100; „móde gevóchten, ende‿ín can níet", Ib. 1190; „nú willíc u tscáec bedíeden", Wal. 54; „no cléder díe ic áne mach dóen", Ib. 960; „díes moetí mi vróet máken", Ib. 1116; „hélptnu, dát icse án mach dóen", Rein. 2862; „nú mooghdí wel vórwaert méer", Ib. 376; „nu néemt hi órlof énde sal náken", Ib. 495; „díes machmén mi wél ghelóven", C. e. El. 640; „díe sal, ís hi wél bedácht", Lksp. Prol. van 't Iste B. 16; „dát willíc hem híer doen wéten", Sto. I 23 (vgl. § 7); „mach ícken ten mínen wílle scóuwen", Ib. V 888; „ende óftu émmer tfólc wils dóden", Alex. I 1031; „dán salíc u dáerna tóghen", Ib. IX 1135; „Flóris const bést ende wánt ál", Fl. e. Bl. 2703; „dat hém die móed sal sínken néder", Rijmb. 3115; „nu dóch dat íc besíen mach dí", Ib. 3231; „nútten zoud dánne van énen alléne", Ib. 622; „suldi hóuden alsó ghi séit te vóren", Wal. 117; „dát suldí noch héden bét", Ib. 3060; „mén zal níemen géven lóf", Franc. 2935; „so vróet wil hi mínnen vólghen

náer”, Rose 3128; „dát gi níet sult wérden' érre”, Mor. 2150; „ín wil ú vermóyen níet”, Ib. 2677; „gí sult úwe órsse stéllen”, Ib. 2679; „díe ic ú salségghen vóort”, Teest. 689; „waer bí gi wilt dménschelíke geséchte”, Mask. 135 (vgl. § 15); „selt líden sónder sijns sélfs mesquáme”, Christ. 264 (vgl. ben. § 20); „want mí sine réden(e) des níene mach vérren”, Mask. 454 (vgl. § 36); „níemen(e) met réchte‿en mach dóen scáde”, Ib. 682; „wille ántwérden opdát men vráegt”, Ib. 692 (vgl. § 15); „die úp wille sítten sónder spáren”, Wal. 71 en 1183; „dat dése rídder dus ván ons wilt vlíen”, Ferg. 4850; „dése tornóy sal een máent gedúren”, Ib. 5082; „dat sí dijn wíjf soude wésen bléven”, Fl. en Bl. 1334; „soude cómen dér capéllen vóren”, Ferg. 1639; „áls hi den góeden quáet wille dóen”, Esop. 2, 20; „een hért, díe ic dí sal wísen”, Ib. 20, 7; „du dóest om dáttu sélve wils léven”, Esop. 41, 9; „hoe sisé mochte lédegen vánder dóet”, Fl. e. Bl. 585 (vgl. § 23); „dát soet án enen gód soude wínnen”, Sp. H. I^4, 2, 10; „Gód wilde tógen ópenbáre”, Ib. III^2, 12, 109 (vgl. § 15); „mochtí entie síne behóuden tléven”, Sp. H. IV^7, 32, 12; „soude láten váren na dése dínc”, Ib. 37, 22; „minen bréc wout doen wéder géven mí”, Lanc. II 16279 (vgl. §§ 7 en 17); „óm uwer béden wílle, wildí”, Ib. 16546; „éer een wastéel soude síjn ontgónnen”, Ro. 7430; „hóe dat hi dícke bi háre mach wésen”, Ib. 9259; „wánt bi hém soudíc gheráken”, Ib. 9465; „hets véel ghewroken álsmen mach síen”, Sto. V 457; „márghin, die tgróene úp sullen éten”, Rijmb. 3975; „mochten méde léven dértich dághe”, Ib. 4146; „ende dáttene Gód soude wáchten méde”, Ib. 513; „ende Gód soude wréken sónder béyden”, Wrake I 23; „die ú en can páep noch clérck bevróeden”, V. Hild. 88, 38; „díe voer sijn héer wil te críte gáen”, Ib. 97, 198; „só woudsý ghelíjc hem stérven”, Mnlp. II 389; „sal húyden váren sijn léste váert”, Ib. 903; „dat récht moet hébben sínen lóop”, Ib. 1921; „salic ú vertéllen wáerlíjc”, Ib. 501 (vgl. § 15); „hi wilde‿ónder hem hébben, sóe wi scríven”, Lucid. 580.

Z. v.: Sp. H. III^2, 10, 19; 29, 52; III^5, 22, 73; I^3, 17, 24; 33, 50; I^4, 13, 24; Rijmb. 1290; Wal. 71, 960, 1183, 3278, 3370, 3577, 3645, 4968, 9376; Mask. 720, 789, 977, 1071, 1161; Salad. 95, 185; Lsp. I, 5, 17 en 36 en 38; 15, 57; 19, 10 en 22; Rose 7026, 7076, 7868, 8094, 8269, 9483, 9524; Sto. V 1719; Rein. v. M. 458; V. d. d. Eduw. 1759; Mor. 3843; V. Hild. 95, 157; Tor. 411; Fl. e. Bl. 20, 43, 89, 246, 476, 615, 2365, 2476, 2608; Lucid. 92, 315, 320; Borchgr. v. V. 415, 801; N. Doctr. 7, 567, 1461, enz. enz. enz.

En daarnevens, gelijk vanzelf spreekt, ook andere, met de verba in de heffing:

„ende éer mense úte séldi wéten", Sto. VI 316; „mijn hére móet de táfel hébben", Ib. 345; „ende síen, móchten sijt bréngen tóe", Ib. 370; „móet ic léven, het wórt ghewróken", Ib. 709; „sál die gróte dúvel wóuden", Wal. 5221; „súldi mi dán dies íc u vrághe", Ib. 5263; „wílle mi Gód ende‿ónse Vróuwe", Ib. 5998; „dáer hi méde wílle váren", Rose 7041; „dát gi súlt verstóten wésen", Ib. 7286; „hoe córt ghi váren móet van híer", V. Hild. 88, 43; „so sél hi láncsaem wél ghenésen", Ib. 89, 54; „ende jéghen gheméynen vlóec en cán", Wrake I 820; „hine cán ghepínen nó gepógen", Sp. H. IV^2, 58, 32; „óftu dijn léven wílt behóuden", Al. IX 1012; „wánt men móet dine wónde wíden", Ib. 1013; „hine wíls niet dóen, hi hádt onmáre", Esop. 13, 11; „ende séide: wánen mách dit cómen", Sp. H. III^5, 16, 77; enz.

§ 7. Ook *doen* en *laten* komen als wisselende woorden, naar gelang van omstandigheden, in de daling of heffing voor, namelijk: *wanneer ze met een van hen afhankelijken infinitief verbonden zijn.* Vgl. b.v. in thesi:

„dede énden een phílosóphe Zenóen", Sp. H. I^2, 43, 32 (vgl. § 16 en 22); „daden Hérraclés die stát máken", Ib. I^3, 31, 31 (vgl. § 19); „so doe Aáron úpheffen síne hánt", Rijmb. 3810; „ende pénsde hoe dát hine úut dade stéken", Ib. 603 (vgl. § 17); „Bácteren lánt laet lígghen stílle", Alex. IV 266; „laet vállen die slécke int hárde lánt", Esop. 14, 13; „die hértoghe séide: vróuwe, laet blíven", Borchgr. v. V. 237; „Ic wílle‿haer te hánt doen thóeft afsláen", Fl. e. Bl. 565 (vgl. § 21); „dat doet máken énde bewérpen wále", Ib. 883; „dedic dí verstáen den wílle míjn", Ib. 1175; „ic sál hem tkéiseríke doen wínnen", Lorr. II 1170 (vgl. § 15); „dede‿hi bríngen ín die stát bínnen", Ib. 1792; „die tíjt doet vúlen álle dínc", Rose 371; „dedi élke máken na háren zeden", Ib. 580; „dóe dedíne sítten gáen", Rein. 144; „laet mi gáen, ic wáre gérne wóch", Ferg. 4523; „laet mi léven óft u dúnct góet", Ib. 4808; „nu doet Réinaert ghéven úwen knéchte", Rein. 2946; „dát mi die cráncheit sál doen dólen", Beatr. 78; „dusdáneghe dínc dede‿hem thérte bréken", Theoph. 356; „dát willíc hem híer doen wéten", Sto. I 25; „dát hi hem kérstijn wílde doen dópen", Ib. 154; „dede híne

met cóste énde met háve", Ib. 786; „dede máken ín de bórch van óndre", Wal. 888; „die dóet doet ménich geselscap scéden", Ro. 7651; „scóne réden(e) dat síjt liete váren", Ib. 8162 (vgl. § 36); „doense tén bordéle léiden dóen", Ib. 232; „en háddens hem níet doen ávegáen", Tor. 178 (vgl. § 17); „hi sóuden doen rúmen síjn geréide", Ib. 546; „laet váren van háre nú die dóet", Ib. 1019; „die ánder séide: laet stáen u scélden", Ib. 1339; „noch ráet u Wíllem dát ghi laet glíden", V. Hild. 88, 72 [1]).

Z. v.: Tor. 566, 809; Mor. 2337; Fl. e. Bl. 1078, 1205, 1344, 2882, 3667; Ferg. 4498; Borchgr. v. V. 643, 727; Rein. v. M. 675, 720; D. Doctr. II 208; V. d. d. Edw. 176, 1434, enz. enz.

Daarentegen in de arsis:

„oec sál si óuden dóen ons állen", Rose 373; „ségt hem énde dóet verstáen", Mor. 812; „bí uwer tráuwen, láet mi wéten", Rein. 590; „doen dédise álle kéren dáer", Tor. 668; „Jóncfrouwe, láet mi dés gebáren", Tor. 808; „nu ségt mi énde dóet verstáen", Lorr. I 69; „en wáre‿ende héeftse sóeken dóen", Ib. 503; „wánt mi déde verstáen, hére", Ib. 38; „dit dédemen róepen dór die stede", Ib. 254; „áls ons de létteren dóen verstáen", Sto. I 449; „sélve máken déde twáren", Sto. II 103; „óver te lópene déde bestáen", Rein. 553; „dóet verváluen énde bedérven", Beatr. 129; „men scíncte‿end(e) men déde ómmegáen", Wal. 1135 (vgl. § 31 *g*); „díne grámscap láten sínken", Alex. I 1011; „die ic ú bevál ende déde verstáen", Ro. 9762; „die hóir in vróechden déde ríjsen", Mnlp. II 878; enz. enz.

§ 8. Volkomen overeenkomst met het besproken *doen* en *laten* is waar te nemen bij *sien* en bij *gaen* (of andere verba van beweging, als *comen*, *varen*, *crupen* enz.), cum infinitivo:

„siet lópen úut sijns héren mónt", Sp. H. III[7], 3, 16; snáchts sach hi vór hem cómen dáre", Ib. 41, 5; „sach so tóngeréke wésen dóe", Fl. e. Bl. 3722 (vgl. § 15); „siedi góne swárte vóghele vlíeghen",

---

[1]) In verband hiermede schijnt in onze teksten somwijlen *hiet* te moeten veranderd worden in *liet*, als b.v. in: „Gód hiet (*l.* liet) Móisese gónt bescríven", Rijmb. 4457; „een ánder cléet hiet (*l.* liet) máken Gód", Ib. 4917.

Wal. 5840; „als híne sach cómen, hi wás in vrésen", Lanc. II 15560; „daer móch t(e) men sien scóne met swérden stríden", Cass. 766 (vgl. § 36); „dáer waert dát hi den dách sach báren", Wal. 383; „sach sítten bándersíde den múre", Ib. 1098; „lámpten sach bérren in állen hóeken", Beatr. 837; „náect sien lópen áchter vélde", Sto. III 1135; „dáer ic dien scónen cnóp sach stáen", Ro. 2871; „sach quéllen, ontfármes der hérten míjn", Christ. 237; „dáer ic de géne sach iámmerlec quéllen", Ib. 246; „of ýet datmén daer ín siet báren", Lksp. I, 1, 12; „alsó men die zónne áltoos siet líden", Ib. 11, 60; „sie cómen scánde, scáde oft plághe", N. Doctr. 756; enz. enz.;

„hi ginc sítten vóer dat vénsterkíjn", Beatr. 97 (vgl. § 15); „hi ginc sítten néder ín dat crúut", Ib. 189; „hi móchte gaen spélen díes begáerde", Wal. 50; „coemt héden éten mét mi dán", Rijmb. 18226; „men gáf hem wáter ende‿hi ghinc dwáen", Wal. 991; „ghaet óffren Góde híer in tlánt", Rijmb. 3846; „Lóth voer wóenen tén gescéede", Ib. 1578; „die blóeme comt síen, hoe scóne si sí", Fl. e. Bl. 3029; „end(e) croop lígghen ín dat óever", Rein. 871 (met 3 arseis, vgl. 872; z. o. § 31 *g*); „nám wáter na, áls(e)men ginc dwáen", Sp. H. III⁷, 51, 75 (vgl. § 36); „den díef sélve díemen geet hángen", Rose 2653; „deer Wálewein móeste gaen sítten vóren", Wal. 2574 (vgl. § 11); „sijn wíjf ginc lígghen óp sijn gráf", Esop. 61, 3; „een páu quam clághen síere vróuwen", Ib. 58, 1; „dát hem ter quáder tíjt quam dágen", Cass. 1484; „vaert stáen víerwaerf twíntich mán", Wal. 5993; „séide tóte hem: rídder(e), gaet dwáen", Ib. 8790 (vgl. § 36); „Ártur ghinc slápen; dat hóf scíet", Ferg. 5312; „ghinc mésse hóren ín die kérke", Ib. 5315; „tóet sinen wíve: wat hébdi gaen iághen", Christ. 1046; enz. enz.

Daarnevens evenwel:

„hi sáchse cómen met gróten scáren", Wal. 1875; „hi sách daer ménighen rúdder váren", Ib. 1947; „dus ghíncmen dápperlíke gheréiden", Sp. 1964 (vgl. § 15); „doe ghínghen si hém geréden dáer", Ib. 2042; „díen hi daer vórem lígghen sách", Ib. 2174; „men ghínc daer hóuwen énde sláen", Sto. VI 61; „séldi bréken síen die múre", Ro. 7419; „slápen gá alse mán met wíve", Ib. 8408; enz. enz.

OPMERK. I. Ook *hooren*, met den infin., schijnt in de thesis te kunnen staan, blijkens:

of Gód wilt, dáer men mán hort nóemen", Esop. 61, 20; Nichéna, dátmen Ních hort nóemen", Br. Y. III 881; „si hádde véle van hém horen ságen", Ferg. 4974; „díes hi van sínen líeve hort spréken", Cass. 793; „uten éwangélien hoort dóen ghewách", Lsp. II, 35, 110 (vgl. § 16 en 33); „als hí u hort spréken van sélken sáken", Fl. e. Bl. 2606.

OPMERK. 2. In overeenstemming met dit *gaen* vindt men ook het adhortatieve *weten* (= „gaan wij, beginnen wij") in de daling:

„weten hóren van Cýruse‿end(e) láten dát", Rijmb. 17403.

§ 9. *Segghen*, *spreken* en *roepen* verliezen het karakter van vaste woorden en worden wisselend, zoodra ze het door iemand gezegde aankondigen, en dat wel, hetzij ze midden tusschen de geuite woorden geplaatst zijn, hetzij ze die voorafgaan, zonder de conjunctie *dat*. Zie b.v.:

álse‿hi den bísscop sách, sprac hi sáen", Sp. H. III[7], 26, 35; „int sélve jáer, seide dábt Stéven", Ib. 38, 33; „twéwaerf riept: húlpe, húlpe, váder", Ib. 40, 34; „ende álsoe thúus quám, riep soe lúde", Ib. III[2], 12, 58; „die knápe sprac: míne ghebréect níet", Rijmb. 3123; „Gód seide: dése twee tékene dóe", Ik. 3721; „Gód seide: Aáron dijn bróeder dán", Ib. 3728; „sprac Gód, ic wílle dáttuud wéts", Ib. 520; „ay, hére, sprac dlám, wat ségdí", Esop. 2, 7; „dlám sprac: in wás doe níet ghebóren", Ib. 13; „sit óp, seide tpárt, ic sál di drághen", Ib. 20, 13 (vgl. § 17); „ha, há, seide‿een háse, wat íc nu síe", Ib. 32, 9; „die vós seide: cómt ende láet ons gáen", Wal. 6028; „Ártuer sprac sélve: bi sénte Deníjs", Ferg. 5275; „sprac Lúciús der mínnen bóde", Parth. 7537 (vgl. § 19); „Tórec sprac: Gód diet ál mach géven", Tor. 483; „sprac Tórec énde besíen ter úren", Ib. 662; „Ende sídijs scúldich, sprac Tórec dán", Ib. 685; „een vógáet, seidí daer náre", Ib. 1367 (vgl. § 15); „vríent, seiti, gróte dórperhéde", Parth. 2601; „sóete vríent, seit soe, désen róuwe", Ib. 2707; „Brúne sprac: Réinaert, ne sórghet níet", Rein. 670; „sprac Réinaert: édele córingínne", Ib. 2178 (vgl. § 16); „hi riep: síet, édele próchiáne", Ib. 830 (vgl. § 16); „sprac die vróuwe: met úwen kínderkínen", Beatr. 567 (vgl. § 15); „scéppere álre dínc, sprac hí", Mask. 89; „want Gód seide sélve van hémelríke", Ib. 1284 (vgl. § 15).

Z. v. Esop. 61, 44; Wal. 8595, 4369; Ferg. 5447; Rein. v. M. 692, 1011; Teest. 2906; Mnlp. II 1497, enz. enz.

En daarnaast evenzeer in de arsis:

„ende séide: Her dórpere, bí mire wét", Tor. 415 (vgl. § 11); „Brúant séide: Hére nu hórt", Ib. 658; „Ótto séide: wat sélen wi dóen?" Lorr. I 91; „die cóninc sprác: wats mí ghescíet", C. e. El. 818; Álout sprác: nu síet, mínne", Sto. VI 254; „sprác hi: dít ne schéen gheen récht", Ib. III 1021; „deer Wálewein sprác: „so máect mi cónt", Wal. 5236 (vgl. § 11); „Gélloen séide: dat séggic ú", Lorr. I 93; „hi sprác: en sál u níet vernóien", Rein. 1364; enz. enz.

OPMERK. 1. Gelijk men weet, bezigden de Dietsche vertellers, bij het vermelden der door iemand gesproken woorden, het aankondigend verbum meermalen in het praesens in plaats van in 't praeteritum. Daarom verandere men zonder aarzelen, wanneer de metriek zulks vordert, een *seide* van den tekst in *seit*:

„dánder seide (*l.* seit): wéetti wíe hi es", Lanc. II 15728; „Vríent, seide (*l.* seit) die cóninc, du wáers verlóren", Ferg. 700; „die bísscop seide (*l.* seit): líeve vríent míjn", Am. I 541; (z. o. Cass. 553)

OPMERK. 2. *Seg*, *segt* (= „ei, eilieve") had het karakter van een interjectie en werd ook in de metriek als zoodanig behandeld. Vgl.:

„segt, plégen díe van der táfelrónden", Lanc. II 16766 (vgl. § 15); naast „séch, quáet wíjf, récht Gods viánt", Sp. H. III[7], 55, 26 (vgl. § 13, 14 en 20).

Evenzoo *hout* (= „ziedaar"):

„dat hópic, hout, síet", E. blisc. v. Mar. 283 (vgl. de *opmerk.* aan 't slot van § 34); „ghemínde mán, hout, némt dees spáde", Ib. 406; „hout, wórptse hem ná", Ib. 1549 (vgl. vs. 283).

§ 10. Ook nog andere verba eindelijk stellen zich tevreden met het karakter van wisselende woorden, nam. *heeten* (als intrans. = „genoemd worden") en *blijven*. Vgl. voor het eerste in thesi:

„ende éene hiet Ósca, álse wíjt hóren", Sp. H. IV[1], 11, 55; „hiet Híldewíjn een héilich mán", Ib. 36, 65 (vgl. § 19); „hiet Léo, ín ons Héren jáer", Ib. III[8], 85, 71; „hiet Fórtunáet die hém dies bát", Ib. III[7], 25, 4 (vgl. § 19); „énen édelen mán hiet Stéven",

Ib. 43, 22; „wilde éen hiet Píeter máken sijn gráf", Ib. 47, 60; „eene óude próphetésse hiet Ánne", Ib. I⁶ 44, 40 (vgl. § 16); „heet Índus, léit in die súutsíde", Al. IX 31 (vgl. § 15); „hieten Támpenóise, die némmer spáren", Sp. H. III², 47, 12 (vgl. § 19); „een ánder wíjf, hiet Ymániá", Br. Y. IV 337 (vgl. § 19); „een dórper heet Lámfroit, wóont hier bí", Rein. 602; „ende quámen ténen dórpe, heet Híjfte", Ib. 2260; „maer Cháin wán enen sóne hiet Chús", Rijmb. 1371; „een bórne hiet Kríekepít", Rein. 2580 (met 3 heffingen, vgl. 2579; z. o. § 19); „die vífte stråle hiet Góet Geláet", Rose 916; „dat dóe amíse‿hiten sónderlínge", Tor. 79 (vgl. § 15); „mét ere clúsenérse hiet Júete", Christ. 1245 (vgl. § 15); „die víjfste‿heet Albánus, die tálre stónden", Am. I 871.

Z. n.: Rijmb. 939, 3439; Br. Y. II 5829, III 171, 217, enz. enz.

En in arsi:

„die Phíladélphus híet te wáren", Sp. H. I⁵, 16, 2 (vgl. § 19); „dat nú Bartáengen héet te wáren", Ib. III⁵, 14, 94; „die jóncste brúder so héet Bertríjs", Cass. 189; „énde híet die clúse bi námen", Sp. H. III⁸, 82, 75; „dérom héet hi hélich ghéest", Lucid. 215; „éne dóchter die Máchtelt híet", Br. Y. III 172; enz.

Voor *bliven* in de daling:

„Fócas bleef kéyser mét gewélt", Sp. H. III⁷, 14, 1; „doe sprác die wért: Fergúut blijft híer", Ferg. 944; „bleef váste síttende óp sijn pért", Ib. 5355; „Brúun bleef ghevánghen ín den bóom", Rein. 683; „int víerde jáer daer ná bleef dóot", Br. Y. II 5686; „sijn lánt bleef álsment bescréven vínt", Ib. 5893; „nu bleef hértóghe die dérde Ján", Ib. V 711 (vgl. § 15); „na dése tále bleef Jácop dóot", Rijmb. 3351; „twy bleef Lúcifér niet lánger dáer", Lucid. 565 (vgl. § 19); blijft éuwelijc ín der scánden verwíjt", D. Doctr. I 145; „ic sal dóet bliven bínden víerden dage", Fl. e. Bl. 2821; „ende gínc ten bédde‿end(e) bleef stáen daer vóre", Ib. 3326 (vgl. § 31 *g*); „Rénout bleef léggende óp die gráchte", R. v. Mont. 1733; Árnout de óutste zóne bleef dóot", Sto. I 1233; „bleef kéyser, álsmen téersten lás", Sp. H. IV¹, 39, 110; enz. enz.

En in de heffing:

„dus bléef hi sélve stáende te vóet", Wal. 2179; „bléef in gróten ánxte beváen", Borchgr. v. V. 350; „dát si dus súllen blíven verlóren", Fl. e. Bl. 3641; „dán ic dús soude blíven doot", R. v. Mont. 201; „hoe véle sáets dus blíjft verlóren", D. Kerk. Cl. 46;

„ménich mán so bléef daer dóot", V. d. d. Eduw. 1250; „ic sálre váren in blíve dóet", Ferg. 708; enz. enz.

Opmerk. Evenzoo *staen* in zinnen, als: „stont een párt gesádelt vánden twéen, Lanc. II 5260; „stast lánghher, soe és sijn tíjt verlóren", N. Doctr. 433; „in Thében dát in Gríeken staet scóne", Rijmb. 7227, en „die témpel stont twéehondert víjftich jáer", Ib. 18669? En *ligghen* in: „daer bínnen lach hértoghe Rítsáert", Br. Y. II 5322 (vgl. § 19); „die hértoghe Míle, daer scáde lach án", Ib. 2653, en „mar die dóot laghen óp die stráten", Wrake III 1723 (met 3 arseis wegens den rijmregel „díe de hónde áten")?

§ 11. Een uitzondering op den hoofdregel omtrent het substantief maken de nomina *here*, *vrouwe* en hunne verkortingen *her*, *der*, *ser*, *ver*, wanneer ze, met een eigennaam of titel verbonden, of ook, zonder die verbinding in den vocatief staande, de eigenschap van wisselende woorden vertoonen.

Vgl. b.v.:

„scríjft hi heer Wóutren van Égmónde", Sto. III 281 (vgl. § 19); „heren Tíelmans sóen, vóeren ter stéde", Ib. VI 410; „here Gód, hoe sérech dát si wáren", Ferg. 4140; „her cóninc dórsti ú ghenínden", Ib. 4255; „here Gód, sprac sí, dit móetti wéten", Ib. 4304; „heeren Gódeváerde van Brábant dát", V. Heelen II 6091 (vgl. § 19); „Deer Wálewéin die nú ende écht", Wal. 106 (vgl. § 19); „Deer Wálewéin hi slóech met spóren", Ib. 170 (vgl. § 19); „Heer Kéye, van úwen quáden scérne", Ib. 186; „here, nú ne várdi vórdre níet", Lanc. II 16018; „ende séide: Her gráve, sídi dát", Lorr. I 2; „ende ségge u hóe, her cóninc fíer", Ib. 8; „nu hórt, hére, her cóninc fíer", Ib. 80; „máer, her cóninc, dat wéet wále", Ib. 852; „ende séide: Her dórpere, bí mire wét", Tor. 415; „doe sprác Bruánt: Her ríddere góet", Ib. 552; „here Ísengrýn, men wéet dat wále", Rein. 180 (vgl. § 19); „here Brúun, dit ségghic vóor dit hére", Rein. 480; „Here Gód, wats mí van mínnen ál", Parth. 2933; „ic éische, heer júge, dátmen dóe", Mask 456; „Gód, Here álso gewáerlíke", Parth. 2464 (vgl. § 15); „hi séide: Gód here ván den tróne", Wal. 2684; „Gód here, hádstut mi níet genómen", Sp. H. III[2], 27, 91; „here, nó doer hóghe, nó doer néder", Theoph. 260; „here, sprác Ogíer, die héelt vrí", Rein. v. M. 853; „here, wíldi váren dáer ter stéde", St. V 891; „here,

wíldi sítten een léttelkíjn", Ferg. 36 (vgl. § 15); „here, sprác Lunétte, ic móet mi máken", Ib. 4386; „here, séithi, god lóne‿u der scóenre spráke". Fl. e. Bl. 2164 (vgl. § 12); „twíjf, here, dáttu gháves mý", Rijmb. 673; „ic séide: dor Gód, heere, ségt mí", Ro. 2595 var.; „Gód here, nú moetti óns verdrágen", Verk. Mrt. 301; „vrouwe Émme, dáer wi an drághen mínne", Sto. I 412; „bí sinen wíve vrouwe‿Híldegáerden", Ib. 658 (vgl. § 19); Ábraham wás ver Sáren mán", Dander Mrt. 183; „vrouwe‿-Aléiden nóch den níwen hére", Sto. III 21; „vrouwe Kátelínen, Ghéraerts móeder", Ib. VI 749 (vgl. § 19); Cláis ver Bréchten sóne díchte", Sp. H. IV[1], 29, 75; „vrouwe Sánte, die vróuwe vánder pórt", Fl. e. Bl. 433; „vrouwe Sánte ontfíngene blídelíke", Ib. 509 (vgl. § 15); „vrouwe, zwíjcht al stílle", Eerste blisc. v. Mar. 1649 (vgl. de *opm.* aan 't slot van § 34); „mi hálp mijn wíjf, vrouwe Hérmelíne", Rein. 2417 (vgl. § 19); „vrouwe Blíscap wás so óverscóne", Ro. 793 (vgl. § 15); „so slóech vrou Vénus háren slách", Mnlp. II 984; „hélpt, vrouwe, dínen gebúeren", Verk. Mrt. 227 [1]).

Z. n.: Wal. 180, 189, 190, 193, 217, 226, 229, 290, 346, 1763, 1770, 1888, enz.; Lorr. I 404, 413, 479, 492, II 292; Mor. 2111, 2212, 2489; Ferg. 4819; Fl. e. Bl. 2115; Rein. 563, 606, 1028, 1808, 1916, 2435, 3110; Sal. 51, 69, 75, 89, 99, 109 enz.; Lanc. II 14831; V. Heelen 6082; Teest. 2906, enz. enz.

En met het nomen in arsi:

„so wél kénnic den hére Kéyen", Wal. 281; „ende scóot upten hére Wálewéine", Ib. 344 (vgl. § 19); „wás geréden hér Garíjn", Lorr. I 989; „doe ríep die pápe: ay hére díef", Rein. 1558; „shére(n) Ísengrijns mághe in stónden", Ib. 2463; „vrághedi héren Wólfaerde dóe", Sto. VI 135; „sér Gawéins, die spráken schíere", Ferg. 5468; „dus tróoste Réinaert vróuwe Julócken", Rein 1302; „wíve, vróuwen Hérmelínen", Ib. 2284 (vgl. § 19); „vróu Aléiden sínen wíve", Sto. III 1263; enz. enz.

OPMERK. Ook andere met een eigennaam verbonden substantieven, als *oom*, *keyser*, *coninc*, *grave*, *paeus*, blijken met dit *here* en *vrouwe* analoog te zijn. Zie b.v.:

„oom Brúne ghesélle, wíllecóme", Rein. 627 (vgl. § 15); „oom Brúne

---

[1]) Vgl. de aanteek. onder aan de pag. bij § 34.

váste gáet numére", Ib. 704; „stárf keyser Ótte‿ende síder níe", Sto. I 952; „grave Wíllem te hébbene ténen hére", Ib. III 61; „grave Bóudijns kíndre, dé si híeten", Ib. 249; „grave Lódewích de nám ráet", Ib. 319; „coninc Phílips zóne van Vráncríke", Ib. I 1259 (vgl. § 19); „siere stíefdochter, dé grave Flórens wán", Ib. 1257; „grave Róbbrechts súster, díe in den stríjt", Br. Y. II 5501; „grave Réinout belách den tór Syón", Ib. III 1723; „grave Óts móeder, áls ict kínne", Ib. IV 374; „conincs Phílips dóchter van Vráncríke", Ib. 1207 (vgl. § 19); „coninc Ételréed die hére gróet", Sp. H. IV[2], 48, 5 (vgl. § 19); „stáerf paeus Léo óverwáer", Ib. 59, 27; „stáerf grave Flórens van Hóllánt", Ib. 61, 24 (vgl. § 19); enz. enz.

§ 12. Een andere merkwaardige uitzondering zien we voorts in het subst. *God*, dat als subject in wenschende zinnen vóór een onmiddellijk volgende arsis steeds in de thesis staat. Vgl.:

„God géve u vréde, sprác de mán", Franc. 1039; „God ghéve haer álso ménich salúut", Alex. V 1236; „God hélpe mi, ín ontsíe di níet", Sp. H. III[2], 30, 36; „God hóudi, líeve bróeder míjn", Esop. 11, 2; „Ségt mi, dát u God vérde van léde", Ferg. 683; „God ghéve dat ícs u dánken móet", Sto. IV 720; „ende séide: God hóed u! íc ga váren", Ib. 1437; „God verghéefti! íc vergéefti méde", Sp. H. IV[3], 41, 44; „ende séde: cóninc, God hóude dí", Rein. v. M. 409; „ende séide: God géve u góeden dách", Mor. 124; „God lóne u déser hóveschéit", Ib. 882 (vgl. § 15); „die swérte sprac: Hére, God lóens ú", Ib. 1210; „nu hórt, gi héren, dát u God lóne", Lorr. II 147; „God lóne u, vróuwe, séide Yóen", Ib. 2056; „God ónne datsí des cónincs ére", Ib. 2557; „God ghéve dat hí niet en vínde hier ín", Teest. 90; „beŕícht mi méester, dát u God lóne", Lucid. 141; „die rídder séide: God lóene u, hére", Borchgr. v. V. 586; „áls ic nu bém, god bétere mí", Rein. 2735; „nu wílic wéch, God ghéve mi spóet", Salad. 64; „cnápe, dat ú God ére ghéve", Wal. 1824; „berécht. Nu váert, God ghéve jou ére", Ib. 1931; „die cóninc séide: dat jóu God lóne", Ib. 2604; „Wálewein séide: God lóne jou hére", Ib. 3056; „God hóudi, hémelsche Cóninghínne", Mask. 314 (vgl. § 16); „God ghéve hem héyl ende góede sínne", Mnlp. II 741; „God wóuds, wíene dáer sal bórghen", Wal. 2460.

Z. v.: Lorr. II 2733; Wal. 4348, 4386; Ferg. 4988; Borchgr. v. V. 867; Tor. 3041; Sto. IV 720, enz. enz.

Vóór een volgende thesis echter verschijnt het woord ook als heffing:

„hi séide: Gód die móete jou géven", Wal. 2838; „Gód verghéve hem síne zónden", Lksp. Prol. 28; „dat ons Gód behóede díet al cán", Sp. H. III[2], 8, 29; „Réinout, dát u Gód bewáre", R. v. Mont. 1349; enz. enz. [1]).

Opmerk. In verband met deze eigenaardigheid, die zoo juist overeenstemt met ons hedendaagsch spraakgebruik (vgl. „God zégen je", „God géve", enz.), zal men ook wel in verbindingen, als *Godevolen*, *God groet*, *Goddanc*, *Godweet*, *weet God*, het nomen eveneens als daling moeten beschouwen. Vgl. de tegenwoordige accentuatie van „Goddánk", „Goddóme", en zie b.v.:

„Várd Godevólen, ic váre‿oec en wége", Tor. 1302; „God gróet u, édel máechdekíjn", Geest. Ged. bl. 20 (vgl. § 15); „máer Goddánc, hi és ontgáen", Wal. 574; „bi Góde, já ic, séidi, Goddánc", Esop. 15, 8; „God wéet, vróuwe, séegt hi, in dóe", Ib. 61, 44; „God gróet u, cóninghínne", Geest. Ged. no. 28, coupl. 1 vs. 1 (vgl. de *opmerk.* aan 't slot van § 34); „wéet god, Tíbeert, wístic dat", Rein. 1143; „wét God, nu wéetic wél te vóren", Wal. 1817; „hi séide: ghi héren, God wéet, ic wáre", Ib. 7822; „end(e) dat lídic álle dághe Godwéet", Tor. 681; „die ánder séide: Tórec Godwéet", Ib. 736; „des ánder dáges stont óp, God wéet", Ib. 823; „dese ráet dócht hen góed, Godwéet", Ib. 897; „álle die Zárrasíne, godwéet", Sp. H. IV[7], 37, 21 (vgl. § 19); „Geórgiáne sijn líeden, godwéet", Ib. 38, 13 (vgl. § 19); „Brisánne‿hadde dóen geréiden Godwéet", Lanc. II 15326; en z. v. Sp. H. IV[8], 40, 19; 48, 27 en 62; Ferg. 1504; Sp. H. III[5], 11, 46; Mor. 249, 687, enz.

Godweet intusschen (de meest gewone schrijfwijze van de uitdrukking in één woord doet het reeds vermoeden) werd blijkbaar tevens als samenstelling

---

[1]) In verband met het hier aangetoonde, waag ik het in „God gheve dat si hem greye", Teest. 23, achter *God* het pron. *die* in te voegen, en „God móete die lántshéren", Teest. 940 (vgl. § 15), „dáerne God móete bewáren", Wal. 196, met 3 heffingen te lezen, iets waartegen zich het correspondeerende vers niet verzet.

beschouwd. Vandaar, in overeenstemming met het in § 16 uiteengezette, evenzeer *Gódwéet*, wanneer er een daling onmiddellijk voorafging:

„néen sóe, hére, Gódwéet", Wal. 940; „dáer omme móetti, gód wéet", Rein. 2000; „doe séide Ártur, Gódewéet", Mor. 337; „Gélloen séide: Gódwéet", Lorr. II 1741; „dáer si tevóren, Gódewéet", Ro. 7986.

Naar *wéet God* ware dan misschien *wet(e) kerst* te beoordeelen.

In „gegréep si mí ooc, wéte Kérst", R. v. Mont. 179, heeft het wel twee arseis, maar het kan de laatste daarvan aan het gebruik van *kerst* als rijmwoord te danken hebben. In „wetkerst, ic en scelde u hedemeer quite", Ferg. 4624, dat op een lezing *wetkérst* zou moeten wijzen, mag wellicht *ic en* door *in* worden vervangen (vgl. ben. § 36), waarbij een accentuatie *wétkerst* mogelijk wordt („wétkerst, in scélde u hédemeer quíte").

§ 13. Hetzelfde karakter is aan genoemd substant. toe te kennen, wanneer het in den genit. staande als bepaling bij een volgend of voorafgaand nomen behoort.

Vóór een volgende arsis zien we het dan als daling gebezigd:

„want dát men Gods vríenden lóeft ende éert", Christ. 757; „Gods móeder, ja Gód sélve méde", Ib. 837; „waer dátmen hem dór Gods mínne báde", Franc. 190; „Gods hánde, díene verkéerden wále", Ib. 247; „Gods vórroeper(e), dóorper, léch dáer", Ib. 795; „want bíder Gods crácht, die gáf tlécht", Ib. 1633; „Díngel Gods hébbende ín de hánde", Sp. H. III[8], 8, 64; „den Gods sóne díen de cóninghínne", Ib. IV[1], 22, 68 (vgl. § 16); „so dátter Gods wét séere in wíes", Am. I 16; „die líeden end(e) tér Gods wét bekéert", Ib. 20; „Gods kínderen síjn, so hévet hí", Ib. 483; „María, Gods móeder, al bí den váder", Ib. 851; „ende spréken dáer si wíllen Gods wort", Sp. H. III[7], 10, 63; „of díngélsche Gods wórt wilden hóren", Ib. 46 (vgl. § 29); „overmíts Gods mácht van hémelríke", Ib. IV[8], 42, 38; „te síen Gods ánscijn van hémelríke", Lucid. 60; „ocht schégen Gods kérke, ocht schégen récht", Christ. 1360; „Gods abólghe met gróter wráken aengáen", Ib. 1698 (vgl. § 21); „dát si ghedwónghen was ván Gods géest", Ib. 740; „in 't jáer Gods hóndert wárven

víve", Sp. H. III[7], 2, 11; áls(e)men den díenst Gods dóen wóude", Ib. 59, 38; „áltoes sprékén Gods wóort", Lsp. Prol. v. B. I, 36 (vgl. § 28); „ic dáde déerste jóste‿in Gods náme", Ferg. 5340; „ende húeren twóert Gods om vóert te vercópen", N. Doctr. 407; enz. enz.

Doch als arsis, bij het volgen van een thesis:

„int jáer Góds naer ónsen zíene", Sp. H. III[8], 1, 3; „ende nám dat crúce Góds te hánt", Ib. 8, 81; „want die áerme Góds en hádde wát", Ib. III[5], 11, 77; „wánt sie die wráke Góds ontsághen", Rijmb. 3419; „behílt bi Góds ghenádechéde", Ib. 3660; „Góds ghebóde émmermére", Ib. 4685; „twórt Góds, dat és die Sóne", Ib. 139; „náder zíelen, na Góds gebéelde", Ib. 323; „ic hópe soe és ter Góds ghenáde", Wal. 3160; „vánder hánt Góds ontfáen", Mask. 1201; „twóert ons Héren als Góds seriánt", Sto. I 105; „dat récht Góds mirákel schíjnt", Sp. H. IV[7], 35, 52; enz. enz.

Opmerk. Een vers, als „daer is Gods dienste gescoort", V. d. l. v. Oversee 46, schijnt zich tegen het boven waargenomene te verzetten. Doch is hier een oorspronkelijke lezing *Godes* onmogelijk („dáer is Gódes díenste gescóort")?

§ 14. *Sinte*, *sint*, vóór eigennamen, wijkt als wisselend woord van den hoofdregel omtrent de adjectieven af. Evenzoo het door een partitieven genit. gevolgde en praedicatief gebruikte of attributief achter zijn nomen staande adject. *vul*; alsmede *sulk*, en zoo ze attributief, zonder voorafgaand pronom. of artikel, met hun substantief zijn verbonden, *groot* en *goet*.

Vgl. voor *sint(e)* in thesi:

„sinte Páuwels sóghet die lérere fíjn", Wrake I 7; „sinte Páuwels hóoft oft ánders níet", Sp. H. III[7], 19, 5; „dát in sijn lánt was sent(e) Cólumbáen", Ib. 9, 31 (vgl. § 19 en 31 *i*); „sente Stévens sóne van Hóngeríen", Ib. IV[2], 49, 47 (vgl. § 19); „in sint(e) Níclaeus kérke gínesi sáen", Franc. 1084 (vgl. § 31 *i*); „dáer hi in léide sint Áelbréchte", Sto. I 570 (vgl. § 19); „sint Áelbrechts scríne dáer hi in léghet", Ib. II 93; gáf sente Áelbrecht Híldegáerd", Ib. I 634 (vgl. § 19); „sente Mártijns vóghel quám gevlóghen", Rein. 1047; „voer míddenzómer(e) sint(e) Jáns dách", Br. Y. II 4954 (vgl. § 31 *i*); „dit dúerde tóte sint Ándries dách", Ib. 5666; „op sint(e) Péters ávent, álsmen séeght", Ib. IV 121 (vgl. § 31 *i*);

„sente Líjsbetten dóchter áls ict lás", Ib. 807; „sinte Péter, die prédicáre wás", Sp. H. IV[8], 41, 3 (vgl. § 15); „Rénout ántworde: bí sente Ján", R. v. Mont. 1103; „híerna omtrént sinte Ándries dách", V. d. d. Eduw. 1967, enz. enz.

Voor *sinte* in arsi:

„énde den góeden sénte Michíele", Wal. 6685; „ende bíden góeden sínte Deníse", Ro. 8074; „die líeghet, dát seit sínte Ján", Lsp. Prol. v. B. I, 33; „ende ónser vróuwen sínte Maríen", Ib. 50 en Ferg. 4709; „récht op sínte Píeters dághe", Sto. VI 909; „sínte Páuwels séit int gheméen", Mnlp. II 1805; „maer sénte Góntram sijn óem en wílde", Sp. H. III[7], 4, 105; „sente Píeters end(e) sénte Páuwels kérke", Ib. IV[1], 40, 71; enz. enz.

Voor *vul* in de daling:

„vul ghíerechéden, vul óverdáden", Sp. H. IV[2], 52, 63 (vgl. § 15); „ghi síjt een vát vol mínnen", Geest. Ged. no. 28, coupl. 1, vs. 3 (dit lied bestaat alleen uit verzen met 3 heffingen); „daer úp ene hánt vul wíeroecs méde", Rijmb. 4769; „récht als (*schrap het dan volgende* of *van den tekst*) een wíjs cóopman vul zórgen", Franc. 352; „die cóker vol pýlen, díes ghelóvet", Troy. 2197; „vol dúechden wórt si, éen fontéyne", Eerste blisc. v. Mar. 1612; „sijn húus vul góuds géven met éren", Rijmb. 6053; „ende wárpene ín een vát vul blóede", Ib. 17417; „sácke vul stróys hángen sáen", Ib. 28784; enz.

Voor *sulc:*

„enen rídder sóude dóen sulken róuwe", Wal. 7830; „sulkc góedertíerenhéit van bínnen", Melib. 266 (vgl. § 16 *opmerk.*); „dat hi ín sulc órdele vállen mách", Ib. 2617; „sulc léven léedde hi sónder wáen", Rijmb. 12904; „die Sárasíne‿als selc vólc pléghet", Br. Y. II 3069 (vgl. § 19); enz.

Voor *groet* en *goet* in thesi:

„ende hévet van síre quáetheit groet ére", Sp. H. I[6], 55, 51; „dat nóit so goet vólc ontfínc léven", Ib. III[8], 93, 196; „goet ráet cómt ons te spáde", Verk. Mrt. 66 (met 3 arseis, vgl. de aanteek. onder aan de pag. bij § 34); „díe Alexándersse déde groet ére", Cass. 20; „grote ére sál hi dáer bejágen", Ib. 257; „goede ónste te hém ende álle ére", Ib. 1149; „en dóe goet ráet ende góet gevál", Fl. e. Bl. 2175; „des es léden goet stíc, dat íct versách", Ib. 2250;

„goet rúdder ín mijn hóf betálen", Wal. 81; „dáer goet hóede es, dáer es goet vréde", Ib. 6971; „goet líef, ic wéet wel die wáerhéide", Ib. 9276 (vgl. § 15); „hi és so wért end(e) van só groter mácht", Lanc. II 15664 (vgl. § 31 *g*); „si hádden ónder hem twéen groet spél", Ferg. 786; „groet wínt gesít met clénen régene", Ib. 1331; „dat úyttermáten groet scáde wás", Troy. 2241; „grote ére, God síjs ghebénedíjt", Wal. 3049 (vgl. § 16); „Jósépphe ghincán so groot wílle", Rijmb. 3165 (vgl. § 17 en 19); „groot wónder hádde‿Alexánder dás", Alex. V 101; „daer áf soude cómen groet hántgeslách", Tor. 56 (vgl. § 15); „grote ére ghescíet, dat hem gód jónste", Rein. 3311; „grote ónnere sál mi bedágen", Ferg. 2077 (met 3 heff., vgl. 2078); „dat gí mi beswóert ende déed groet léed", Christ. 1048; „ghi móeght hier álte groet wónder mérken", Ib. 1263; „begónst(en)se te wénene end(e) máecten groet séer", Christ. 653 (vgl. § 36 en 31 *g*); „so wénese sére‿ende máecte groet séer", Ib. 885; „die sónder groet iámmeren cónsten gedrághen", Ib. 895; „tót Damiáten groet góet in scíne", Sp. H. IV[7], 39, 7; „dese wítte rídder dóet groet wónder", Ferg. 5369; „die cóninc sélve déde hem grot ére", Ib. 5512; „líeve Ján, mi dínct groet wónder", Sp. H. III[2], 1647; „dies éist groot récht dat wí hem líjen", Ib. III[5], 5, 21; „groot vólc háddi end(e) scépe véle", Ib. I[8], 38, 73 (vgl. § 31 *g*); „ic wáne dat dáeran léget grote (*l.* groot) dóget", Fl. e. Bl. 3069; „ende dréven groet séer ten sélven stónden", Ib. 1100; „wánt si vernámen groot vólc cómen", Br. Y. III 1251; „hílt grote órloghe, wíldijt wéten", Ib. IV 824; „dáer hen die Vláminghen mét groter éren", Ib. V 203; „dát gi goet rídder sijt énde wert mán", Lanc. II 15910 (vgl. § 18); „groot jámmer dréeff hi dáer ten stónden", Mnlp. II 1076; „goet Kérsten wás hi sónder wáen", Sto. I 62; „nu hóort, goede líeden, dát ic hú", Am. I 676; enz.

En in de heffing:

„hét ontspránc met gróten váke", Wal. 341; „óntkéert van góeden séden", V. d. l. v. Overs. 117 (vgl. § 16); „wánt si daer hádden góeden uutgánc", Sp. H. IV[7], 37, 7 (vgl. § 20); „óm te wétene góede máre", Cass. 413; „ende súllen hébben gróot perdóen", Ib. 3293; „die rídder die gróte dróefhéide", Borchgr. v. V. 308; „gróte píne hem dáer af náect", Lucid. 3210; enz. enz.

Opmerk. Of ditzelfde ook geldt voor *quaet* en *lief*? Vgl.: „ésels vléesch dat máect quaet blóet", Best. II 271; „róec, quaet wíjf ende réghen mét", Melib. 657; „die Oósterlinc sprác: dits quaets wíjfs

vóere", Balg. M. X, bl. 64, vs. 75; „ende séide: quaet hóren sóne, groniárt", Cassam. 553 (vgl. § 20); „lieve hére, dáer om bíddic ú", Melib. 3672; „lieve hére, wý sijn cómen nú", Ib. 3700; „lieve kínt, húedt di ván dien dóene", Tien pl. 1690.

WOORDEN MET TWEE HEFFINGEN.

---

§ 15. In twee- en meerlettergrepige afgeleide, samengestelde en vreemde woorden, met voorafgaand hoofd- en volgend sterk of zwak (d. i. aan toonloosheid grenzend) bijaccent, kan, behalve de syllabe met den hoofdtoon, ook die met den bijtoon als heffing voorkomen, nam.: indien ze als rijmlettergreep gebezigd of onmiddellijk door een thesis gevolgd wordt. (Tot deze soort behooren o. a. de met *ant*, *or*, *af*, *mis*, *wan*, *on* samengestelde substantieven en de hiervan gevormde verba, als *ántwoort*, *ántwoorden*, *órconde*, *órconden*, *místroost*, *wángunst*, *ónnere*, enz.; alsmede derivata, op *-uwe*, *-ing*, *-lijc*, *-ich* of *-ech*, *-isch* of *-esch*, en composita met *-waert* en *-werf*).

Vgl.:

„Cáyn in wánhópen vél", Rijmb. 885; „een ínghánc aldús ghemáect", Ib. 1149; „dát ic mánslácht verbíede", Ib. 1275; „omdát het áfgóde verbránde", Ib. 1471; „was wéeldích alsíct vernám", Ib. 3328; „énéghe van sínen gesléchte", Ib. 3505; „wás hi ghehéiléchtin háre", Sp. H. III[3], 3, 8; „so dát die kérstíne báden", Ib. 7, 58; „der vórwáerde niet ánegáen", Ib. 8, 28; ómóede en mách niet vállen", Ib. 9, 65; „die vrómécb was énde getróuwe", Ib. 10, 18; „wíe dat máect ónwérde", Ib. 16, 70; „luxúríe dat sóete veníjn", Ib. 15, 45; „met spécíen, met díeren crúde", Ib. IV[1], 33, 84; „dat hém die grátíe ontgínc", Ib. III[4], 42, 7; „só dat ménégen dat dóchte", Ib. 34, 35; „dese wérrínge begán aldús", Ib. III[7], 12, 19; „quám hem áne iet ónvréden", Ib. 40, 22; „ja, vríent, gróten óndánc", Alex. IV 1222; „nu váren sí ter sée wáert", Ib. IX 1159; „dórdíne daer éerst

begónde", Franc. 1724; „dan yémánt die mét haer ghéet", Troy. 2034; „sélve wáest van élpsbéne", Wal. 57; „wáren wél ghewáerlíke", Wal. 61; „hi és beróepen van mórdáde", Ib. 1897; „die swáerde ende slóughen met ómmínne", Ib. 2059; „ende clóvedem hélm ende nésebánt", Ib. 2088; „élkerlíjc moet ándren bevréden", Ib. 2207; „die cónínc ghegáen mettésen", Ib. 2541; „dus hévet hi órlóf ghenómen", Ib. 2828; „néven der wílder séebáren", Ib. 2856; „ende sách ter stéenroche úpwáert", Ib. 2928; „doe ghínc die cónínc daert lách", Ib. 3312; „was ván enen blákenden góutbórde", Ib. 3326; „die hóvésch was énde getróuwe", R. v. Mont. 142; „met ménígen góeden mán", Ib. 781; „ende ánder léringhe daer tóe", Lsp. Prol. 82; „élc van sínen ámbáchte", Lsp. I, 4, 9; „hoe áertríke dus stílle léecht", Ib. 11, 19; „van sýnre natúerlíker máchte", Ib. 25; „daer áltoes is déemsterhéde", Ib. 13, 6 (met 3 arseis, vgl. vs. 5); „diet wél regéert ende wíjslíke", Ib. 33; „si és der glórien wel wéert", Ib. 20, 16; „ghewárích beróuwen ontfáen", Ib. 20, 25; „waráchtéch sijn tálre stónt", D. Doctr. I 341; „met ménégen vrómen mán", V. d. d. Eduw. 765; „in sínen ghíeréghen mónt", Rein. 403; „sprécti dús te mí wárd", Mor. 545; „en wáre ú die árbéyt", Teest. 849; „vánder lántshéren ghebréken", Ib. 947; „wánt int beghín van értríke", Ib. 1040; „sí sijn éwelíjk verlóren", Ib. 1114; „die ráetghévers, die gróte héren", Ib. 1298; „sijn tónser léringhen ghescréven", Wrake I 9; „spríngt daer wt álle wíjshéyt", Ib. 20; „énde hantéerden áfgóde", Wrake I 159; „dat dóude jóedsche páepscáp", Ib. 398; „míds sire gódlíker cráchte", Ib. 495; „díe met hóvérden gróet", Ib. 1696; „vóor sijns scéppers áensíchte", Mask. 72; „so wáer die víánt es dát", Ib. 78; „de dách was ten ávónde ghesét", Ib. 233; „ic mach ántwérden op dátmen vráeght", Ib. 416; „men légghe elc déel in een(e) wághescále", Ib. 823; „mesdéde, mids wélker mésdáet", Ib. 905; „end(e) want Gód gheen úutnémere‿en és", Ib. 907; „dáer bi wáert groot ónmáte", Ib. 1152; „wánt in wat úren dat súndéren", Ib. 1187; „soe wáer dat vlóyt mísdáet", Ib. 1212; „dat wás een jámmerlíke dínc", Salad. 25; „een wít górdelkíjn van príse", Ib. 131; „nu górdt hi den cónínc sijn zwéert", Ib. 155; „vóer der hóeftsónden vlóet", Tien pl. 9; „wánt sine scóenhéit was gróet", Rose 1587; „al és ons ríjchéde ontrónnen", Ib. 10080; „want hets cóepmanscépe, wíse dóet", Ib. 10113; „geséit hóe die mínnéren", Ib. 2592; „in tbóec der éwígher húeghen", N. Doctr. 145; „díts een onsálighe húwelíjc", Ib. 1193; „dus

háestéch op désen tíjt", Mor. 2106; „móg(e)di genésen némbermére", Ib. 4116; „an hém ende gódelóes gemáect", Ib. 4204; „nu vrúchten sí dat óngevál", Ib. 4256; „séide die bórchgráve Ogíer", Lorr. I 1160; „díe daer háestelíke quám", Ib. 1893; „dat és mijns héren mésdáet", Ib. 1921; „so máchtéch in Vránkeríke", Lorr. II 1268; „na vónnésse der gróter héren", Ib. 1513; „dát si daer cómen in páesdáge", Ib. 2827; „ín der hóvérde véllen", Lucid. 818; „wéninge ͡end(e) wrínghínghe van hánden", Ib. 859; „ván der pássíen ons Héren", Sp. H. IV[1], 8, 9; „ongetállíke van góeder smáke", Sp. H. IV[7], 35, 36; „den sóudáen, die síne castéle", Ib. 39, 29; „sijn daer vóercópers end(e) wóekers geréde", Ib. 41, 42; „van prédíken wórt hi geen tíjt", Ib. IV[8], 41, 25; „doe wért die wédúwe grám", Beatr. 596; „in úwen réinen mágedóeme", Ib. 814; „cóstérsse wás si dáer", Ib. 29; „ménech sóndáre bekéren", Ib. 1017; „in wílder-néssen énde in wóuden", Car. e. El. 240; „doe ántwórde die cónínc", Ib. 365; „die wáerdéch es álre éren", Ib. 1004; „in déen was een Hóllandsche pénnínc", Sto. VI 249; „vórdéel of válsheit ínne", Ib. 253; „dit spráken wi métten báliú", Ib. 492; „op mí in éníchgen hóve", Ro. 7305; „want pélegríjm so hébbic dáer", Ib. 7411; „ende gíjt in óverdáede verdóet", Ib. 7444; „ménichwárf daert hém es léet", Ib. 7985; „soe bát hém doer ómóede", Esop. 13, 8; „ten ghénen spréect dit bíspél", Ib. 16, 19; dát hi hébbe ármóede", Ib. 25, 14; „dát wi váren hínderwáert", Ib. 26, 12; „een sóghe gínc van vérkínen", Ib. 28, 2; „némmerméer en móet hijs ontgáen", Ib. 47, 14; „dít was costúme van wíleneér", Ib. 60, 27; „alt hérnásch, dat dósse dróech", Ib. 63, 12; „mijn wápíne síjn verwérret", Wal. 5224; „ghi hébt mi brócht in méswínde", Ib. 5280; stáppáns so lóoc die dóre", Ib. 6072; „quámen si nálínc ter véste", Ib. 6103; „die éwíghe verdóemenés", V. Hild. 88, 8; „élkerlíjc nae sínen wésen", Ib. 90, 13; „ménichwérf bi sínen schóuden", Ib. 90, 61; „tvergáet hem dícke tónspóede", Ib. 37, 24; „sónder ýmmerméer te bréken", Mnlp. II 255; „óf in óefenínghe der wápen", Ib. 263 var.; „den méníghen bij ónverdúlde", Ib. 419; „der jóncvróuwen van hóirre mínne", Ib. 550; „si wás in méníghen ghedáchte", Ib. 1421.

Z. v. n.: Sp. H. III[7], 1, 15, 27, 65 en 71; 2, 40, 71 en 82; 3, 38 en 58; 4, 23, 25 en 60; 6, 30; 7, 15, 47 en 53; 8, 16, 38 en 77; 12, 24 en 69; 14, 70; 15, 4; 19, 32; 25, 6; 26, 28; 27, 51; 28, 25; 32, 48; 44, 23, 43 en 70; 46, 13; 53, 37; 24, 2, 21 en 26; 8, 47; 10, 32; 11, 34; 41, 43; 44, 54; 56, 34; 57, 5; 59,

6 en 12; 58, 31; 60, 64; 61, 45; III^3, 1, 35; 3, 74, 87, 93 en 102; III^2, 2, 17; 8, 51; 14, 48; III^4, 27, 54 en 63; III^5, 5, 41; 6, 35 en 55; 9, 9; I^2, 43, 39; 46, 23; I^3, 25, 32 en 33; 41, 9; I^4, 16, 59; enz. enz.; Franc. 189, 215, 244, 268, 269, 285, 289, 312, 367, 428, 468, 837, 852, 972, 1232, 1239, 1436, 1640, 1658, 1757, 1773, 2089, 2242, 2344, enz.; Alex. IV 1031, 1686, 154, 317, 776, 851; IX 476, 492, 553, 590, 595, 828, 871, 948, 1050, 1220; V 424, 769; Troy. 2019, 2038, 2080, 2100, 2131, 2138, 2184; Wal. 119, 146, 1915, 1986, 2037, 2363, 2675, 2702, 2726, 2824, 2902, 3030, 3362, 3384, 3406, 3828, 3929, 3942, 4730; Lsp. I, 11, 58 en 68; 12, 20 en 34; 13, 69, 70, 88 en 117; 14, 8, 49, 50, 54 en 83; 15, 1, 2, 8, 9, 24 en 51; 16, 12, 34 en 63; 17, 11; 18, 68 en 100; 19, 47 en 48; 20, 20 en 30; Sp. H. IV^7, 36, 26; 33, 5; 36, 34 en 47; 38, 42; IV^8, 37, 3, 14 en 41; 38, 56; 39, 39; 40, 1; 41, 3; 43, 14 en 41; 48, 34; 50, 38; Rose 117, 1337, 1627, 1633, 7090, 7896, 7941, 8076, 8199; Borchgr. v. V. 260, 290, 595, 804, 1045; Mor. 327, 723, 631, 1635, 1887, 2741, 2833, 163, 198, 248, 275, 697, 2252, 2660, 2833; Sto. III 635, 455, 472, 466, 521, 754; VI 22, 49, 123, 198, 220, 315, 478, 490, 708, 736, 807; V 121, 596; Ferg. 451, 1050, 4186, 4560, 4606, 5001, 5015, 5253, 5278, 5510; Christ. 241, 278; Parth. 2070, 2232, 2269; Am. I 294, 295; D. Doctr. I 46, II 238, 419, 420, 705, 706, 623, 497; V. d. d. Eduw. 191, 397; Car. e. El. 8, 23, 53, 56, 59, 121, 167, 168, 222, 276, 460, 467, 686, 906, 920, 968, 998, 1168; Beatr. 13, 97, 182, 193, 203, 241, 262, 263, 284, 354, 450, 577, 621, 679, 847, 875, 932; Esop. 6, 2; 16, 1; 29, 9; 48, 8; 51, 5; 61, 19; Lucid. 40, 57, 68, 178, 190, 214, 225, 317, 324, 438, 489, 490, 858, 872, 900, 3236, 3255, 3258; V. Hild. 90, 97 en 108; 93, 105; 94, 19; 95, 8 en 143; 96, 137; 97, 375; 98, 159; 99, 157; 104, 22; Mnlp. II 210, 241, 354, 422, 441, 457, 510, 580, 1223, 1300, 1325, 1443, 1499, 1580, 1785, enz. enz.

OPMERK. Gelijk uit de bovenstaande aanhalingen bleek, komen zelfs wisselende woorden, als b.v. *(m)enich*, *(n)ieman*, op dergelijke wijze met twee heffingen voor; vgl. ook § 25 slot, vóór de *opmerk.*, § 28 *b*, *e* en de *opmerk.* bij *g*, alsmede de *opmerk.* aan 't slot van § 29.

§ 16. Gaat in twee- en meerlettergrepige afgeleide, samengestelde en vreemde woorden, met meer

dan één accent, de syllabe, met bijtoon, aan die met den hoofdtoon, vooraf, dan kan die eerste ook, nevens de laatste, als arsis gelezen worden, mits ze niet onmiddellijk op een heffing volgt, of wanneer het vers met haar aanvangt. (Hiertoe behooren o. a. de adjectieven met *on-*, de met *wan*, *mis*, *vol* of een onscheidbaar voorzetsel (bijw.) samengestelde verba, de met *-ich* van een samengesteld substant. afgeleide adjectieven, wier hoofdaccent van 't eerste lid der compositie naar het tweede is overgesprongen, als b.v. *omóedich*, *morddádich*, enz., van *ómoet*, *mórdaet*, enz.)

B.v.:

„dát hi de Chýten wéderstóet", Sp. H. III^2, 7, 70; „wat hélpt díne scríftúre", Ib. 46, 81; dóbbel próvénde naér dát", Ib. III^4, 28, 73; „hí vorséide‿ende‿óndervánt", Ib. III^5, 14, 75; „wánt hi dat páepscap órdinéerde", Ib. III^6, 16, 7; „ónlánghe na ghéne stónde", Ib. IV^1, 33, 29; „in síne cápélle rónde", Ib. 51; „díe de scríftúere vercláerde", Ib. 36, 46; „jégen die stóute Róméine", Ib. III^8, 7, 37; „quáde cóustúmen verwínnen", Ib. 9, 52; „úptie Róméine tien tíden", Ib. 19, 28; „ándere míráclen genóuch", Ib. 24, 56; „die dúve díe eens óntbrác", Ib. I^6, 56, 15; „énegen ménsche ónverdíent", Ib. I^3, 46, 21; „in déser mánieren spráken", Ib. I^4, 16, 32; „dénárius ínt Latíjn", Ib. I^6, 41, 39; „óntkéert van góeden séden", V. d. l. v. Oversee 117; „dat dése mírácle ghescíede", Ib. III^7, 51, 14; „maer snáchts in énen vísióene", Ib. 23, 51; „máketsé so páciént", Franc. 1821 (vgl. § 23); „dít es óec sijn mániere", Alex. V 992; „al bérnende úten páradíse", Ib. IV 436; „dát was gróte óntfáerme", Ib. IX 258; „wánt hi ghéerne óndervónde", Ib. 621; „wi súllen u sáchte óntfáen", Ib. 866; „jéghen der sónnen mániere", Rijmb. 4187; „vánder móntángen daer bí", Ib. 4423; „séven van háerre mánieren", Ib. 1256; „quám uten érdschen páradýse", Ib. 412; „Júdase bénedíede hi sére", Ib. 3302; „Jósepphe bénedíede hi méde", Ib. 3333; „sál ic u úytten Látíne", Troy. 87; „want wílen éer een gýgánt", Ferg. 1577; „den cnápe yet sóuden mésbíeden", Wal. 2054; „dit wáren die twálef gódínnen", Ib. 3432; „want Vénús die gódínne", Ib. 3446 (vgl. § 19); „dát hi hier wórde u kémpióen", Ib. 4382; „sónder een árem kéytíef", Ib. 4518; „dat cómen wás die térmíjn", Ib. 4599; „te dóene wát gi vísíert", Ib.

4923; „den ridders van mire méysnieden", Ib. 5073; „die désen tórnóy sal winnen". Ib. 5085; „vólbringhen dít alsó". Teest. 61; „die élc op ándren hántéert", Wrake I 742; „ic ben prócuréerre te wáren". Mask. 91; „ic wílle u ínforméren te vóren", Ib. 100; „maer wánt ic óbedíent sijn móet", Ib. 210: „nu hóort hoet párlamént beghínt". Ib. 322; „minen árgeménten dús ontgáen", Ib. 699: „wáest dat die íngel mésdéde", Ib. 932; „ónsúver es énde niet púere", Ib. 1054; „twee quéenen málicíéus utermáten", Sp. H. IV², 57, 48; „met séven légyóenen gescáert", Ib. IV², 62, 109; „bísánte van fínen góude", Sal. 40; die cóninc léydene‿al ónghespáert", Ib. 67; „wát hi u léerde al óngheláect", Ib. 194; „máecte énde fórméerde", Lksp. I, 1, 29; „síne dícheit is óngheméten", Ib. 2, 55; „die sáchmen dáer aen ópenbáre", Ib. 69; „tfírmamént is alsó gedáen", Lsp. I, 11, 24; „síjn daer torménten príncipále". Ib. 13, 36; „die éyselijc síjn ende ónghehíere", Ib. 58; „péniténcie ende‿ánder verdríet". Ib. 14, 36; „daer sí die édele créatúren", Ib. 15, 11; „máer van éleménten víere", Ib. 17; „die zónder matérie zíjn", Ib. 17, 24; „dán twee dínghen máteriále", Ib. 74; „úténémende áventúren". Mor. 1689 (vgl. „utenémende súete vriendínne míjn", Christ. 257); „fáillíeren. Mettíen hi líet", Cass. 1344; „dát si hem sóuden óntfáren, Rein. v. M. 541; „seriánte daer síne báníere", V. Heelen 6004; „in síjnre cápéllen rónde", Brab. Y. II 4400; „énde heeft Kárle wéderstáen", Ib. 5731; „maer Ótte héeftse óntáen", Ib. V 920; „máer in ghéenre mánieren", Ib. 940; „óntfáen was hí entie zíne", Fl. e. Bl. 2086; „dat óngetímperde lúxúre", D. Doctr. II 888; „Mérten, ons séggen córoníken", Verk. Mart. 153; „hádde thúis ónderrónnen", V. d. d. Eduw. 1149; „dát hi ónlánge daer ná", Ib. 1549; „díe hi hier hévet vúlscréven", Rein. 5; „hém was ónsóchte te móede", Wal. 1391; „het és oec súlc die mésdóet", Ib. 5896; dient sére óntférmede dóe", Lorr. I 588; „datte líede ónghelóvich wáren", Sto. VI 37; „ómbóde, dát hi den gráve", Ib. 113; „sóude hijt wéder óngheseént", Ib. 120; „hém deent dáventúre gáf", Ib. 260; „énde twee gróte fósséyde", Sp. H. IV⁷, 35, 27; „dat hádde hem hárde ónmáre", Ib. 38, 12; „doe hát den ghénen ónwáert", Ib. IV⁸, 43, 5; „máer haer subtíle nátúre", Lucid. 690; „óm die ghesláchte príncipále", Ib. 186; „vân der drívóldicheit scóne", Ib. 485; „ónde óendráchtich méde", Wrake I 1246; „sínt dat die dílúvie ghínc", Ib. II 25; „dus séghet 'dlátíjn daer áf", Ib. 186; „so ménichgen óverdádichgen slách", Ro. 8080; „dan sál mi níemene wéderséggen",

Ib. 8424; „met úwen onwárden pútieren", Ib. 8607; „álsmen twónder óverdócht", V. Hild. 90, 183; „tróuwe díe was cásteléyn", Ib. 96, 125; „mén mocht nóchtan árguéren", Ib. 100, 65; „hádsijt u wíllen cónsentéren", Mnlp. II 495; „sóe verwéet die hértoghínne", Ib. 549; „wóude némen médecíjn", Ib. 1463.

Z. v.: Alex. IV 1135, 1315, 1546, IX 570, 587, 609, 889, 1051, 1313, 1326; Rijmb. 931, 947, 1021; Sp. H. III[7], 2, 78; III[3], 1, 35; III[2], 1, 60; 16, 44; 29, 42; 46, 69; III[4], 28, 57; III[5], 5, 3; III[5], 5, 67; 6, 7; 10, 45; I[3], 22, 16; 41, 15; Wrake I 765, II 30; Rose 7083, 7095, 7623, 7631, 8051, 8317, 8626, 9200, 9355, 9526, 9806; Sto. I 249, VI 38, 121, 333, 476, 938; Sp. H. IV[7], 35, 51; 36, 20 en 38; 38, 19; IV[8], 37, 37 en 53; 40, 43; 41, 27; 43, 61; 46, 47; Ferg. 4024, 4621, 4659, 4847, 5005, 5125; Rein. v. M. 804, 831; Claus. d. B. 285, 464; Br. Y. IV 1259; Mask. 94, 1260; Sal. 189; Lsp. I, 18, 39; V. Hild. 88, 26; 89, 32 en 109; 90, 45, 99 en 159; 95, 1; 97, 153, 155 en 163; 39, 5; 40, 90, Mnlp. II 154, 179, 251, 296, 400, 467, 622, 709, 710, 711, 950, 1000, 1116, 1293, 1352, 1487, 1525, 1528, 1967; Wal. 140, 364, 471, 1225, 1512, 2890, 9027; Lucid. 661, 673; Borchgr. v. V. 329; N. Doctr. 389, 395, enz.' enz.

OPMERK. Uit het in §§ 15 en 16 aangetoonde volgt, dat woorden, met twee bijaccenten, het een vóór, het ander achter den hoofdtoon, indien de bepaalde voorwaarden vervuld zijn, met drie syllaben in de heffing kunnen staan. Als b.v. in:

„van úwer óntférmichéit", Beatr. 665; „ontfármehértechhéit en mách", Christ. 751; „sier schégenwérdechhéiden verblíjd", Christ. 1052; „hets wáer, hets ónnatúrlíjc", D. Doctr. II 51; „métter ónderhóríchéde", Sp. H. III[4], 34, 43; „dát sine jéghenwórdichéde", Ib. III[5], 34, 68; „ghene cáritátelíke ghewérke", N. Doctr. 2650; „dat wóut van ónghenádechéden", Ovl. Ged.II, bl. 108, vs. 241; „u gróte óngetróuwichéde", Lanc. II 16602; enz.

§ 17. Een bijzondere bespreking vereischen de samengestelde verba, met een scheidbaar, dus van den hoofdtoon voorzien voorzetsel of bijwoord (waartoe men hier ook werkwoorden van beweging, met *mede*, *henen*, *voort* en *wech*, brenge). In overeenstemming met den hoofdregel verwachten we hier

het laatstgenoemde element in de heffing, het andere in de daling te ontmoeten; hetgeen ook wezenlijk het geval is, en dat wel hetzij de praepositie of 't adverbium vooraan of achteraan komt, hetzij de beide deelen der compositie bij elkaar geplaatst of van elkaar gescheiden zijn.

Zie voor een zoodanig *úpstaen, úp te staen* en dergl., b.v.:

ende dédene úpstaen mét sire béde", Sp. H. III^7, 26, 34; „sodát hem ánequam zíecheit gróót", Ib. 40, 27; „vór haer úpsien súllen stérven", Ib. 55, 61; „daer ménech tóesach úp de stát", Ib. III^8, 28, 8; „ende súlke dínc vóertbringhen méde", Ib. III^4, 28, 51; „án(e)leiden véle swáerre plágen", Ib. 37, 62; „ende‿hém die bánde áfvielen méde", Ib. III^5, 10, 14; „dánder dách úutgaende‿Aprél", Ib. III^6, 14, 50; „ende dóe soe wóch voer, sprác mijn hére", Sp. H. III^7, 58, 45; „wílde wéch riden Móriáen", Ib. 3214 (vgl. § 19); „ende tpúlver wéchwerpen métten wínde", Wal. 5571; „dede síse scóne út(e)springen cómen", Ro. 7932; „ómgaende jégen háre gebúre", Sp. H. IV^7, 34, 22; „dédi die víanden úutcomen dáer", Ib. IV^8, 43, 37; „wéch gaet die ábt om dése dínge", Ib. III^4, 28, 78; „ende hóe siere tóeghinghen wért hu becant", Am. I 629; „dát menne vóort trác télker stéde", Ib. 201; „doe vrághedi éer hi vóert ginc bét", Sto. I 158; „híne most ópgheven wáts ghesciet", Ib. V 594; „sine móetent ópgheven bí bedwánghe", Ib. 148; „óp vloech die áren end(e) vánt soe gróet", Esop. 14, 17; „alst córen úutghinc men léide strécke", Ib. 24, 11; „die jóncfrouwen móeten nédergaen dáer", Fl. e. Bl. 2466; „Flóris déde vórtgaen sijn spél", Ib. 2738; „déde men úutleden mét gewélt", R. v. Mont. 350; „wat hólpe dát ict úpdecte lánc", Ib. 733; „mijn kínt wéchvaren, jámbert míe", Tor. 266; „úphief in gróter óngheréde", Rein. 2168; „es scúldich vóort te gaen, gh(e)lóeft mi dés", Mask. 714 (vgl. § 31); enz. enz.

En voor *staen úp, staen ... úp* en dergl.:

„die quáede géest dede sávonds áne", Sp. H. III^7, 26, 5; „die géne viel néder end(e) scáemden sére", Ib. 28, 61 (vgl. § 31 *g*); „díere te véle síns leghet án", Ib. III^8, 16, 40; „die hánt hief úp Martíjn sáen", Ib. III^4, 45, 15; „ghanc néder, dijn vólc hévet mesdáen", Rijmb. 5034; „álst hem de hélege géest gaf vóort", Franc. 2266; „hi séide: staet óp, édelmán", C. e. El. 19; „de góne

viel néder ín dat sánt", Wal. 2198; „hi stac áf den hélm mettéser dínc", Ib. 2369; „Véspasiáen trat den témpel tóe", Wrake I 220 (vgl. § 19); „al leeght béternésse die súnden néder", Mask. 1045; „dade Gód die dóre óp tsparadíjs", Ib. 1058; „die cráne díe hem trac úte dat béen", Esop. 8, 6; „mijn óom stont úp al sónder spréken", Wal. 5628; „keerden úten cárkre wéder scíere", Ib. 7836; „kere wéder te lánde só du erst mácht", Fl. e. Bl. 2111; „o ríddre, díe dit lánt vaers dóre", Lanc. II 16010; „énde riep: bróeder gif úp dijn ríke", Alex. IX 485; „hef úp dine hánt, dat hétic dí", Rijmb. 4216; „houdet óp en látes níet te véle", Ferg. 1856; „dede áne een hémde ende éen sorcóet", Ib. 2310; „dát wi den vórderen príjs legghen áne", Teest. 238; „hóngher quam áne, dat sí doer nóet", Christ. 762; „gingic áf Góde end(e) sénte Maríen", Theoph. 755; „ic trac thóut úut, alse‿ic déde éer", Rose 1674; „Brúun spranc úp met sínen mághen", Rein. 1850; „des ánder dáges stont óp, Godwéet", Tor. 823; „her Wólfaert sat óp ten ándren dáge", Sto. VI 374; dat víer sloech óp ten néste wáert, Esop. 13, 19; „vaert hénen end(e) ségt dat úwen hére", Sp. H. I[4], 11, 31; „wíjf, ganc wéch, tréc bet óf", Ib. III[7], 38, 56 (z. ben.); „vloe Máskaroen wéch sónder spáren", Mask. 1331; „Wál(e)wein reet wéch ende sí sijn bléven", Wal. 200 (vgl. § 32 *a*); „vaert wéch ende péinst ómme die ére", Ib. 1847; „énde reet wéch al dátti mách", Ib. 1935; „hi ginc wéch ende vánt enen jóngelínc", Fl. e. Bl. 3457; „men dráechten end(e) díe ghebúeren gaen méde", N. Doctr. 2518 (vgl. § 31 *g*); „Fergúut keerde wéder sínen wóch", Ferg. 2760; „Kéye‿hoorde tóe, niet sére hi lóech", Ib. 2982; „ic ne sóude dít niet gérne vaen án", Lanc. II 16574; „besíden háren scépe ghinc ónder", Brand. 364 (C.); „Gód brachte dése váert vóert", Br. Y. III 1436; „die wólf ginc wéch. Die sóch déde", Esop. 28, 13; „doet áf juwen hélm ende júwen scílt", Wal. 6382; „end(e) bracht ónder tríke van Pérsí", Sp. H. I[3], 11, 33 (vgl. § 31 *g* en 19).

Daar onze samenstellingen intusschen, naast hun hoofdaccent, op hun volgend of voorafgaand verbaal bestanddeel een bijtoon hebben, kan naar het in § 15 opgemerkte, onder de bepaalde voorwaarden, ook een *úpstáen*, *úphéffen* enz. geen verwondering baren, evenmin als, naar § 16, een *híef úp*, *híeven úp* en dergl.

Vgl. voor het eerste:

„want áltemale útebréect", Sp. H. III[7], 24, 47; „díe en wílde niet áfstáen", Ib. 48, 34; „des dáges álse hi úpstáet", Ib. 24; „máer al daer tóeságen de líede", Ib. 43, 50; „dien híet hi úpbréken méde", Ib. 1, 51; „int ríke, dát hem áne quám", Ib. 9, 15; „dáer hem áne quámen geséllen", Ib. 32, 39; „áfslóeghen ín den wíghe", Ib. III[8], 19, 31; „dóe si wéch wáren daer náer", Franc. 796; „éer gi wéch wáerd geréden", Mor. 2108; „also hóude áls hi wéch wás", Am. II 644; „de mét hem wéch váren zóuden", Sto. VI 759; „maer dóe die wólf wéch gínc", Esop. 35, 8; „soe dát die ándre wéch gá", Ro. 9215; „dedi úpbréken die páuweliócne", Alex. IV 1085; „dát emmer úpquáme tscáerpe", Ib. 1644; „dát hem ánquámen vier líede", Franc. 1284; „óft sij yet wóude úpgáen", Troy. 521; „dát hy hem thóeft áfsclóech", Ib. 973; „híermede séldise áfdwáen", Theoph. 252; „ván den sónden woude‿ávestáen", Ib. 694; „hine sóude de hóocheit áneváen", Am. I 304; „en wáre by sghéest tóedóene", Ib. 490; „ende áls dat kínt dit ánesíet", Ib. 537; „wáert dat men ínstéken wóude", Sto. III 562; „éer si óp híeven de hánt", Ib. I 541; „ende dédem ópphéffen die hánde", Ib. 1146; „éer men úut cónste ghetíen", Ib. VI 678; „dat soude‿úpclímmen die róke slícht", Ferg. 1574; „sóudi dien mán ánesíen", Ib. 1633; „éntie rídderen ópstáen", Lorr. II 595; „ende wílden thóvet áfsláen", Tor. 712; „dan sélen si útcómen daer náer", Ib. 891; „ende déde óplíchten den sárc", Fl. e. Bl. 1347; „twee swérte scóen hi hem áen déde", Salad. 139; „dat táfelmés hi úpnám", Rein. 1544; „ende líet haer áfdóen dat vél", Ib. 2901; „dát si nie tóghel úphílden", Ib. 1160; „úut scéppen op énen dách", Beatr. 660; „een scáec ten véinstre íncómen", Wal. 48; „nu látic die tále vóortgáen", Ib. 2304; „indíen dat ghélt ínbróchte", Teest. 875; „want díe enen dóden ópsnéde", Lsp. I, 15, 30; en z. v.: Ferg. 302, 462; Lsp. I, 15, 37; 17, 22; 18, 23 en 59; Troy. 2148; Sto. I 1314, VI 142, 616, 680, 711; Ro. 7679, 8696, 9417; Lorr. II 791; Rein. 809, 1515, 1537, 3085; Mask. 1233; Al. IX 857; Mor. 2580; Sp. H. III[7], 24, 27; 30, 73; 42, 43; III[8], 8, 49 en 65; 26, 83; III[3], 11, 67 en 70; III[4], 39, 34; 43, 57; Mnlp. II 143, 351, 377, 380, 766; D. Doctr. I 572, enz. enz.

En voor het andere:

„vóer óver tot Súríen", Sp. H. IV[8], 40, 34 (vgl. § 19); „drijft mi úut, óf ghi móghet", Alex. IV 350; „na vijf dághe quám hem

án de réde", Sp. H. III[7], 47, 43; „hi quám doe vórt énde sprác", Mor. 350; „ende víelen néder óp haer kníen", Christ. 657; „si réchte haer óp énde stác", C. e. El. 1222; „ende gáf hem óp dáer ter várd", Tor. 1365; „dien stác hi áf óec alsóe", Ib. 343; „doe híef hijt úp énde was blíde", Wal. 627; „vóren si wéch álle béide", Mor. 401; „dus gínc hi wéch métten wérd", Ib. 1901; „si vóeren wéch métter spóet", C. e. El. 1181; „den stríjt wéder váen án", Lanc. II 16369; „híef men óp met gróter crácht", Sto. III 938; „ende gáf hem óp sijn líjf tier tíjt", Ib. 444; „si sáten óp álle ter váert", Ferg. 267; „ende (her) Wálewein híven óp wéder", Mor. 780 en 890; quám hem bí énde ghehénde", Am. I 1115; „dies sprác hi hem tóe énde séide", Ib. 1168; „nu stáet hi óp vóor die vróuwen", Parth. 2273; „die cnápe réet wéch met spóren", Wal. 1854; „máns vórme nám án", Teest. 2834; „dáer men doen véle gáf úte", Br. Y. III 307; en z. n.: Wal. 208, 232, 358, 5183, 5256; Rose 7042, 8841, 9409; Lorr. II 601, 2415; Mor. 1502, 2753; Ferg. 460, 769, 854; Sto. V 546, 614, 1010; Sp. H. III[4], 36, 74; I[3], 47, 1; I[7], 5, 12; Verk. Mrt. 244, 825, 1649; Lanc. II 14830; Rein. v. M. 353, 1500; Sp. H. IV[8], 42, 27; 45, 40; 52, 7; V. Heelen II 5944, 6126; V. Hild. 88, 13; Mnlp. II 425, 1136, 1592; Brab. Y. II 4728, enz. enz. [1])

OPMERK. In overeenstemming met *staen úp* en dergel. vinden we ook enkele verbindingen gebezigd, die uit een subst. of adject. en verb. bestaan, als b.v.:

„den iónghen rídder die síjns nam góem", Sto. IV 4; „die quáets ende góets léert nemen góem", Rijmb. 518; „vríent, séithi, nu mérct end(e) nemt góem", Fl. e. Bl. 2440; „diere só na cómet, dat híre neemt góem", Ib. 2585; „édel Érnout, neemt wáer mier éren",

---

[1]) Onder de bovenstaande aanhalingen ontmoet men er verscheidene, waar het op 't verbaal element volgende voorzetsel of bijwoord in de heffing, onmiddellijk vóór een andere arsis, komt te staan. (Evenzoo ook nog in Wal. 530, 2328, 2990, 6345, 7231; Wrake I 517; Mask. 1150; Troy. 2042, 2162; Sto. III 874, VI 464, 883, 951; Alex. IX 612; Esop. 4, 9; 20, 15; Sp. H. IV[8], 42, 48; Ferg. 4676, 4798, 5314; Sp. H. III[2], 8, 30; 9, 33; 14, 60; III[4], 40, 53; V. d. d. Eduw. 1297, 1327; Tor. 1365, Lorr. II 636, Lanc. II 14787; Br. Y. IV 1124, V 923, enz.) Een onregelmatigheid, een afwijking van den hoofdregel, is dit niet: want we hebben hier niet met een gewone praepositie of een daarvan afgeleid adverb. te doen, maar met het bestanddeel eener samenstelling.

Parth. 6099; „ende hí boven álle dínc neme wáre", Ovl. Ged. I, bl. 28, vs. 2374; „in dósen wéch nam Jhésus góom", Rijmb. 25017; „hout stílle, láet dijn scíeten stáen", Lanc. II 5268; „quáet clappen bréngt vele dóghens ín", Ovl. G. III, bl. 207, vs. 204; „si hádden onse‿órse sáen doet gescóten", Cass. 868; „dan dóer die líbaerde díe ic sloech dóet", Lanc. II 1781; „die sélve dóet sloech Ágolánde", Br. Y. II 3069 (vgl. § 19); „dóot slaen den bróeder Adóniás", Rijmb. 11074 (vgl. § 19); en met dubbele arsis: „doe wíldene Áchab dóot sláen", Rijmb. 12459 (waarnaast ook, in overeenstemming met het in § 21 opgemerkte: „in véchten in stríden noch ín doetsláen", Teest. 690); „vrí maken álstie Gríeken wáren", Rijmb. 19294.

§ 18. Met een voorafgaand adjectief, onbepalend vnw. of telw. verbonden (en somtijds ook vereenigd geschreven), werd *man* als lid eener samenstelling behandeld. Vandaar *vroet man* en dergel., met *man* in thesi, vóór een volgende heffing:

„eens édels mans kínt, een jóngelínc", Sp. H. III[7], 28, 32; „déde te hánt des góets mans wórt", Ib. III[4], 48, 52; „het és oec récht, dat quáet man snéeft", Esop. 3, 17; „teens árms mans húse, die métten crúme", Ib. 34, 2; „eens vróetsmans ráet mach véle mán", Ib. 51, 27; „Ja, hóech man wás hi, wéet men wále", Sto. IV 263; „ende pénsde áls elc góet man pléghet", Ib. 1296; „hi schéen quálic eens ríjcs mans sóne", Ferg. 306; „die góede man gréepen in sínen arme", Ib. 882; „blóde man quám noit te hóger sáke", Ferg. 5158; „die énich góetman hádde verdíent", V. d. d. Eduw. 955; „here, góet man, sprác die cóninc dóe", Cass. 69; „dóene die góde man spréken hórde", Ib. 81; „góet man, wéet dat sékerlíke", Ib. 90; „neen góetman, dát en mách niet síjn", Am. I 1184; „ende árem man Réinaert és die bláre", Rein. 2492; „en hóut nember góetman óver róem", Tor. 1941; „so mísselijc éest als een wíjs man séeght", Teest. 1130; „sélc man en b(e)hágede Góde níe", Ro. 7329 (vgl. § 31 *f*); „ic ráde dat élcman sí behóet", V. Hild. 94, 1; „voert énde des élcman mách vermóeden", Ib. 94, 44; „een ánder wíjs man máect ons cónt", D. Doctr. I 308; „die ríke man vínt vríende véle", Ib. II 662. Z. n.: Cass. 102, 109, 140, 142; D. Doctr. I 573, II 445; Fl. e. Bl. 2032; Rein. 773; Mor. 4052; Sp. H. IV[1], 40, 53; Lanc. II 15780; enz.

Doch *vróet mán* en derg., als *man* vóór een thesis of als rijmwoord staat:

„máer die és een vróet mán", Esop. 35, 19; „dát een áerm mán ter béde", Sp. H. III[7], 58, 12; „árm mán mach wále spréken", Rose 440; „Lámech die wás een quáet mán", Rijmb. 960; „die hére és een wíjs mán", Teest. 996; „hine wáre príester of góet mán", Sp. H. III[8], 9, 24; „dát eens góetsmáns ghenóet", Mnlp. II 1638; „ármen mán alsélke sóne", Cass. 124; enz.

En *vroet mán* en dergel., volgens de in § 20 te behandelen eigenaardigheid:

„Fransóysen léven écht een goet mán", Franc. 1214; „ende dát men níeman en héet vroet mán", Teest. 138; „ende ghíjt nu nóede géeft, goet mán", Christ. 815; „géven máect den gévre goet mán", Ro. 7754; „dat gí goet rídder sijt énde wert mán", Lanc. II 15910; enz.

Evenzoo zal *man* wel, in het volgende vers, als tweede bestanddeel der verbinding *noit man* (= *nieman*) in de thesis staan:

„met hére, nóit en sághes man mée", Br. Y. III 1765.

Misschien is het omtrent *man* gezegde ook toepasselijk op *mensche*; vgl.:

„een álte quáet mensche sát ende át", Christ. 765.

§ 19. Wat in §§ 15 en 16 omtrent de vreemde, de afgel. en samengest. woorden is opgemerkt, geldt ook voor de eigennamen.

Vgl. volgens § 15:

Ábélle, dien Cáyn verslóech", Rijmb. 1045; Móysés bescríjft ons méde", Ib. 1081; „Hí end(e) sijn sóne Thýtús", Ib. 203 (vgl. § 31 *g*); „den wéch van Ghént tote Thóróut", Sp. H. III[8], 2, 45; „désen Tybériús ghevél", Ib. III[7], 1, 13; „die Lándríjc bi námen híet", Ib. 4, 11; „nu hádde tússcen Cýlperíke", Ib. 89; „déde Gregóriús die vríe", Ib. 5, 58; „Mauríciús ontfínc dat ríke", Ib. 6, 46; „bí Jherúsalém tien stónden", Ib. 76; „dat crúce Jhésús ons Héren", Ib. 90; „die héileghe cóninc Góntrám", Ib. 7, 51; „die bóuc die máecte Ezéchiél", Ib. 17, 37; „die Éufráte die gróte ríviére", Ib. I[3], 6, 5; „die róuwe die wás te Carthágó", Ib. 36, 42 (vgl. „als dús die ván Carthágo verlóren", Ib. 37, 14); „tote Pórúse, dien édelen mán", Al. IX 543; „dat quám Ésáu te vóren", Ib.

IV 561; „sprac Móysés, dat héet di gód", Ib. 604; „doe cóos Sámuel Dávíte", Ib. 771; „ontfínc Sálomóen die cróne", Ib. 812; „maer Clýtús ontfínghen líchte", Ib. V 190; „lánghe stónt in Bábylóne", Sp. H. IV^{8}, 39, 29; „vóer óver tot Súríen", Ib. 40, 34; „ende díen Innocénciús oec méde", Ib. 41, 6; „want Vénús die gódínne", Wal. 3446 (vgl. § 16); „ende quám te Wálewéyne ghegáen", Ib. 5178; „ende Vénúse der vróuwen ríke", Ro. 9736; „ende dát si Pilátúse vermáende", Mask. 40; „de Góde‿ende sínte Aélbrécht", Sto. I 481; „die Ghérólf bi námen híet", Ib. 521; „jéghen de gráven ván Hóllánt", Ib. 542; „jéghen den gráve Aérnóude", Ib. 899; désen sélven Díderíke", Ib. 401; „dáts de kérke van Égmónde", Ib. 350; „datte Vlámínghe verwónnen wáren", Ib. III 1143; „álse her Wólfáert dat hórde", Ib. VI 354; „ín dat éynde van Yérlánt", Lsp. I, 12, 68; „váert dan in Nórwégen, hets tíjt", Lorr. I 910; „bespróken tússcen Lódewíke", Ib. 1033; „béide Pótau ende‿Íngelánt", Rose 7044; „ín dat hérte Théseús", Ib. 7662; „énde‿in Vláendren om Líedríke", Lorr. II 2902; „dat Lúcifér soe scóne wás", Lucid. 575; „doe gínc hem Ártúr berécken", Ferg. 5431; „doe sprác tote Ártúre Fergúut", Ib. 5575; „die wíse Sénecá hi séit", D. Doctr. II 237; „nu hórt wat Réinóut doe déede", Rein. v. M. 775; álso hélpe mi Jésús", Ib. 787; „slóuch hi met spóren Béyárde", Ib. 1117; „dat Jerúsalém verlóren wáre", Ib. 1663 (vgl. „Jerúsalem", Ib. 1736); „ván Jherúsalém der stéde", Claus. d. B. 289; „bi Lúciféer, den bósen ghéest", V. Hild. 88, 11; „ende wás ghehéten Pýramús", Mnlp. II 971; „daer Páríjs Helénen piánt", Ib. 1366; „ende wás ghehéten Paulúciús", Ib. 1348 (vgl. „so quám Paulúcius mít sinen zóen", Ib. 1386); „ende wás ghehéten Pe(r)néllá", Ib, 1376 (vgl. „Penélla séyde hóer die lés", Ib. 1436); „te scépe al tóte Dórdrécht", V. d. d. Eduw. 159; „al tÁntwérpen ín die stéde". Ib. 322.

Z. n.: Sto. I 509, 562, 563, 794, 798, 806, II 109, 154, 196, 203, 207, 395, VI 51, 106, 108, 155, 161, 181, 239, 289, 615, 774; Alex. IX 707, 1162; Sp. H. III^{3}, 3, 58; III^{7}, 5, 66; 9, 23; 11, 15; 13, 1; III^{2}, 2, 15; 3, 6; 4, 31; 7, 75; 12, 104; 14 3 en 4; 20, 1 en 8; 29, 27 en 37; III^{4}, 34, 50; 36, 131; III^{5}, 3, 46, 56 en 62; 6, 39; 7, 5; 10, 5; 21, 45; 36, 54; III^{6}, 14, 75 en 77; 16, 19; I^{2}, 44, 3; 46, 6; I^{3}, 1, 15; 11, 21; 20, 12; 29, 1; 34, 1; Claus. d. B. 164, 171, 211, 271, 324; Lsp. I, 14, 74; Lorr. I, 1323, 2101; Wal. 6082, 6628, 8607; Ro. 8153, 8154, 8268; Sp. H. IV^{8}, 44, 24

en 36; 45, 7; 46, 9, 42 en 47; 47, 23 en 31; 48, 41; 50, 9 en 68; Rein. v. M. 924, 963, 981, 1047, 1050, 1303, 1525; Lanc. II 14783; V. d. d. Eduw. 469; Br. Y. II 5227, 5568, 5687, 5793, 5847, 5890; III 479, 798, 904; V. Hild. 92, 83 en 107; Mnlp. II 1019, 1058, 1497, 1502, 1506, 1508, 1535, 1536, enz. enz.

En volgens § 16:

„dít was Álexánders móeder", Wrake II 189; „ál tote Álexánders tíden", Alex. IV 388 [z. o. 1272, 1305; V 32, IX 335, 413, 788, 1031, 1104, 1106, 1260, en vgl. „Alexánder hi vrághet ú bi mí", Ib. IV 1301; „Alexánders góede Búcifál", Ib. 831, en v. IX 86, 679, 703, 839, 1283; Sto. X 425]; Pérménio quám doe vóort", Alex. IV 1562 [vgl. „Perménio gh(e)nénde hém ter dínc", Ib. 1571 en z. o. § 31 *e*; „Perménio déde ooc gróte wére", Ib. V 360]; „díe wt Égýpten sal wésen", Wrake II 239; „íc moet tÉgýpten wáert", Rijmb. 3737 [vgl. „stónt in Egípten séven dághe", Ib. 3806]; „jégen Águlánde ter stéde", Lorr. II 719 [vgl. „sénde Agulánt bi míre éren", Ib. 416]; „Bénedícte, Bénedícte", Sp. H. III[7], 28, 11; „Bénedíctus sénde gheréit", Ib. 26 [vgl. „dats Ben(e)díctus ín Latíjnscher tóngen", Ib. 3; z. o. § 32 *a*]; Éráclius Cónstantíjn", Sp. H. III[8], 5, 62; Éráclius léide met tróuwen", Ib. 6, 101 [vgl. „ten lésten quám Eráclius geréden", Ib. 8, 1 en z. § 33; „in Eráclius dríe end(e) twíntichste jáer", Ib. 20, 1]; „ontbóot Kárel Désidére", Ib. 82, 77; „Désidére die dáer ontscóet", Ib. 83, 26 [vgl. „Desidéere en áchte níet der béden", Ib. 82, 64]; „Dámiáten dát hier vóren", Sp. H. IV[7], 33, 41 [vgl. „dat hi hém Damiáte wílde géven", Ib. 32, 13; „Damiáten dáer ic hier vóren af séide", Ib. IV[8], 37, 8]; „een déel was Gáriét in váre", Mor. 2934 [en evenzoo Ib. 2919, 2908, 2890; vgl. „wánen dat quám Gariét sijn bróeder", Ib. 2950]; „es cómen áne Gáríne", Lorr. II 847; „Férgúut die hádden dóet", Ferg. 4084; „Férgúut begrépen héeft", Ib. 4440 (z. o. Ib. 4760, 5214, 5289); „dés wart Gáliéne gewáre", Ib. 4241; „hoe dícke ríep hi: Gáliéne", Ib. 5152 [z. n. Ib. 5295, 5325, 5393, 5570, en vgl. „Galiéne swért bi háren líve", Ib. 4362; en nog Ib. 5087, 5551]; Súlpícius díe dit hóort", Ib. III[4], 26, 33 [vgl. „doe sprác Sulpícius: héts anscíne", Ib. 27, 51]; „in kéyser Ánastásius léven", Ib. III[6], 16, 68; Tárquínius álsict góme", Ib. I[8], 9, 36; „dít sijn Árístóteles wórt", Ib. I[8], 46, 33; „dese Théodósius áls ic lás", Ib. III[5], 1, 49 [z. o. Ib. 21, 1, en vgl. „die wás des óuds Theodósius sóne", Ib. 53]; „Véspasiáen trac den témpel tóe",

Wrake I 220 (vgl. § 17); „Síbíllen dat wáren vróuwen", Ib. 1524; „sprac sénte Brándáen", Brand. 185 en 351 (met 3 arseis); „daer sénte Brándáen vánt", Ib. 370; „dát van Hénegóuwe die gráve", V. d. d. Eduw. 1195 [vgl. „Henegóuwe, Vláandren end(e) Brábánt", Ib. 1171]; enz. enz.

En volgens de *opmerking* bij § 16:

„Áristótelés die séghet", Sp. H. I[3], 46, 7; „den jóngen Théodósiús", Ib. III[5], 1, 55; „Théodósiús ghehórt", Ib. III[2], 20, 8; „ín Mesópotámiá", Alex. IV 552; „end(e) ghehéten was Véspasyánús", Wrake I 202; enz.

VERPLAATSING VAN HET ACCENT.

---

§ 20. De afgeleide, samengestelde en vreemde woorden, in welke een syllabe met bijtoon op die met hoofdtoon volgt, kunnen, *in 't rijm staande*, hun accenten verwisselen, d. i. hun tot bijtoon geworden hoofdtoon in de thesis, hun tot hoofdtoon geworden bijtoon in de arsis plaatsen.

Vgl.:

„óm te beréchtene sétte Lantshéren", Sto. I 37; „séker blíven dátten viánt", Ib. III 369; „int clóoster begráven, séghet dorcónde", Ib. 586; „béde met vróuwen end(e) mét joncfróuwen", Ib. 653 (vgl. § 31 *g*); „dit scréef hi wéder án den conínc", Ib. 1305; „enen dách mákede ván dootvéten", Ib. IV 1205; „mérct dát hi u gáf tkeyseríke", Sp. H. III[2], 8, 39; „in désen tíden, in désen onwéder", Ib. I[3], 56, 39; „gevóchten hádde gróten onzéghe", Sp. H. III[6], 7, 33; „ten náesten járe quám die hertóghe", Ib. 91, 13; „dus lách hi vor sénte Píeters outáer", Ib. III[7], 16, 31; „vort líet hi véle síere felléde", Ib. 80; „die bísscop slápen índer nachtstónt", Ib. 48, 52; „hi slóech Jóab up énen outáer", Alex. IV 815; „Daríse te sprékene sínen viánt", Ib. 1273; „gheséllen, séidi, désen aerbéit", Ib. 1663; „máer hi verstónt des bóoms hoochéde", Franc. 1331; „ende

wánt sine ádden geen árds harnásch", „díe hem van hérten end(e) ván lichámen", Ib. 1804, 2313; „die spónden van sélv(e)re, die stáple guldýn", Troy. 598; „ende dóe hi sách den gróten onvréde", Rijmb. 4465; „lúden éneghe válsche orcónde", Ib. 4620; „die érde wás van hárre sconéde", Ib. 126; „kláer geschépen áls die eyschále", Ib. 170; „dat síjn gelíke ná den lecháme", Ib. 537; „die básen dáer af wít selveríjn", Ib. 4796; „hare góet áfsteken mét ontróuwen", Rose 192; „diegéne die wáren ín die boengáerde", Ib. 1044; „die mínne tónen, dáer na arbéit", Ib. 2236; „hi sách sine ógen end(e) síjn anscíjn", Ib. 1381; „ende pénsen léttel óm u onráste", Ib. 2522; „dàn sáldi spréken om úwe joncfróuwe", Ib. 2742; „ic láge mi líever ín die doetkíste", Ferg. 1389; „u súverhéit u góedertierhéde", Claus. d. B. 174 (vgl. voor *goed* in de arsis § 15); „die sére créet ende máecte mesbáer", Lorr. I 213; „ende quám geréden omtrént middách", Tor. 401; „geréden ín dat wóeste eylánt", Ib. 1065; „ende vánt den rídder in gróter droefhéde", Ib. 673; „in érren móede sónder orlóf"; „door úwe dóghet, door úwe soethéit"; Parth. 2314, 2472; „die wérd(e)lec Kerstíne, die máeghd(e)lec ioncfróuwe" (vgl. § 31 *a*); „énde so dónker, dat dátd niemán"; „selt líden sónder sijns sélfs mesquáme"; „dóen sonder mérre, áls mijn antwérde"; „soen scéen van búten engéne quetsínghe"; „dáerom so vlóegh si sónder arbéit"; „datsi báde áelmoes(e)ne ván den sondéren" (vgl. § 31 *b opmerk.*); „dát haer ontséght was van énen sondáre", Christ. 155, 229, 264, 280, 431, 612, 741, 810; „wéldaet lóent Gód menechfóut", Verk. Mart. 140; „rídder(e) gemáect goedertíeren", Ib. 721 (vgl. de noot onder aan de pag. bij § 34); „bísscop te síne. Hi nám orlóf"; „doe sprác die víant: vríent kerstýn"; „dus cláeghde hí met gróten mesbáre", Theoph. 301, 535, 943; „dárdewaerf dóet hi wel síne bedínghe"; „ende stréec sijn hánd over mínen licháme"; énde‿ic ghenás van ál der mesquáme", Am. I 706, 740, 741; „die stáple wáren róot goudíjn", Wal. 55; „jeghen hém beróepen vórden conínc"; „ende vánt ghedéren jóuwen viánt", Wal. 1461, 1530; „ende léidse op ónser vróuwen outáer"; „ic wílle uségghen van wát ambóchte", Beatr. 234, 26; „líeve geséllе, scóne‿hondekíjn"; „gáf hi Reínaerde fęlle andwóorde"; „dóe u van sónden vúl afláet"; „van álle gáder míere mesdáet"; „die róvet mí een válsch pelgrýn", Rein. 2682, 2138, 2770, 1449, 3414; „bescérmtene jégen síne viánde", Wal. 2759; „ic hébbe ontfáen van mínen mesdáden", Ib. 3922; „ter éren hem sétten end(e) tér milthéyt", Teest. 913; „ín

enen státe hébben danschíjn", Ib. 957; „gáfmen dértich om énen pennínc", Wrake I 225; „déne es die júge, dánder daenlégghere", Mask. 369; „doe sách die víant wt háre antwérden", Ib. 693; „ná dát es die lóy van sínen ambáchte", Ib. 721; „in dánder síde hínc een galgáert", Ib. 836; „ic bén alléne sónder voorspráke", Ib. 863; „wánt si daer hádden góeden uutgánc", Sp. H. IV⁷, 37, 7; „ende hí so líef hadde díe kerstíne", Ib. 38, 45; „die véchten dórste vor díe coninghínne", Ferg. 4301; „si sáten óp ende vóeren derwáert", Ib. 5025; „doe sprác Ogíer, die héelt lofsám'" R. v. Mont. 1425; „hí was gescóten óp sijn borstbéen", Ib. 1778; „het sál u góet dóen sekerlíke", Lanc. II 15163; „thóochste wésen dáts die godhéit", Lsp. I, 2, 75; „dáer in een hóut slíep een liebáert", Esop. 18, 1; „mét cameríeren end(e) sách uutwáert", Wal. 7363; „dit en mách u bríngen in gére ermóede", Ib. 7736; „gi séles hébben bláu danscíjn", Ib. 8077; „bescérmen sóude vánden quaetdíen", Ib. 9031; „énen ándren wéch gáet ermóede", Ib. 9581; „met éren ín de wér(e)lt vortwartméer", Ib. 3230 (vgl. § 31 *a*); „ic wílle oec éen van úwen drossáten", Ib. 1459; „die félle vórst ghíncg nederwáert", Mnlp. II 904; „déerste ís een substáncie vieríjn", Lucid. 94; „Réinaert és een récht mordenére", Rein. 128; „daer en és gheen ánder wéch der wárt", Lanc. II 16029; „ende hádde ánderwaerf ónze sceppáre", Ib. 670; „die léringhe mínt, mínt wijshéit", D. Doctr. I 89; „híer mede síjn die séven dootsónden", N. Doctr. 1491; „dése verráder, dése bisscóp", Br. Y. II 5780.

Z. v.: Rein. 1355, 1449, 2138; Beatr. 802, 990; Fl. e. Bl. 557, 706; Lorr. I 578, 918; II 1575, 1905, 2147, 2722, 3073, 3121; Mor. 1727, 1815, 3082; Am. I 776, 1181; Christ. 235, 577; Wal. 17, 3712, 3964, 3942, 3894, 4033, 4666; Sp. H. III⁷, 35, 21; 39, 40; 56, 72 en 109; 60, 26; III⁸, 9, 85; 11, 30; III⁵, 34, 100; I², 46, 8; Rijmb. 245, 259, 3607, 4773; Franc. 1344, 1669; Al. IX 161, 1017; Sp. H. IV⁷, 39, 39; IV⁸, 38, 1; Ferg. 3968, 4807; D. Doctr. II 447; Brab. Y. IV 1208; Salad. 93; Fl. e. Bl. 706; 1052, 725, 2065, 2145, 2210, 2522; Tor. 673, 509; Sto. VI 569, 585; Sto. I 459, 37, 91; Esop. 4, 20; 9, 2; 18, 7; Rose 7305, 7948, 9529, 9706, 9877; V. Hild. 37, 47; Mnlp. II 329; N. Doctr. 379, 1446, 2573; Teest. 2214, 2216; Lucid. 831; Borchgr. v. V. 187; Rein. v. M. 144, 424, 695; enz.

OPMERK. Hetzelfde kan ook plaats hebben in samenstellingen, als *orcussijn*, *dachcortinghe* en derg.,

waar het eerste lid der compositie den hoofdtoon, de beide syllaben van het tweede elk een bijtoon hebben, doch de laatste als suffix een zwakkeren dan de voorafgaande. Hier wordt dan het zwakker bijaccent sterker en doet dienst als arsis, terwijl de sterkere bijtoon zwakker wordt en als daling optreedt. Z. b.v.:

„doe bróchtmen hém een órcussíjn", Wal. 2634; „hier víndi réyne dáchcortínghe", Rijmb. 35; enz.

§ 21. Dezelfde eigenaardigheid van accentverschuiving neemt men waar bij de samengestelde verba, met scheidbaar voorzetsel of bijwoord:

„daermen bróot brác, blóet uutrán", Sp. H. III[7], 2, 27; „wi súllen, séitsoe, bi náchte upstáen", Ib. 8, 31; „doe séide die cóninc, hi wílts afstáen", Ib. 9, 39; „mettíen die héilege mán upsíet", Ib. 2940; „Háren prophéte, díese vorbráchte", Ib. III[8], 12, 69; „die cróne wérde sáen afgenómen", Ib. III[7], 63, 47; „ay rídder, díe den scílt wech dráeget", Lanc. II 16680; „al wénende hí die hánt uphíef", Alex. IV 126; „ic sál hem tóter dóot na vólghen", Ib. 332; „cúme móchte die Sláep upstáen", Ib. 1529; „ál tote dát die sónne up stónt", Ib. 1543; „in sóude wéten wannéer upstáen", Troy. 504; „scíere hy hém dien vácht afnám", Ib. 987; „die pássie, díe onse hére an nám", Franc. 456; „ende sínen lévene dát hi vortbróchte", Ib. 1715; „díe den cóninc van Sássen toehórden", Mor. 2964; „si áten énde men híet opdóen", Ferg. 1281; „een cnápe quám ende híet opstáen", Ib. 1351; „die héme sijn váder híet anedóen", Ib. 792; „omdát hi mi láchterníe toesprác", Tor. 1375; „ende Tórec wíldem thóeft afsláen", Ib. 1483; „dat Tórec sánder dáges opstónt", Ib. 378; „dát si den díjc tÁm(e)stelle‿wtstáken", Sto. III 143; „omdát de hóghe wátre in bráken", Ib. 144; „van Rómen bíder Kúeren an quám", Ib. 729; „van góede, dátten Ríke toehóert", Ib. 1029; dát si den ghénen tlánt op gáf", Ib. 1259; „Bóuden, sínen bróeder, anspréken", Sto. I 1143; „uter vónten hí den vóet wt tóech", Ib. 171; „díe si in dándre síde toeslóet", Rose 1806; „so séldi ú ter várt upmáken", Ib. 2508; „gewéest van mínnen ende ál toebrácht", Ib. 2935; „díe haerre súnden sélen afstáen", Christ. 273; „dáer omme móest hi stúerlec ut sprínghen", Ib. 609; „dátti alléne niet móchte upstáen", Parth.

2454; „mórghin, áls die sónne upgáet", Rein. 2723; „dát hem dat blóet ten téen af vlóeide", Ib. 2896; „ende ghí die beste pladíse upláset", Ib. 211; „men dóetse hánghen end(e) thóoft ofsláen", C. e. El. 210; „om dát si haer ére sóuden uutdrághen", Teest. 924; „end(e) gheméynen órbore níet en aensíen", Ib. 1088 (vgl. § 31 *g*); „des wás hi ván soe vróeghen opstáne", Mask. 220; „ute síre gheréchticheit sóude voort gáen", Ib. 736; „dan cláerheit díe de zónne uut sínt", Lsp. I, 11, 70; „ende wílle op míjn beghín voort gáen", Ib. 15, 70; „ende séide: jóncfrouwe‿ic sál wech gáen", Lanc. II 15309; „dat wás die rédene dát men wech gáf", Sp. H. IV[1], 46, 54; „int énde, als síjn baráet uut quám", Esop. 45, 7; „bi énichgen wárne, dát si vortbríngen", Ro. 7192; „wi wíllen dí die stát opghéven", Brab. Y. III 1497; „ende ménschelíke fórme annám", V. Hild. 89, 3; des ánderen dághes die gráve op sát", Mnlp. II 870.

Z. v. n.: Fl. e. Bl. 2512, 2885, 3240; Wal. 157, 289, 7174; Rose 9227; Mor. 2166; Ferg. 5020, 5313; Sto. III 1259, IV 59, V 613, 867, VI 114; Rein. 211, 842; Al. IX 915; Sp. H. III[8], 85, 94; III[2], 18, 7; III[5], 19, 22; I[3], 38, 70; I[4], 10, 21; 16, 9; V. d. d. Eduw. 340, 550; Lucid. 161, 598; Sp. H. IV[8], 39, 59; N. Doctr. 536, 565; Christ. 1421; Lsp. I, 17, 39; enz. enz.

§ 22. En evenzoo sluiten zich de eigennamen in de verplaatsing van hun hoofdtoon aan de andere woorden aan.

Zie b.v.:

„dus wáest van Yéve end(e) ván Adáme", Rijmb. 591; „wí anebéden di, Críste Jhesú", Franc. 1581; „om dése dínc dwánc Pharaó", Rijmb. 3763; „van déser plághe scríjft Josephús", Ib. 3906; „daer máecte sídent séecht Josephús", Ib. 4181 [vgl. „ooc séegt hier méde Joséphús", Ib. 3873; „álse ons scríjft Joséphús", Ib. 1135]; „want Gód onse Hére máecte Adáme", Mask. 1146; „dits ál ghedáen, want Jhésus Cristús", Ib. 1263; „an dánder síde sát Tobiás", Alex. IV 951 [vgl. „die jónge Tóbiás sijn sóne", Ib. 991]; „van sínen héiligen óem Gontrám", Sp. H. III[7], 9, 16; „dese Gódevért die wán Heinríke", Ib. 57, 62; „die kéyser, dáer ic af sprác, Focás", Ib. 63, 29; „in dánder síde so stónt Moysés", Alex. IV 599; „Medéa sprác: nu hórt, Jasón", Troy. 654; „mér en verváert u níet, Jasóen", Ib. 761; „ay Flóris, óngeváll(i)ge Floríjs", Fl. e. Bl. 2224 (vgl. § 31 *c*); „enen scónen náme end(e) híeten Floríjs", Fl. e. Bl.

238; óf hi verwóet si sélve Floríjs", Ib. 561; „hine hádde te clághene óver Reináerde", Rein. 59; „bekénden ál te hánt Reináert", Ib. 539; „Árnout wán an sijn wíjf Lutgáert", Sto. I 881; „séndic ú, heer gráve Floréns", Ib. 28; „dat wás de cóningínne Machtílt", Ib. III 531; „hálp hem dátsi quámen tUtrécht", Ib. 66; „die gráve van Cléve quám Tordrécht", Ib. V 487; „ónder de clócke gínc her Wolfáert", Ib. VI 475; „den gráve‿ende sínen sóne Gheráerde", Ib. 755; „dalmóghende Gód, onse hére Jhesús", Am. I 225; „voor álle dándre gínc Malcús", Sp. H. III[5], 18, 6; „dóe Alexánder hádde Suríen", Ib. I[4], 17, 2; „gi ségt wále‿here, séide Coenráet", Lorr. I 894; „en wéetic dát mijn sóne Roelánt", Lorr. II 1709; „hóe over sée vóer Edelbrécht", Sp. H. IV[8], 52, 47; „du héves gelógen, hier stáet Claríjs", Fl. e. Bl. 3316; „die víerde dáts mijn hére Bernáert", R. v. Mont. 11; „ende ghéf mi désen den hére Bertrándе", Ib. 24; „mérct den hértoghe ván Brabánt", Wrake I 800; „die gróte phílosóphe Plató", Ib. 1231; „dat Ján, hértoge ván Brabánt", V. d. d. Eduw. 89; „van Hénegóuwe gráve Willám", Ib. 1319; „dóe dese góede man hér Robbrécht", Ib. 1471; „sénde hi óm den gráve Reinóut", Br. Y. III 1769; „die édele óude kéiser Vred(e)ríjc", Ib. IV 909; „die gráve van Ghélre end(e) bísscop Heinríjc", Ib. 1139; „van der vrésen, díe haer déde Lanc(e)lóet", Lanc. II 15339 (vgl. § 32 *a*).

Z. n.: Sp. H. III[7], 57, 23; Sto. III 1057, IV 317, VI 787; Rein. v. Mont. 237, 710, 1119, 1272, 1516; Lorr. II 1727; Fl. e. Bl. 750, 935, 3076; N. Doctr. 1838; enz.

LETTERGREPEN, MET EEN ONDUIDELIJKEN KLINKER, IN DE HEFFING.

---

§ 23. De monosyllaba, met volstrekt toonlooze of liever onduidelijke vocaal, als de negatie *ne* (ook in de verbinding *negheen*), de praepositie *te*, de pronominale vormen *se*, *ne*, *re*, het adverb. *re*, worden, evengoed als de wisselende woorden, met duidelijken

klinker, vóór een volgende daling in de arsis gebezigd:

„jou góet né beghéric níet", Wal. 4713; „díe mesdéde‿ende négheen él", Mask. 991; „hi séide, né vervárt u níet", Lanc. II 16146; „wánt ghiné hebt tijt noch úre", Wrake II 374; „wánt hiné was trághe no lát", Cass 487; „máer het né sal cléne no gróot", Rijmb. 3890; „maer hi séide: né verváert u níet", Ib. 4211; „négheen gát daer ménse binnen", Wal. 2895; „né ghebráke ons níet een stróp", Rein. 1927; „ende námensé bedí te wíve", Rijmb. 1094; „ende léydetsé ter pórten úut", Lorr. I 297; „íc salsé u ghéven scíere", Beatr. 267; „haddisé sonder láchter mógen sláen", R. v. Mont. 89; „wine móghensé niet lánger hóuden", Rein. 429; „becnáusé, soe és so vét", Ib. 225; „hoe hisé mochte lédegen vánder dóet", Fl. e. Bl. 585; „ende vóerensé ten hémelschen hóve", Lsp. I, 20. 7; „onbíet mensé, si cómen háer", Sto. VI 428; „alse díene té verdrívene méct", Sp. H. III[8], 3, 59; „óm hem té onthóuden dáer", Wrake I 219; „om den ménsche té bescúddene vóort", Mask. 1133; „al wáerstu té ghemáke een stíc", Ib. 44, 23; „té Parijs, túwen váder", Lorr. I 1189; „réchte té Parijs wáert", Ib. 439; „here, énde hoe sídi té ghemáke", Wal. 1001; „wáren blíde‿ende té ghemáke", Ferg. 4289; „des hi wílle hádde té voldóene", N. Doctr. 2494; „té vergáderen óp dat zánt", Mnlp. II 149; „dijn schóne lijff té verwármen", Ib. 226; „té vercállen háren dínghen", Ib. 994; „áls ghi mi ghévet té verstáne", Borchgr. v. V. 166; „gheóorlóeft is té bedíeden", Lucid. 40; „dát hiné met pínen gróet", Ro. 7664; „dát síné niet séllen scóren", Sp. H. IV[8], 37, 56; „álsené die ván der stéden", Franc. 641; „die bísscop wóudené sacréren", Theoph. 186; „dát ghiné van ú liet gáen", Borchgr. v. V. 233; dát menné daer líete te líve", Rijmb. 905; „ende námenré wel zwáren róof", Sto. II 198; „dát sieré op hádden ghewésen", Ib. V 359; „ín siré gewróken án", Lorr. I 1292; „dát hiré niet dórste gáen", Rein. 52; „hádsiré toe móghen cómen", Borchgr. v. V. 132.

Z. n.: Sp. H. III[2], 4, 43; 8, 52; Claus. d. B. 142; Fl. e. Bl. 597, 827, 829, 926, 1274, 2871, 3023; Wal. 515, 1050; Rein. 934, 1448, 1609; Tor. 916, 1388, 809; Beatr. 282, 284, 777; C. e. El. 319; Esop. 12, 11; Alex. V 200; Franc. 204, 288, 1217, 1509, 1821, 2206; Parth. 2854, 2918; Am. I 884; Christ. 915, 960; Sto. III 643; Mor. 565; Rose 738, 808, 1741, 1887; Rein. v. M. 964; Lanc. II 14868; V. Heelen 6000, 6074; V. d. d. Eduw. 23, 230;

Lorr. II 3306; Beatr. 70; Brab. Y. II 4804, III 611, 900, IV 396; enz. enz.

OPMERK. In de volgende citaten zou men wellicht geneigd zijn om, in overeenkomst met het boven behandelde pronominale *ne*, ook in den volleren vorm *ene* de arsis op de tweede voc. te laten vallen; want, gelijk men zal zien, volgt er bijna overal op de tweede *e* nog een thesis. Toch is het raadzamer hier, in overeenstemming met het enclit. *én*, vóór een volgende thesis, naar § 1 en 2 de lezing *éne* te verkiezen: 1⁰ dewijl we anders, tegen het gewone gebruik in, een als uitgang staande en niet door *t* of *d* voorafgegane onduidelijke *e* als heffing zouden opvatten (vgl. § 25), en 2⁰ ook omdat in andere verzen met *ene* (als b.v. „doe grépéne dónvervérde", R. v. Mont. 1122) alleen de laatste lezing mogelijk is.

Vgl.:

„die bróeder sóchténe (*en liever niet* sóchtené) nochtán", Sp. H. III[8], 2, 4; „maer Júliús haddéne ghesét", Ib. I[6], 51, 51; „doe scóuténe die góedertíere", Ib. III[4], 45, 21; „al tfólc ontsághéne geméine", Claus. d. B. 225; „sijn géest tróosténe daer tóe", Franc. 550; „daer ríepéne die víant sáen", Ib. 2343; „datténe doncúusche stéle te wáren", Ib. 2377; „die cóninc stíeténe met crácht", Alex. V 122; „haddéne so lánge gemínt op tróuwe", Ro. 1342; „dát ickéne te mánne náme", Ferg. 4993; „si sóchténe van rínge te rínge", Ib. 5307.

§ 24. Ook de toonlooze praefixen *be*, *ge*, *te* en *ver* vertoonen zich meermalen als heffing, namelijk wanneer een der beide voorwaarden vervuld is, die we in § 16 voor de dubbele arsis in een woord, met voorafgaanden bij- en volgenden hoofdtoon, leerden kennen:

„wórden si fél ende géveníjnt", Rijmb. 298; „éerst was ghévisíert bi hím", Ib. 994; „mét enen ghéveníjnden spére", Alex. V 37; „ál sijn wí nu ghéscoffiert", Ib. 745; „wat hélpt ánders ghévisíert", Ib. 746; „máer die mán werdt ghécastíjt", Teest. 2772; „men hévet gewréven end(e) géconréit", Ib. 1255; hádden géregnéert twee jáer",

Sp. H. IV[2], 44, 7; „dát al gésconfíert wás", Ib. 48, 35; „ghésacréert ende gébenedíjt", Ib. 49, 36; „viere díeve die hélme gélachíert", Ferg. 518; „háre hélme gélachíert", Ferg. 3903; „scílde‿ende hélme ghéfrotsíert", Ib. 4159; „so vérre hébben ghépongíert", Ib. 4160; „in béden síden end(e) géfrotsíert", Ib. 5243; „wél heft Lánceloet gétorníert", Ib. 5244; „dóe so wórden géscoffíert", V. d. d. Eduw. 1264; „met ee(ne)n gróten ségel géquartíert", Ib. 1365 (vgl. § 32 *d*); „kéert u vérnoyéert paíjn", Lorr. II 519; „ghélogíert óptien dách", Br. Y. III 1132; „ende ghéscoffíert háer conróet", Ib. V 921; „wort Ghísebrecht sélve géváen", Sto. VI 151; „dat Ádam hádde vérlorén", C. e. El. 171; „een áerme ghéméene wíjf", Sp. H. IV[2], 51, 53; „met lóde‿end(e) met ýsere gésaudéert", Ib. 54, 51; „hoe lánghe súldi ghédóghen", Ib. 58, 135; „dáer si iet cónsten ghéwéten", Ib. III[4], 44, 133; „dáer si bi hébben békánt", Br. Y. III 690; „hoe síjn u cléeder ghéonsíent", Parth. 2769; „gévisíeren ónder der sónnen", Ro. 766; „gédorért met góutdráden", Ib. 810; „gétraihýnt van ónsen Hére", Christ. 90; „hi scéen ene béelde gépingéert", Ro. 763; „hem wáren die léden géforméert", Ib. 764; „die lípkijns wérden gheconréydet", Mnlp. II 1301; „díet hen so swaer (*l.* swáere) vérgóut", Br. Y. III 1191; „álle díe dit vérnámen", Rein v. M. 764; „het déde daer séere vérságen", V. Heelen II 6301; „áls sijt al hádden téstóert", Fl. e. Bl. 109; „téerst dat síse vérnámen", Ib. 130; „tpáepscap sóude mi vérmaledíjen", Wrake I 1103; „die théidijnscap wílden bégéven", Sp. H. IV[1], 11, 23; „die bóuc máect ons ghéwísse", Brand. 300; „háddi mógen vérstérven", Ib. 8246; „maer nóit en cónstic vérstáen", Lorr. II 116; „so dátsijt héme vérgáf", Ib. 1757; enz. enz.

Vgl. hiernevens echter ook:

„met síden gewrácht, gestíct, gescakíert", Fl. e. Bl. 1506; „geregnéert séven end(e) víjftich jáer", Sp. I[6], 51, 24; enz. enz.

§ 25. Somtijds veroorloofde zich de Dietsche rijmer vóór een onmiddellijk volgende thesis ook het gebruik van een toonloos suffix als heffing. Het meest komt als zoodanig voor de uitgang *-de*, *-te* der zwakke buiging:

„die kéyser lóvedé die córe", Sp. H. III[7], 5, 42; „so scéndén mi míne zónden", Ib. 21, 58; „wánt hem onfáermdé dat cármen", Ib. 25, 50; „hi pógedé in álre tíjt", Ib. III[8], 2, 30; „díe vor hem stúerté sijn blóet", Ib. 74; „bedíedé dat tékijn dáer", Ib. 91, 59;

„die kéndé den jóngelínc", Franc. 810; „die jónclinc ne éesscedé no nám", Ib. 724; „díe hem zékerdén tien stónden", Ib. 1189; „daer máecté die dúvel scíere", Rijmb. 5020; „verbrándé ons héren bóuke", Alex. IV 1064; „si máectén so gróot ghescál", Ib. 1173; „dóemen tréckedé die swáerde", Ib. V 10; „die máecté die wéghe nát", Ib. IX 332; „wánt sine wístén wat dóen", Ib. 401; „énde hi stélpté dat blóet", Ib. 1036; „dit éyschedén die bóden sáen", Sp. H. IV[3], 39, 27; „so léverdén die ámiràle", Ib. 31; „hém vernóidé so háerde", Rein. 3; „dóe ghi hem vólchdét van vérren", Ib. 210; „doe Réinaert éeschedé sijn déele", Ib. 220; „den pápe vólchdén si sésse", Ib. 1566; „Tíbeert vólchdé hem náer", Ib. 2021; „dát hi béefdé van váre", Ib. 2979; „sijn wíjf ófferdé tier tíjt", Sto. I 1127; „hem vólghedén na hárre maníeren", Ib. III 76; „díeddé haer óvermóede", Ib. 335; „daer séttémen ín den chóre", Ib. V 95; „dát men dat-máecté te góede", Ib. VI 371; „hem wónderdé dat hí was dóet", Ferg. 211; „dát ic u vólchdé dus vérre", Ib. 600; „hi péinsdé dat wáre jácht", Ib. 1747; „hi pénsdé in sínen móet", Ib. 1894; „si wápendén hem háestelíke", Fl. e. Bl. 123; „doe láchterdét die cóninc, hoe quáet", Ib. 1388; „doe lóefdén sijt béde geméne", Ib. 2697; „díe mi verlédichdé van désen", Wal. 3715; „énde soe vrághedé mettésen", Ib. 5682; „síne verníeuwedén die spíse", Ib. 4625; „príjsdé, maer síne béene", Esop. 49, 3; „hi snáuwedé omt stíc van ónder", Ib. 5, 5; „si béettén ten sélven stónden", R. v. Mont. 259; „wáendén oec zíjn gheclómmen", Lsp. I, 4, 30; „doe pénsedé die cónínc", C. e. El. 201; „hi éischedé sijn crúut wéder", Ib. 813; „si wápendén hem métter spóet", Ib. 1102; „hi lóghendé der óndáet", Ib. 1139; „dien sére verlángedé ter córe", Lorr. I 456; „énde si príjsdén oec méde", Ib. 769; „ende wápendén hen béide wále", Tor. 499; „áls hi nákedé dier rése", Ferg. 3912; „elc nóopté met spóren sijn páert", Ib. 4108; „doe wápendé hem Gálaránt", Ib. 4614; „si wróchtén hem mántelsnóere", Parth. 2856; „mákedé al téere wárf", Lucid. 358; „die vróuwe die hóordé die tále", Borchgr. v. V. 763; „dóchté dan sménsch(n) gheslàchte", V. Hild. 100, 83; „doch dúyerdé die stórm so lánghe", Mnlp. II 183; „wánt hen verdónckerdén die óghen", Br. Y. II 5342. Ook bij verba, die wisselende woorden zijn: „nu háddé die brúdegóme", Sp. H. IV[2], 58, 14; „nóch oec cónstén bejághen", Br. Y. III 10, 35 (vgl. § 15 *opmerk.*, § 28 *b*, *e* en de *opmerk.* bij *g*, alsook de *opmerk.* aan 't einde van § 29).

Z. n.: Sp. H. III[7], 21, 61; 55, 89; III[4], 42, 54, 44, 24 en 142; 45, 46; I[8], 13, 66; I[7], 2, 26; Alex. IV 1338, V 14, IX 798, 1189; V. d. l. v. Oversee 81; Sto. V 252, 368, 542; Rein. v. M. 767, 984, 1431; Lsp. I, 10, 18; Ferg. 52, 83, 869, 1401; Rein. 2310, 2353, 2389, 2418; Lanc. II 14806; V. Heelen II 6230; V. d. d. Eduw. 565, 624, 635, 1252, 1433; Fl. e. Bl. 1399; Lucid. 562; Brab. Y. III 964, 1725; IV 264; enz. enz.

OPMERK. Was de vocaal van *-de* weggevallen, met behoud van het suffix *e* des stams, dan kon deze onduidelijke klinker als heffing optreden:

„Wálewein dánckés hem sére", Mor. 2684; „énde men sádelét ant vélt", R. v. Mont. 351; „máer hi zúverét met éeren", Sp. H. III[8], 1, 15; „beróuwét den héren sére", Ib. IV[1], 37, 42; „hi wánét hem hébben gheclóoft", Alex. IX 626; „want mínne vercóenétse sére", Lorr. II 1957; „hórét gi díe vertéllen", Lsp. I, 14, 80; enz.

§ 26. Af en toe ontmoet men ook een *-dé* en *-(s)te* aan 't slot van substantieven, adjectieven of adverbia, hetzij als afleidingssuffix, hetzij als *d* of *t* van den stam + buigingsuitgang:

„wies féesté daer úp ghelághe", Sp. H. IV[8], 4, 24; „hem líchté te méer verváren", Ib. III[5], 34, 71; „die dérdé heet Léthú", Ib. 42, 36; „van scátté was hí so ríke", Ib. I[8], 38, 71; „dat sóndé mach éere wésen", Ib. I[6], 53, 56; „int úpperstè so stáet in der jéesten", Rijmb. 1144; „Ten béddé aldáer hi lách", C. e. El. 135; „in rádé dat hí mi híet", Rein. 3183; „so héeft hi sóndé ghedáen", Ib. 1195 [1]); „die iónxté was hí de góne", Sto. I 1134; „die strátè ter zéewárd", Mor. 1185; „te vríendé so háddic wél", Lorr. II 257; „ten bódé so séide hí", Ib. 1149; „bódé noch bódscap géne", Lorr. II 3066; „sijn wéddé vor dése héren", Ib. 3442; „dát en is dírsté niet nú", Lanc. II 14832; „van Gódé verwéct daer tóe", Wrake II 526 [1]); „sijn líedé verwécken mére", Ib. 601 [1]); „drie scíldé oft wáren drie stérren", Wal. 3750; „nóchtan int lésté te wáren", Wrake I 173; „beghín noch éndé en héeft", Lsp. I, 1, 49; „die hítté nochtán van désen", Ib. 13, 41; „die lídé van wílen ére", Teest. 223; ende hí die áchtersté sel wésen", Lucid. 139; „dát tien tídé bi háre", Borchgr. v. V. 455; „van góedé dat hén es bléven", Cass. 197; „die véndé, die hí daer trác", Ib. 1755; „die dérdé daer ván dien náme", V. d. d. Eduw. 197; „ín enen crítè te sámen", Ib. 1348;

„die swérté liet thémwaert lópen", Ferg. 1795; „daer síne ghebóerté op lách", Br. Y. II 4955; „die méesté, dat wéet te wáren", Ib. V 13; „die méesté die ónder", Ib. 504 (met 3 arseis, vgl. vs. 503); „van réchté wáre ghebónden", Ib. 1375 [1]); enz.

Opmerk. Misschien zou men volgens het laatst betoogde geneigd zijn ook in een vers als „comen lopende tier steden", Sp. H. III[4], 40, 44, de tweede syllabe van *-ende* (en niet, in overeenstemming met § 15, de eerste) voor een arsis aan te zien. Intusschen lette men op andere verzen, met hetzelfde particip., waar de heffing uitsluitend en alleen op het eerste element van 't suffix kan vallen:

„vlóen al wíkénde dánen", Sp. H. III[8], 6, 72; „maer slúpénde énde met zínne". Ib. I[4], 14, 11; „dátter nu cóménde és", Lorr. II 2694; „hoe mógénde dát hi wáre", Sto. V 709; „doe quám hi wénénde sáen", Br. Y. III 178; „já met ghewápénden hánden", Wrake I 832; „met wénénden hóghen", Brand. 411.

Zou het daarom niet raadzaam zijn eerstgemeld citaat en dergel. als „cómen lópénde tier stéden" te lezen, en niet als „cómen lópendé tier stéden"? Vgl. verder nog, met gelijk karakter:

„líggénde daer sélve méde", Sp. H. III[1], 5, 56; „ende hem sélven bíddénde tier stónt", Ib. 17, 66; „diene álso hángénde vernám", Ib. 22, 34; „lésénde voer síne chélle", Ib. 29, 34; dáer soene cóménde vernám", Ib. 62, 44 [1]); „wánt die lévénde gebráken", Ib. III[5], 41, 27 [1]); „wi vínden lésénde van désen", Ib. I[3], 9, 42; „ende sí hem sclápénde vernám", Troy. 101 [1]); „sóme bérnénde van góude", Alex. IV 1137; „ende sí bleef hóudénde nadíen", Lanc. II 16134; „énde die stínckénde sónden", Wrake II 654; „ín die lópénde riviere", Ib. III[8], 6, 70; „lópénde daer ín die pórt", Ib. III[5], 35, 13; „aen théldénde die éspentíne", Parth. 2637; „al wénénde soe vóor hem stóet", Ib. 2719; „búghénde met cléenre píne", Franc. 1327; „niet vásténde maer étende méde", Ib. 2250; „wéder wérénde no vlíende", Claus. d. B. 273; „ende máken

---

[1]) Dat volgens § 24 echter ook te lezen ware: „so héeft hi sónde ghédáen", „van Góde vérwéct daertóe", „sijn líede vérwécken mére", „van réchte wáre ghébónden"; vgl. § 35.

lévénde geváen", R. v. Mont. 995 [1]); „harde sóet(e)like slápénde bi háre", Fl. e Bl. 3458 (vgl. § 31 *a*); „bérnénde met súlphere víere", Br. Y. V 377; „lídénde dor Vránkeríke", Lorr. I 74; „lópénde tes cóninx wáert", Rein. 2819; „die móghénde was énde ríke", Sto. III 796; „dus bléef hi ligghénde voer Áken", Ib. II 906; „wert péinsénde om dése sáken", Am. I 470; „wónénde in hémelríke", Lucid. 264; enz.

En evenzoo verzen, met het in vorm overeenstemmende ordinale *zevende*, *achtende*, *negende*:

„die zévénde was fél ende quáet", Rijmb. 1059; „also wás die sévénde die stáet", Ib. 1060; „tsévénde der ármoeden mínne", Franc. 105; „so quám die néghénde vort án", Sp. H. IV[2], 49, 56; ‚die néghénde was déemsterhéde", Alex. IV 631; „den sévénden, sijt séker dás", N. Doctr. 1411; „is dat áchténde ghebód ghebróken", Ib. 1851; „óp die sévénde kalínde", Br. Y. IV 312.

§ 27. Een als heffing gebezigd suffix *e*, zonder voorafgaande *d* of *t*, heb ik een enkele maal in eigennamen aangetroffen:

„te Rómé dan ín sijn lánt", Sp. H. III[8], 85, 19; „den páues van Rómé te hánde", Ib. III[7], 15, 6; „dat Brúné wart sére verdóoft", Rein. 818 [2]); „dóe sprac Ýwé te désen", R. v. Mont. 700; „tót voer Tíelé der stéden", Br. Y. V 915;

evengoed als:

„Óttė die cóninc séide", Lorr. I 817 en 917; „heeft Óttė die cóninc ríke", Ib. 1656.

Misschien is het eveneens te erkennen in den uitgang des infinitiefs *-ne*, waarvóór de *-e-* des stams gesyncopeerd is, gelijk men zou vermoeden uit:

„óm te verwáerné dat wérc", Sto. III 136; „te váerné in scóninx sóut", Ferg. 543; „óm te verhóorné die tále", Mor. 74; „wáre te télné te swáer", Ib. III[8], 17, 37; „te stáné der wérelt óf", Ib. I[7] 66, 22; „díe hem te léerné bewánt", Am. I 194.

Intusschen is het aantal mijner gegevens in dezen

---

[1]) Dat echter volgens § 24 ook te lezen ware: „dáer soene cómende vérnám", „wánt die lévende gébráken", „ende sí hem sclápende vérnám", „ende máken lévende géváen"; vgl. § 35.

[2]) Waar intusschen naar § 24 ook kan gelezen worden: „dat Brúne wart sére vérdóoft".

vooralsnog te gering om met zekerheid eenig gevolg te trekken.

Andere gevallen van een onduidelijke *-e* als arsis heb ik niet aangetroffen.

§ 28. Nu en dan verschijnt ook de buigings- of afleidingsuitgang *-en* (met onduidelijke voc.) als heffing, en wel hetzij als slotlettergreep, hetzij nog gevolgd door een ander toonloos of een uit een consonant bestaand suffix.

a. In substantieven en adjectieven, als buigings- of afleidingsuitgang (en wel *in den regel*, met een voorafgaande *d* of *t*, *st*):

„u söndén al sönder líeghen", Beatr. 965; „den óutstén bi síere amíen", Sp. H. III[7], 9, 4; „hádden twee móenkén geváen", Ib. 40, 50; „van vréesén diet hádde so gróot", Ib. 36; „die óint in Vláenderén wart mán", Ib. III[8], 89, 87; „in Sássén met sínen hére", Ib. 82, 15; „den béstén van sínen genóten", Ib. 19, 40; „énde ten wápénen so góet", Ib. III[3], 7, 69; „up móenkén van Óriént", Ib. III[4], 27, 45; „die óvén van Bábylóne", Ib. 34, 47; „die Sássén te sámene tréct", Ib. III[5], 19, 17; „in Sássén te háren mághen", Ib. 34, 45; „van Lýdén dat cónincríke", Ib. I[3], 8, 34; „hi wárt van róuwén so cóut", Alex. V 157; „énde van dómmén beghínne", Sp. H. I[3], 46, 46; „die pálmén bedíeden mére", Rijnb. 4301; „met dínen líedén te lánde", Alex. IX 685; „dít en was lóghéne enghéne", Ib. 1348; „met símplen wóerdén haer léven", Franc. 1290; „ónder die líedén geméne", Ib. 1537; „voer Tróyén ist dát ment výnt", Troy. 95; „tien tídén wart énde tier wíle", Sp. H. I[3], 37, 11; „bódén van Róme gheváren", Ib. 43, 17; „ter pórtén, die góudijn híet", Ib. I[6], 29, 43; „wat Gód in Vláenderén can wérken", Wrake I 711; „van Vláendrén een vórstre ríjc", Lorr. II 2935; „van ínglén van pátriárchen", Mask. 309; „om zóndén die síjn gheschíet", Lsp. I, 7, 81; „nu síjn die Vríesén verblíjt", Sto. II 181; „de blídén de wáren sgráven", Ib. V 575; „áls men ten úterstén besóchte", Sto. VI 96; „hádse den válschén ghelóeft", Esop. 28, 15; „dícken dor Óttén gedáen", Lorr. I 1782; „te Páeschén daer sí vernámen", Ib. II 2887; „máer omdats Óttén den hére", Ib. 3078; „dat tÁkén aldús gevél", Ib. 3109; „her Mílén den gráve stóut", Ib. 815; „van stédén te stéden twáren", Ib. 2351; „wíldi

der kérkén verlíes", Theoph. 194; „ten léstén hi hém bedáchte", Ib. 407; „daer scóne béddén in lágen", Mor. 1909; „die strátén, die sí daer ságen", Ib. 1037; „van dúechdén, dat wéet ic wale", Wal. 1761; „wies dóghedén dat síjn so gróot", Ib. 3200; „op álle ménschén die léven", Sp. H. I[7], 66, 134; „ic dúchte pápén bedérven", Wrake I 251; „sóndén verghéven ál", D. Doctr. I 783; „van mínen grótén ghesláchte", Rein. 327; „daer véle hóndén toe hóorden", Ib. 337; „ín enen béckén van góude", Fl. e. Bl. 3252; „dát nes lógéne ne géen", Rein. v. M. 688 en 1757; „van wékén te wéken", Verk. Mart. [1]); „van dínghén die hárentáre", V. d. d. Eduw. 1388; „twée geséllén noit éer", Ferg. 25; „ter hávénen van sínte Simóene", Br. Y. III 1320; „van Clévén van Ghélrelánt", Ib. IV 432; „dáer si met wéeldén in stónden", Ib. V 820; „die héidensche pérdén van díen", Br. Y. III 1360.

Opmerk. In sommige dezer verzen echter ware, in verband met § 24, ook evengoed een accentuatie aan te nemen, als: „hádden twee móenken géváen"; „énde van dómmen béghínne"; „die pálmen bédíeden mére", enz. enz. Verg. § 35.

b. In het pronomen *niemen(e)* (niettegenstaande het een wisselend woord is; vgl. § 15 *opmerk.*, § 25 slot, vóór de *opmerk.*, ben. *e*, de *opmerk.* bij *g*, en § 29, de *opmerk.* aan 't einde):

„dat níemén te spótte ne kére", Rijmb. 1341; „én mach níemén ghestáen", Alex. IX 93; „want níemén en móchte hém vólghen", Ib. IV 1379; „hens níemén so óngeráect", Franc. 385; „dat níeméne so cóene en sí", Sp. H. I[4], 10, 34; „of ýemén als díene bedróech", Mask. 1138; „dátsi hem ýeméne vertóghen", Lsp. I, 5, 42 [2]); „níemén dan Gód alléne", D. Doctr. I 589; „dat íemén hem sélven ghelíjc", Ib. II 52 [2]); „dat íemén es mét ghemáke", Esop. 17, 34; enz.

c. In adverbia, op *-en(t)*:

„die sídént wart hére gróot", Sp. H. III[8], 15, 85; „héefstu hédén verlóren", Rein. 927; „in láetse níegherén ghedúeren", C. e. El. 235; „maer hédén up désen dách", Sp. H. III[7], 50, 93; „die wílén so wéeldich scéen", Ib. III[8], 2, 26; „gebídic mórgén den

[1]) Vgl. de noot onder aan de pag. bij § 34.

[2]) Dat volgens § 24 ook te lezen ware: „dát si hem yémene vértóghen"; „dat íemen hem sélven ghélíjc"; vgl. § 35.

dách", Mor. 2770; „vor hédén up désen dách", Wal. 3221; „oec wáren si díckén soe vró", Fl. e. Bl. 47; „die árme heeft séldén gelúcke", Ro. 438 [1]); enz. Vanwaar ook: „versámént een mékel hére", Sp. III[8], 6, 94.

d. In den infinitief, op *-en:*

„dóchtem bérnén van góude", Alex. V 637; „íc sal stérvén vor dí", Ib. IX 247; „du móges wel cómén met vréden", Sp. H. IV[1], 17, 60; „ghéselén voer míne zónden", Ib. III[2], 18, 30; „mettíen hi bíddén begónde", Ib. III[4], 48, 36 [2]); „dat vólc wel ghévén den lóf", Ib. I[3], 29, 48; „oec dóet soe bérnén die zínne", Ib. 46, 49; „wétén wie ná hem soúde", Ib. I[4], 6, 4; „dat vállén sal ónder vóet", Ib. IV[2], 61, 61; „dat sprékéns getímperthéit", D. Doctr. I 312; „sínt dat si lérén begónsten", Fl. e. Bl. 349 [2]); „hi wóude tréckén sijn swért", C. e. El. 875; beréchtén ten wáre mi líef", Ib. 373; „némmer hórén die tále", Ib. 957; „daer súldi víndén die cróne", Rein. 2614; „príjs ghévén met réchte", Ib. 2945; „ghedélén des váder ríke", Sto. I 274; „wíldijs mi lónén met mínnen", Ib. III 917; „hóudén in álre nóot", Ib. VI 184; „den knápe hi vrágén begán", Ferg. 826 [2]); „het sál u cóstén u léven", Mor. 599; „berídén die édele héren", Ib. 791; „doen déde drágén díe wárd", Ib. 1703; „vállén in quáden beghérte"; Theoph. 360 [2]); „némén dats émmermére", Lorr. II 1545; „vermóordén den kéyser dáden", Ib. 3248; „wérkén wien líef wien léet", Teest. 1101; „wérpén wt háre stéden", Wrake I 433; „wies mónt niet líeghén en mách", Ib. II 140; „gedóghén dat hí dat sách", Wal. 3733; „hi wíldem gévén geváen", Rein. v. M. 938 [2]); „daer hóudén noch hénen vúeren", Van Heelen II 6103; „díe men verdrínckén sach ál", Br. Y. III 1795 [2]); enz.

e. In den infinit. op *-ene:*

„ómme te néméne algáder", Sp. H. III[7], 40, 33; „sijn cósten te léggéne daer án", Ib. 62, 18; „drie dághe te vásténe die héren", Ib. IV[1], 8, 12; „té beréchténe in désen", Ib. III[5], 2, 19; „véste te

---

[1]) Dat volgens § 24 echter ook te lezen ware: „die árme heeft sélden gélúcke"; vgl. § 35.

[2]) Volgens § 24 echter ook te lezen als: „mettíen hi bídden bégónde"; „sínt dat si léren bégónsten"; „den knápe hi vrágen bégán"; „vállen in quáden bégherte" (of volgens boven *a* „vállen in quádén beghérte"); „hi wíldem géven géváen"; „díe men vérdrínoken sach ál". Vgl. ook § 35.

mákéne met vréden", Ib. 8, 30; „ómme tontsétténe die dínc", Ib. I², 46, 24; „te vésténe die héilighe stéde", Ib. I³, 26, 45; „te cóméne te Góds outáre", Ib. I⁶, 30, 21; „te cláppéne áltoes gelés", Ib. 33, 10; „te vólgéne so wát hi déde", Franc. 1025; „te sóukéne want hí hem zére", Ib. 1307; „ende lóept te cússéne den mán", Franc. 415; „te hóudéne dat hóorde ter spíse", Rijmb. 1139; „te hóudéne sijn líeve kínt", R. v. Mont. 195; „hi wás van véchténe so móede", Wal. 6570; „alsó te blóuwéne die mághet", Ib. 3809; „te cóméne te mínen góede", C. e. El. 969; „te véchténe jégen u béden", Mor. 547; „óm te vercríghéne háre", Lanc. II 15566; „ómme te hélpéne den náen", Ib. 16537; „den bére te néméne sijn líjf", Rein. 720; „te ghévéne met milder hánt", Ib. 2433; „te lópéne, hi wás gerúst", Ferg. 148; „te vlíegéne daert lópen wílde", Ib. 472; „en hádde t(e) ghetúghéne dan ín", Christ. 118 (vgl. § 31 *d*); „te víndéne van dát hi sóchte", Am. I 928; „te sécghéne in éniger wíjs", Ib. 488 [1]); „te ghévéne den quáden líeden", D. Doctr. I 721; „óchte te rúméne sijn lánt", Borchgr. v. V. 353; „te hóudéne die wíle hi léeft", Lorr. II 3284; „hem sélven te grávéne ghebóet", Br. Y. II 41 [1]); „om te ébbéne der cáritáte", Franc. 417; „te ébbéne dat hém bedáerf", Ib. 2207; „waren sí te blívéne niet bóut", Sto. V 31; enz. enz. (Uit de drie laatste citaten blijkt, dat ook wisselende woorden zulk een dubbele arsis kunnen hebben; vgl. § 15 *opmerk.*, § 25 slot vóór de *opmerk.*, boven *b*, ben. *g.*, *opmerk.*, en de *opmerk.* aan 't einde van § 29.

f. In het part. perfectum:

„bedróghén dat ícs bem ére", Rein. 3408; „gelógén noch síne tále", Mor. 1159; „bescrévén met góude díere", Sp. H. IV¹, 33, 68; „díe ghehétén was Ján", Ib. III⁵, 1, 58; „verwátén was híer te vóren", Ib. 21, 33; „gevángén met háren scáren", Ib. I², 50, 2; „begrávén al nóch ter wílen", Ib. I⁶, 46, 28; „ghehévén te mínen behouf", Ib. IV², 51, 20; „ic hébbe genómén sijn líjf", Rijmb. 1006; „geslághén sijn álse een blát", Lsp. I, 13, 82; „bevólén een cónincríke", Ib. 19, 2; „gestrédén in éerderíke", Ib. 20, 14; enz. [2]).

---

[1]) Waar evenwel ook volgens § 15 „te sécghene‿in éníger wíjs", en volgens § 24 „hem sélven te grávene ghébóet", kan gelezen worden; vgl. § 35.

[2]) In bijna al deze citaten (het 4de uitgezonderd) ware volgens § 24 een accentuatie „bédróghen", „gélógen", „vérwáten", enz. evengoed aan te nemen.

g. In den 1sten en 3[den] pers. plur. van 't praes. en 't praeteritum:

„dus vórén si hénen béide", Beatr. 290; „daer blévén met háre ghínder", Ib. 431; „doe quámén tes cóninx hóve", Rein. 48; „híerna so quámén int léste", Sto. III 470; „hem quámén te hélpen méde", Ib. V 746; „daer trákén die héren van príse", Franc. 1553; „al séggén die Vríesen dát", Sp. H. III[8], 92, 7; „doe quámén die Sárassíne", Ib. IV[1], 22, 70; „die wónén omtrént den Ríjn", Ib. 30, 65; „niet étén dat cómt te víere", Ib. III[2], 47, 14; „daer náer gevíelén die sáken", Ib. I[6], 44, 30; „cómén hem sórgen van zínne", Ib. 54, 59; „entíe hem vólgén na désen", Ib. III[7], 18, 43; „dátsi niet cómén hier néder", Rijmb. 177; „die bóeke bescrívén ons dát", Ib. 506 [1]); „dus vóerén die héren dáne", Alex. IX 198; „doe sóngén die Índenhéren", Ib. 699; „si stákén op hém met spéren", Mor. 2231; „doe sátén si néder mettésen", Ib. 2945; „die órssen bógén die hámen", Ferg. 2348; „hóudén daer ál die stéde", Teest. 857; „daer quámén bi méchtichéden", Ro. 9812; „gewónnén die mógenthéde", Sp. H. III[5], 42, 2; „die álle quámén tier stéde", Lanc. II 14866; „want dése húlpén den mán", D. Doctr. II 1001; „dus tróckén si ín den lánde", V. d. d. Eduw. 641; „daer blévén oic vóer den swáerde", Ib. 1540; „doe víngén si béide ten swérde", Tor. 1272; „an stóndén, daer crácht an lách", Wal. 1017; „diet lánge híldén met vlíte", Br. Y. III 254.

Opmerk. Ook in wisselende woorden treft men zulk een dubbele heffing aan (vgl. boven § 15 *opm.*, § 25 slot vóór de *opm.*, bov. *c* en *e*, alsmede de *opmerk.* aan 't einde van § 29): „der góeder hébbén te bát", Teest. 2097; „doe séidén si, díts een mán", Sto. III 1568; „want blévén wi ín den lánde", Lorr. II 2039; „óec so blévén daer dóot", Br. Y. IV 1489; „die Índen wóordéns te ráde", Alex. IX 398; „dóe si dit wórdén gewáre", Ro. 9026; „si wórdén met váre begrépen", Sp. H. III[7], 49, 16; „die vléesch en hébbén noch béne", Lsp. I, 5, 2; enz.

§ 29. Desgelijks kunnen somwijlen *-el* (of *-le*), *-em*, *-er* (of *-re*) als afleidingsuitgang (het laatste ook als declinatiesuffix) in de heffing komen, en dat wel *met* of *zonder* een volgenden uit een consonant bestaanden of anderen toonloozen uitgang.

---

[1]) Misschien ook te lezen: „die bóeke béscríven ons dát"; vgl. § 24 en 35.

Zie voor *-el:*

„die dúvél die dát verhórt", Sp. H. III[8], 1, 87; „díe de íngélen verlóren", Ib. III[7], 40, 5 [1]); „doe vóer die ínghél der dúre", Ib. III[8], 27, 37; „Séraphis témpél die stónt", Ib. III[2], 11, 49; „wórden die dúvélen verváert", Ib. III[4], 48, 8 [1]); „daer quámen vóghélen in scáren", Ib. III[5], 3, 77; „hébben te ghísélen die hónde", Ib. I[3], 53, 17; „in fávélen, in óvermóede", Franc. 62; „dat dóepsél, dies mén nu plíet", Rijmb. 136; „Kárél die kéyser ríke", Lorr. II 1011; „Kárél die wárt te ráde", Ib. 1675; „Kárél hi séide mettésen", Ib. 3400; „een léttél vor véspertíjt", Ib. 1283; „dus át dien áppél die sót", Teest. 306; „mét enen pélléle bewónden", Wal. 3313 [1]); „genáemt den Léken Spíeghél", Lsp. Prol. 24; „ácht ende víertich capítéle", Ib. 110; „alse‿een nóte ván enen hásél", Lsp. I, 10, 88; „die hémél dat ís die scále", Ib. 11, 12; „maer álle die ínghéle gheméne", Mask. 1175 [1]); „ic ségghe dat ís een hémél", Lucid. 248; „met zégéle énde met bríeve", Rein. van M. 660; „só es u (hem) évéle ghescíet", Ib. 808 en 1300 [1]); „dáer die dúvéle hen snéllen", Verk. Mrt. 393; „een ghéeséle oft éene róede", V. d. d. Eduw. 370; „díe van Ríséle der stád", Ib. 1088; „maer léttél hi dáertoe kéerde", Fl. e. Bl. 520; „ter návélen no mín no mée", Wal. 545; „so dát si twívélen begónde", Alex. IX 381 [2]); „soe déde témpéren met blóede", Ib. V 852 [2]); „dies dóen hem díngélsche ére", Sp. H. III[7], 11, 56; „díngélsche die héidijn wáren", Ib. 71; „want díngélsce sijn dánen gebóren", Ib. 88; „dat díngélsche tlánt besáten", Ib. III[8], 4, 10; „wándélen névender sée", Troy. 2104; „métten ínghélen dair bóven", Mask. 1345; „ay hémélsche dróchtíjn", Car. e. El. 53; „te mérkene démélsce dínge", Franc. 240 [3]); „díe verwórtélde níjt", Lor. II 1; „met hémélscher cláerhéde", Wrake I 1578; enz. enz.

Opmerk. Vgl. ook nog: „ens díer ter wérélt so lícht", Ferg. 1573; „héefti die wérélt geláten", Franc. 1169 [1]); „háddi ter wérélt

---

[1]) Ook te lezen volgens § 24 als: „díe de íngelen vérlóren"; „wórden die dúvelen vérváert"; „met énen péllele béwónden"; „maer álle die ínghele ghéméne"; „só es u (hem) évele ghéscíet"; vgl. § 35.

[2]) Waar echter ook volgens § 28*d* „twívelén", „témperén" kan gelezen worden. In het eerste citaat daarenboven misschien ook „twívelen bégónde". Vgl. voorts § 35.

[3]) Dat evenwel ook volgens § 28*e* kan gelezen worden: „te mérkéne démelsce dínge".

geléeft", Sp. H. III[7], 63, 23 [1]); „daer Gód die wérélt zal dómen", Lsp. I, 18, 102; „díe de wérélt heft bínnen", Cass. 239.

Voor *-em:*

„ván den ádéme ons héren", Lsp. I, 1, 40; „so dát die bísscop Wíllém", Sto. VI 88; „bi den bísscop van Útrecht, Wíllém", Ib. I 1290 (of volgens § 22 „bí den bísscop van Útrecht Willém"); „Wíllém een rídder stóut", Lorr. II 846; „een van Málmesbérghe Wíllém", Sp. H. III[7], 11, 15 (of volgens § 22 „éen van Málmesbérghe Willém"); enz. enz.

En voor *-er* (*-re*):

„dáer nu die príestér die hére", Rein. 761; „die Kéysére van Róme sélve", Sto. I 50; „al hébbent de scrívérs verghéten", Sto. I 647; „na hém wart Kéisér ghecóren", Sto. II 121; „so wás die wáchtér gestáen", C. e. El. 1064; „ván den dórmtér geméne", Beatr. 853; „dus sméict die móedér haer kýnt", Troy. 2006; „dien róvéren te Ríppelmónde", Alex. V 1231; „een pórtré was ín die stát", Sp. H. III[7], 2, 45; „die príestér gevóelde dás", Ib. 38, 53; „énde te púlvére verbránt", Ib. 55, 49; „Páues te bróedére gewán", Ib. III[8], 93, 169; „wórden twee kíndére gebóren", Ib. 75, 2 „wátér bi máten hi dránc", Ib. III[8], 2, 19; „elc tróoste ándéren gheréet", Ib. III[5], 16, 45; „van hóngré, dats wónder gróot", Ib. I[2], 46, 31; „dáer hare dórpére gewérke", Ib. IV[1], 40, 72; „die Hýstér bi námen héet", Ib. III[3], 3, 61; „in wóndré met míere hánt", Rijmb. 3704; „die wárt upt wátér gedrágen", Ib. 133; „die áckér nu mérct hier án", Franc. 366; „áls .die versmádré van góede", Ib. 773; „die mínré der áermóede", Ib. 722; „met mórtré dat hí daer vánd", Ib. 759; „dóet Alexándére was cónt", Al. IV 1370; „hi wás een ríddére verméten", Ib. V 33; „dien ándéren sijn ónderdáen", Al. IX 717; „die kéysér wert díes te ráde", Lorr. II 341; „den kéysér onbíedet méde", Ib. 2294; „dus quám die ríddére beráden", Mor. 49; „éer hi hem ándérs iet vráchde", Ib. 2941; „die ríddéren daer gí na vráget", Ib. 1014; „een ríddér die váren sóude", Ferg. 633; „wat wóndére eist dát ic wéne", Ib. 5296; „die dórpére was ván metále", Ib. 1629; „dóet mi grávérs met spáden", Sto. III 923; „hi nám den rúddér mettién", Wal. 2743; „entíe twe rúddérs sijn cómen", Ib. 3874; „die méestérs zijn ván

---

[1]) Naar § 24 ook te lezen als: „héefti die wérelt géláten", „báddi ter wérelt géléeft"; vgl. § 35.

der héllen", Mask. 478; „her Wóutér van Égmónde", Sto. III 82; „máer dese móerdéren verwóet", Ib. V 164; „hi gáf haer clédér twee páer", Beatr. 271; „wat wóndér waest? Ál met blóede", Ferg. 3990; „want sékér, ic dóet om dát", Wrake I 883; „wat rúddré diet sóude drághen", Wal. 5249; „den láchtér diemén mi héeft", Ro. 8180; „ende dórpéren, hen síjn gheen clérke", Parth. 2565; „die vádér met véle ghenóten", Br. Y. II 5609; „des síjn si hárdér dan sténe", Claus. d. B. 414; „wie dónckér es énde cláer", Verk. Mrt. 888; „gelúckeghére, bétre no vróeder", Sp. H. III[8], 81, 74 [1]); „noit bétér met ógen sághen", Ferg. 467; „vrómeghére en vánt men doe níet", Sp. H. III[7], 11, 38 [1]); „nó weder vrómegér noch vróeder", Ib. 52, 35 [1]); „also véle te swárlekér als síjt", Christ. 961 [1]); „noch méndré dan dése en sí", Ro. 8639; „dáchtérste van Bábylóne", Sp. H. I[8], 6, 14; „dat sére míndért haer ére", Lorr. I 960; „noch wóndérdem méer van díen", Sp. H. III[5], 16, 64; „dat mágérste dat mén noit vánt", Ro. 9538 [1]); „mi wóndért of Mélioer lévet", Part. 2517; „up síne twe áchtérste vóeten", Rein. 3049; „algádér haer sáken beléyden", Teest. 1395; „hóndert vrómeghére ten stríde", Sp. H. IV[1], 20, 28 [1]); „met grótér getróuwichéde", Franc. 1486; „in sékérre gheváregher hánt", Teest. 1201; „in góedér gestádechéde", Lorr. II 1102; „te góedér geréchtichéiden", Lsp. I, 19, 28; „dés si algádér gheméne", Franc. 1281; „het wórde wédér al níet", Lsp. I, 2, 30; „dáer en was némmér geen béide", Ferg. 266; „dóet soese nédér ghenóten", Sp. H. I[2], 46, 44.

Z. v. n. Wrake I 406; Sp. H. III[8], 75, 41; 5, 44; 24, 6; IV[1], 14, 20; III[2], 10, 9; Sto. V 346; Lorr. II 3240; Ferg. 4964; Claus. d. B. 349, 408; Rein. 761; Br. Y. IV 392; enz.

Opmerk. Ook hier alzoo (zie de laatste citaten) dubbele arsis op wisselende woorden, als *weder*, *nemmer*, *neder;* vgl. § 15 *opmerk.*, § 25 slot vóór de *opmerk.*, § 28 *b*, *e*, en de *opmerk.* bij *g*.

---

[1]) Waar evenwel ook volgens § 15 te lezen ware: „gelúckéghere", „vróméghere", „vróméger", „swáerléker"; en volgens § 26 „mágersté"; vgl. § 35.

In verscheidene der bovenstaande citaten, waar het nomen, op *-er*, gevolgd wordt door een vorm, met *ont-*, *ge-* of *ver-*, kan ook de arsis, in plaats van op *-er*, op het voorvoegsel *ont-* enz. vallen. Vgl. §§ 16, 24 en 35.

SYNALOEPHE EN HIATUS.

§ 30. Dat het Dietsche vers, bij het samenkomen van een voorafgaand, op een onduidelijken klinker eindigend, en een volgend, met vocaal of *h* aanvangend woord, zoowel samentrekking als hiatus kende, behoeft nauwelijks vermelding. Met enkele voorbeelden der beide verschijnselen meen ik daarom te mogen volstaan.

Zie voor het eerste:

„al hádde‿hire‿hem méde ghedáen éer", Sto. V 412; „hébbe tontbíndene‿in díetsche wórt", Rijmb. 20; „des víjfds dághes verchíerde‿onse Hére", Ib. 265; „díts den ménsce‿ene ére niet cléene", Ib. 316; „bí dien bóme sétte‿hiere bínnen", Ib. 483; „ende spríngen úte tere‿ándre stát", Ib. 505; „so wóenden die vógle‿end(e) dat vólc méde", Ib. 1145; „mét enen hére‿utermáten scóne", Ib. 1601; „oec slóech hi vele‿édelre líede dóot", Sp. H. III[7], 52, 7; „dát hine móenc máecte‿openbáre", Ib. III[8], 1, 73; „dát men hem déde‿hine wíst wien clághen", Wal. 2162; „in vrémden lánde‿als híse‿adde áne", Ib. 3001; „ic wáne hire‿ómme wáken sóude", Ib. 3090; „Góde‿onsen hére van hémelríke", Ib. 3364; „énde‿in verdríete‿ende‿in zwáren snéven", Sp. H. IV[8], 39, 40; „drie búnder lánts te Róme‿in der stát", Teest. 1319; „dát si verwándelde‿haers máns sín", Mask. 34; „daer jéghen sone‿hólp tháns ráet", Ib. 47; „wáer hem aen ríke líede‿yet ghebráke", Salad. 169; „dat dese‿hémele álso vérre stáen", Lsp. I, 3, 34; „die méeste méestre‿inder héllen grónt", Ib. 7, 5; „gheen vóghelaere‿hádde dóghen séer", Esop. 51, 8; „mákense‿har(e) bédden, die róken wále", Ro. 7944 (vgl. § 36); „áne die wólkine‿in Góds genáden", Ib. 8858; „mijn dógen kínde‿al die Gód van minnen", Ib. 9689; „dróech mínne‿op sijns óems wíjff", Mnlp. II 1477.

Z. v.: Sp. H. III[7], 1, 3; 2, 57; 3, 32; 7, 43; 9, 33; 10, 55; 12, 57; 23, 15; 33, 30; 48, 46; 62, 15 en 27; 63, 24; Ferg. 588,

714; Sto. I 741, 804, 1183; III 425, 960; Mor. 493, 1474; Alex. V 401; st. Franc. 35, 134; Tor. 953, 997, 1071, 1133, 1245, 1251, 1361, 1363; Fl. e. Bl. 10, 134, 1227, 1259, 1287, 1385, 1399, 1424, 1443, 1509; Rein. 116, 214, 475, 1363, 1565, 2312, 2995; Theoph. 433; Am. I 828, 946; Parth. 2532; Christ. 107, 354, 412, 419, 454, 507, 518, 886, 892; enz. enz. enz.

Hiatus neemt men waar:

1⁰. wanneer de voorafgaande syllabe in de heffing staat:

„dát si u hérberchdé hier ínne”, Ferg. 842; „hi pénsdé in sínen móet”, Ib. 1894; „doe wápendé hem Gálaránt”, Ib. 4614; „verbrándé ons héren bóuke”, Alex. IV 1064; „wánt ghiné hebt tíjd noch úre”, Wrake II 374; „die dérdé heet Léthú”, Sp. H. III^5, 42, 36; „dit mércté haer váder scíere”, Ib. IV^2, 62, 64; „hi pógedé in álre tíjt”, Sp. H. III^8, 2, 30; „dát sieré op hádden ghewésen”, Sto. V 359; „díeddé haer óvermóede”, Ib. III 335; „geréedé hem óic hier jégen”, V. d. d. Eduw. 565; „hi snáuwedé omt stíc van ónder”, Esop. 5, 5; „mákedé al téere wárf”, Lucid. 358; „hi pénsedé in sínen gedóchte”, Lanc. II 15300; „vermáendé hem Lánceloet dás”, Ib. 15887; „íc salsé u ghéven scíere”, Beatr. 267; „ten béddé aldáer hi lách”, C. e. El. 135; „drie scíldé oft wáren drie stérren”, Wal. 3750; „beghín noch éndé en héeft”, Lsp. I, 1, 49; „daer síne ghebóerté op lách”, Br. Y. II 4955; enz. enz.;

2⁰. wanneer een in bepaalde gevallen vereischte voorafgaande of volgende thesis alleen door de (anders aan synaloephe blootstaande) syllabe kan worden gevormd:

„wi súllen u sáchte óntfáen”, Alex. IX 866; „dát was gróte óntfáerme”, Ib. 258 (vgl. § 13 en 15); „tóte ónder der héllen grónt”, Mask. 162; „óf te bánne ópenbáre”, Ib. 414; „éndc éendráchtich méde”, Wrake I 1246; „van léven hárde ónghelíke”, Ib. 1641; „óm te vercríghéne háre”, Lanc. II 15566; „díemen sóude hébben verdáen”, Sp. H. I^7, 65, 150; „wáre álse víer es slíke”, Ib. IV^2, 47, 106; „té hem cómen, álse hem dóchte”, Ib. 109; „álse óftet een bére wáre”, Ib. 49, 86; „dése éere‿ende désen lóf”, Ib. 51, 29; „die cóninc sénte Édegáert”, Ib. 59, 17; „maer Ótte héeftse óntáen”, Brab. Y. V 920; „wás in so swáerre áventúre”, Ib. 213; „óver álle úwen ríke”, Rein. 364; „énde híet die

clúse bi námen", Sp. H. III[8], 82, 75; „dat hádde hem hárde ómmáre", Sp. H. IV[7], 38, 12; „dát hi hébbe ármóede", Esop. 25, 14; enz. enz.

SYNCOPE EN APOCOPE.

§ 31. Van meer gewicht is de zaak der *metrische* syncope en apocope, wier omvang bij lange na niet zoo groot schijnt te zijn geweest, als men vroeger wel heeft aangenomen. Zoover ik ten minste heb kunnen nagaan, beperkten zich deze verschijnselen voor verreweg het grootste gedeelte tot die gevallen, welke meer of minder vaak ook uit de schrijfwijze onzer oude teksten zijn op te maken, en veroorloofde zich de Dietscher slechts zelden meer vrijheid; nooit evenwel in die mate, dat ten gevolge van het wegvallen eens klinkers een verbinding van consonanten ontstond, die misschien op 't papier het voorkomen van één lettergreep mocht vertoonen, doch in de uitspraak zelve kwalijk als zoodanig zou kunnen gelden.

Onder de ook graphisch nu en dan aangewezen gevallen vermeld ik:

a. De uitstooting der onduidelijke vocaal tusschen een vaste consonant en een *door een klinker gevolgde l* of *r*, alsmede in *werelt* en *pawelgoen:*

„ín die colúmne díng(e)le met scáren", Sp. H. III[7], 6, 25; „dien tgrávescáp van Brúš(e)le quam án", Ib. 57, 22; „ende Vréd(e)ric die óude wás sijn váder", Ib. IV[8], 50, 33; „désen ende‿ánd(e)re wel tíenwaerf víve", Ib. III[8], 9, 38; „end(e) bi díere vergád(e)ringe sónder wáen", Lanc. II 15233 (vgl. ben. *g*); „mét sinen nágh(e)len hi blóeden déde", Alex. IV 66; „vógh(e)le noch díer móchten ont-

fáren", Ib. 507; „scíere verghínc dien éd(e)len baróen", Ib. IX 732; „híet hi sinen sélv(e)rinen náp dóen", Rijmb. 3143 (vgl. voor *sinen* als monosyllab. ben. § 32*d*); „níet in wínk(e)le, maer ónder de líede", Christ. 124; „áen den subtílen rís(e)ren van bómen", Ib. 499; „dát si ginc wánd(e)len daer túschen die móere", Ib. 589; „áls ic te wónd(e)re vertrécken mágh", Ib. 760; „o jámm(e)reghe zíele, o árme, ende‿hóe", Ib. 798; „alsélke sék(e)ringhe hébdire (*l. aldus voor* hebbe diere *v. d. tekst*) bí", Ro. 1914; „vóerdi íew(e)rinc bi dómmen ráde", Lanc. II 16051; „die vód(e)ringe dáden mét genénde", Cass. 50; „dónk(e)len end(e) bérnt nácht ende dách", Parth. 2077 (vgl. ben. *g*); „slánghen, nád(e)ren ten díepen crópen", Ib. 2641; „énde twee hós(e)len gebónden ant díe", Ferg. 304; „die gráve was énde van éd(e)len gesláchte", Fl. e. Bl. 141; „die quáetheit der wér(e)lt end(e) de súnden ál", Ib. 843 (vgl. ben. *g*); „díe in de wér(e)lt waren lánx en de bréet", Sp. H. IV[8], 48, 28; „daer hébben si dértich paw(e)lgóene vernómen", Lanc. II 16169; „ende áls hi léet tírste paw(e)lgóen", Ib. 16195 (vgl. *paulione*, *pawlione*, Alex. I 1131, 1221, II 674, IV 62, VII 136); (z. v. n.: Rijmb. 3703, 4607; Sp. H. III[2], 26, 18; I[3], 15, 72; Sto. V 389; Mask. 1272, 1330; Salad. 282; Mor. 2688; Christ. 714; Am. I 450; Tor. 115; D. Doctr. I 635; enz. enz. enz.);

„dáer si noch cránk(e)like‿in wáren gesét", Sp. H. III[7], 12, 46; „upten rúgge gáf in heím(e)liker stát", Ib. 30, 50; „sine ghéest(e)like dóchter dáer ic af scríve", Ib. 42, 45; „ontfínc géest(e)like tróstelichéde", Franc. 554; „clémmen tén verstánd(e)liken záken", Ib. 959; „dát hi wel éw(e)like móchte léven", Rijmb. 448; „in húw(e)leke métter dóchter síjn", Lorr. II 2978; „sélen den éw(e)liken lóen ontfáen", Theoph. 815; „daer álle dínghe éuw(e)lec sijn ín", Christ. 2; „die wérd(e)lec Kerstíne, die máeghd(e)lec ionfróuwe", Ib. 155; „ende órdinéren na géest(e)lec maníeren", Ib. 168; „ghéest(e)lic ghestíchte mach stáen ghéen", Am. I 158; „so rík(e)liken bréidel bi sínen tíden", Fl. e. Bl. 1540; „quám die gráve hém(e)lijc gevá-ren", Tor. 843; „véchten jégen den vréss(e)liken mán", Ib. 1115; „nám te wíve in húw(e)liken bánt", Sto. I 1136; „áls sy beschéyd(e)licste cónde máken", Mnlp. II 1988; (z. o. n. Lucid. 461; 632, Sp. H. III[3], 2, 42; I[3], 8, 18; Lanc. II 15247; Christ. 2, 220, 938, 952; Am. I 157, enz. enz.).

Opmerk. Somwijlen is het bij adverbia op *-like* niet uit te maken, of we syncope moeten aannemen

dan wel eenvoudig den adverbialen uitgang *-e* te te schrappen hebben.

Zoo b.v. in: „stórven si córt(e)like [córtelik] tére scáren", Sp. H. III[7], 41, 47; „nu bíddic u vríend(e)like [vríendelic] dát gi hóut", Rose 1964; (z. nog Ro. 1597, 2948; Am. I 565; Fl. e. Bl. 699, 1481, 2016, 2020, 2902, 2904; Sp. H. III[8], 79, 15; III[2], 10, 3; I[3], 6, 36; 36, 30; 50, 2; Cass. 1771; Mask. 638, 1008; Sp. H. IV[7], 33, 1; 41, 10; Beatr. 778, Lucid. 870, enz.).

Zeker is die apocope (een enkele maal te gelijk met de uitstooting) in verzen, als:

„háest(e)lik(e) die gríffie uut síre hánt", Fl. e. Bl. 1231; „dus wónderlik(e) cómen an dése dínc", Ib. 555; „édel, árem, quálik(e) gecléet", Franc. 259; „tílek(e) ter dágeráet daer náest", Ib. 327; „díe de scriftúre quálik(e) bedíeden", Sp. H. III[8], 14, 8; „ende díet onwíjslik(e) regéert híer", Lsp. I, 19, 35; (z. o. Ferg. 4776, 4858; Fl. e. Bl. 2660, 3217, 3399; Cass. 1387; Br. Y. III 1900; enz. enz.).

b. De uitstooting der onduidelijke *e* voor *-nesse* en den uitgang *-ne* des infinitiefs, alsook in *aelmoesene:*

„díe met beróuw(e)nesse sóchte gnáde", Beatr. 641; „ánde verrád(e)nísse ván den Gráve", Sto. IV 1211; „Ghíerecheyt énde verrád(e)nesse méde", Teest. 856; „die éerst besníd(e)nesse héeft genómen", Sp. H. III[8], 18, 10; „dát hi in héid(e)nesse móeste váren", Lorr. II 167; „ende mét verrád(e)nesse wéder lóne", Rose 7332; „óm te verlícht(e)ne der méde zíjn léven", Rijmb. 286; „scúldech te róep(e)ne die wérde móeder", Mask. 1338; „córen te cópene. Die óude mán", Rijmb. 3042; „van ét(e)ne, van drínk(e)ne sónder wáen", Tor. 234; „ende míre móder te hébb(e)ne betáemt", Ib. 558; „te vécht(e)ne so hébwi dáges gnóech", Ib. 568; „dátsi met clág(e)ne die wíncle vervúllen", Fl. e. Bl. 1262; „in sijn hérte te sték(e)ne, ne háddict belét", Ib. 1281; „ómme te páy(e)ne des ménscen ógen", Sp. H. III[7], 43, 8; „begónsten te vlóy(e)ne van álte cláren", Christ. 644; „ocht wéder ten líchame t(e)kér(e)ne, daer ghí", Ib. 262 (vgl. voor de apocope in *te* ben.); „óm di te bréng(e)ne ter hóechéde", V. d. l. v. Oversee 136; „die áelmoes(e)ne bídt in hémelríjke", Am. I 711; „bídden áelmoes(e)ne g(e)meínelíke", Christ. 733 (vgl. ben.); „dier áelmoes(e)ne dát si léven wóude", Ib. 738; enz.

Opmerk. De in de volgende citaten aangewezen syncope vóór *n* + volgende voc. heb ik, zoover mijn

herinnering strekt, niet graphisch voorgesteld gezien. Ze is desniettemin met zekerheid aan te nemen:

„verlóogh(e)ne sijns sélves end(e) zwíghe stílle", Am. I 176; „dórste Éggheric lógh(e)nen van díen", C. e. El. 1230; „óf hi moet lóch(e)nen in córter stónt", Mask. 200; „clús(e)nerse nó so gódelic wíjf", Fl. e. Bl. 744; „óm te veréd(e)men een(e) córte tíjt", Lanc. II 16350 (vgl. § 36); enz.

c. De syncope der onduidelijke *i*, in den uitgang *-ig*, achter een liquida:

„ende ván Ytálien men(i)ch rídder wíjs", Sp. H. IV[7], 39, 22 (vgl. voor *Ytalien* in 3 syllaben ben. § 34); „mét eere cléenre mén(i)chte van díen", Ib. III[5], 36, 36; „men(i)gerände, díe ic niet cán genóemen", Fl. e. Bl. 1497; „men(i)gerände béllekijn (*l. dit voor het* bellekine *in den tekst*) hínger áne", Ib. 1529; „ter ándere quám men(e)ghe púde gróot", Alex. IV 612; „ofte dát ic hóre‿en(e)ghe níemáre", Mor. 331; „end(e) so wíe dat hádden éen(i)ghe mesquáme", Am. I 776 (vgl. ben. *g*); „híerna so vláu de héil(e)ghe Kerstíne", Christ. 308; „dáer omme mén(e)ghen died dícke sach vlóten", Ib. 488; „danne wésen móchte én(e)ge fontéyne", Rose 105; „síngen en(i)ch hóvesch wórdekín", Ib. 2706; „die mén(i)ghe‿avontúre ontstáen héft", Ferg. 5470; „met ghíer(e)ghen end(e) vrécken, wáts gescíet", D. Doctr. II 417; „nu pórden ónse sál(i)ghe pelgrímme", Br. Y. III 915; „die óngestád(i)ghe, díe áltoes wáect", Ib. V 71; „en(i)chge tróuwe wás, so héyschic ú", Lanc. II 16570; „ménighen bérch, mén(i)ghe valéyde", Wal. 2852; (z. v. Rose 247, 1289, 7073, 7406, 7743; C. e. El. 1296; Lucid. 13, 15; Sp. H. III[8], 17, 143; I[3], 18, 48; I[6], 29, 29; Fl e. Bl. 2021, 2224, 2567, 3409; Christ. 64, 621, 805, 972, 968; Theoph. 333, 334, 335, 336; Cass. 1044; Mor. 412; enz.; en vgl. ook *helge* Franc. 1598, N. Doctr. 1111, *menge* Mor. 625, Troy. 38, 166, enz.).

d. De wegval der *e* van *te*, wanneer de *t* met de volgende consonant(en) vereenigd kan worden uitgesproken:

„Flórise t(e) vóren quám van háre", Ib. 394; „dat hí u al t(e) stícken trécken dáde", Fl. e. Bl. 2314; „Jósepphe t(e) ghévene háre ghíchte", Rijmb. 3127; „ómoede t(e) sóekene énde‿hi mesdáen", Wal. 3351; „die hem t(e) vóren néghen tóter érden"; „diene t(e)

hémelríke móchten brínghen", Theoph. 352 en 82; „ende séndetse t(e) Róme béde te gáder", Sp. H. III[7], 20, 33; „jóncfrouwen énde jóncheren t(e) váne", Rose 1511; „ocht wéder ten líchame t(e) kér(e)ne daer ghí", Christ. 262; „hijs mílde, hi pléecht gróflec t(e) versíen", Mask. 1218; „áerdrike sóude vervâren end(e) t(e) glíden", Lsp. I, 11, 30; (z. v. n.: Am. I 579, Lsp. I, 18, 106; Ferg. 1932, Sto. V 906; Fl. e. Bl. 1228, 3226; Alex. IV 1329; Theoph. 483; Sp. H. IV[7], 2, 49; 59, 27; III[8], 27, 70; enz. enz.).

e. Het verdwijnen der *e* van het praefix *ge*, vóór *l*, *m*, *n*, *r* en *h:*

„ende sóude hem thóoft áf hebben gh(e)nómen", Rein. 159 (vgl. § 17); „hebbe g(e)hórt. Die náen sprác daer náre", Lanc. II 16457; „ene jóncfrouwe, díe in sijn g(e)móet quám", Ib. 16813; „ende ónse wédden quíten te g(e)réder", Fl. e. Bl. 1446; „entijn váder wílde niet g(e)híngen dés", Ib. 1333; „dan súldi hem g(e)lóven óverwáer", Ib. 467; „ende‿émmermeer g(e)hóuden te mínen líve", Ib. 3449; „in die g(e)líke vān enen góeden mán", Lanc. II 15836; „órconde gh(e)noech al ópenbáre", Rein. 2645; „ín haren scóot gáf hi hem g(e)nóech", Sp. H. III[7], 32, 83; „ne síestu, hoe g(e)lúckich was Páríjs", Fl. e. Bl. 2225; „die twe g(e)líeven léden ónderlínge", Ib. 3167; „ende tékendé, dat cléet ware g(e)máect", Franc. 761; „hi móester blíven óver sin(e) g(e)láge", Ferg. 4126 (vgl. § 36); „der jóncfrouwen g(e)náken ín den tórre", Fl. e. Bl. 3321; „cóningen, hértogen g(e)méenlíke", Ib. 3394; „een stóut rídder quám in sijn g(e)móet", Tor. 2748; „dát si de hánt bóden om gh(e)náde", Sto. III 1151; „dat ongh(e)líke scéen te súlken spéle", Ib. IV 342; „seide tháre jóncfrouwe, g(e)lóoft dás", Lorr. II 1910; „ende júgie der gh(e)réchtichéit, van máten", Am. I 317; „bídden áelmoes(e)ne g(e)méinlíke", Christ. 733; „Kérst séit dat hi g(e)réchticheid és", Mask. 196; „es scúldich vóort te gaan, gh(e)lóoft mi dés", Ib. 714; wi hébben vórworde gh(e)máect van désen", Sto. VI 330; „doe wás daer éen, en cónde niet gh(e)róen", Ib. 632; „ende váre ten g(e)ménen lánde wéder", Al. IX 1312; (z. v. n.: Lsp. I, 1, 59; Mor. 3152, 3222; Ferg. 4516; Sp. H. III[4], 37, 75; Mask. 777; Rein. v. M. 909; Cass. 1375; Sto. II 205; Tor. 1485; enz.).

f. De syncope der *e* van 't praefix *be*, vóór *h:*

„ende ménne met lúste lévende b(e)hóude", Fl. e. Bl. 876; „ende láte jou b(e)hóuden wéder kéren", Wal. 239; „ende áls haer líchame b(e)hóefde spíse", Christ. 330; „dát sienre méestrien b(e)hóerde tóe",

Ib. 571; „mén(i)chgen so b(e)hóut gíchte sine͝ére", Ro. 7743; „en wáre níemant, diet b(e)hóerde tóe", Br. Y. II 5834; enz. enz.

g. De apocope des onduidelijken klinkers in de conjunctie *ende*, echter, naar ik heb kunnen waarnemen, alleen wanneer dit woordje in de thesis staat: „Jóseph was scóne, súver end(e) vróet", Rijmb. 3271; „maer léent cléeder end(e) díere váte", Ib. 3706; „dat síse ghérne hóren end(e) lésen", Ib. 53; „wáter end(e) lúcht met gróter ére", Ib. 266; „die íngle máecten end(e) Gód den géest", Ib. 435; „end(e) deet réynen sónder éneghen vréde", Ib. 1170; „aldáar nusáns stáet end(e) Paríjs", Sp. H. I[5], 16, 16; „wéendi end(e) dréef jámmer gróot", Ib. III[8], 1, 92; „déden dát hi hem bát end(e) gebóot", Ib. 10, 20; „vróuwen end(e) jóncfrouwen ére dáde", Ferg. 1219; „den rídder end(e) seíde hem hástelíke", Ib. 1452; „si déden áne cléder end(e) scóen", Beatr. 880; „de Néder Zássen end(e) wílden póghen", Sto. I 64; „met bóssche, méersche, wáter end(e) wéide", Ib. 362; „brác hi end(e) sétte dáer ter stéde", Ib. 566; „ende hád ontbéten end(e) mésse gehórt", Mor. 2109; „end(e) met súlken crúde dát hi wíste", Ib. 2616; „dat wás ontwápent end(e) sónder wére", Ib. 2983; „end(e) die déetsi ín ene tónne besláen", Tor. 141; „ende góut ende sélver end(e) cléder díere", Ib. 163, „so wórden sin(e) mán, váder end(e) kínder", Ib. 316; „met tróuwen end(e) mét gestáden sínne", Rose 3136; „doe pénsde die cóninc end(e) swéech stílle", Ib. 668; „ende ríep: Here Wálewein, mérct end(e) verstáet", Wal. 175; „váren end(e) bídden hem úp ghenáde", Ib. 1905; „end(e) verdróech tswáert ávescher hánt", Ib. 2087; „ic húwede͝end(e) nám ene jóncfróuwe", Ib. 3144; „ter dóghet end(e) tér gheréchtichéyt", Teest. 848; „ter éren hen sétten end(e) tér milthéyt", Ib. 913; „áls Alexánder end(e) Kárle déden", Ib. 917; „wéd(e)wen end(e) wésen sóuden sí", Ib. 1064 (vgl. ben. § 32 *b*); „end(e) die quáde éede, díe si dáden", Wrake I 737; „alse rídders end(e) cnápen ménigheránde", Ib. 748; „ghéven end(e) tónen míldelíke" Lsp. I, 1, 9; „end(e) dit hóut al zíne móghenthéde", Ib. 2, 27; „dat wi váder end(e) móeder súllen éren", Ib. 3, 32; „wáer end(e) waerómme si síjn ghesánt", Ib. 5, 22; „hádden van mínnen end(e) róuwen véle", Fl. e. Bl. 33; „bríngen dat núwe lóef end(e) dat grás", Ib. 93; (z. v. n.: Franc. 341, 365, 792, 1059, 1492, 1500, 1908, 2001, 2044, 2111; Sto. I 741, 799, 951; III 855, 960, 1079; IV 739, 636; VI 493; Lorr. II 1380, 1487; Mask. 122, 907, 1131, 1227; Salad. 146; Fl. e.

Bl. 121, 125, 155, 185, 446; 900, 914, 1198, 1323, 1337, 1354, 1399, 1412, 1429, 1443, enz.; Wal. 175, 706, 821, 919, 951, 983, 1115, 1135, 1380, 1396, 2125, 2342, 2456, 2696, 2733, 2803, 3156, enz.; Ferg. 83, 363, 588, 589, 739, 1951, 2105, 2316, 2439, 4056; Wrake I 907; Esop. 13, 20; 14, 17; Rose 7071, 7099, 7298, 7327, 9043, 9145, 9858; Tor. 345, 349, 367, 460, 493, 519, 583, 636, 806, 953, 1184, 1466, 1496; Mor. 31, 268, 917, 1039, 1220, 1254, 2621, 3212, 3258; Lsp. I, 13, 114; 14, 23, 27 en 47; 17, 46 en 67; 18, 73 en 85; Sp. H. III[8], 22, 21; 89, 72; 90, 75; III[8], 1, 26; III[7], 2, 12; 3, 23; 8, 25; 22, 8; 27, 2; 30, 71; 47, 30; 51, 66; 55, 13; Al. III 2, 176, 208, 302, 424, 487; IX 60, 561, 1125; Ro. 447, 590, 637, 1053, 2006, 2032, 2160, 2187; Sp. H. IV[7], 34, 24; 27, 3; 38, 36; 41, 42; IV[8], 38, 64; 41, 40 en 48; 47, 39; Lucid. 576, 826; N. Doctr. 713, 912, 928; Rein. v. M. 929, 1008, 1365; V. Hild. 95, 141; Mnlp. II 1199, 1206, 1458, 1532, 1626, 1645, 1914; Christ. 41, 113, 150, 166, 172, 372, 690, 711, 883; Parth. 2020, 2200, 2500, 2584; Theoph. 9, 531, 721, 818, 985; Dd. I 26, 770, enz.

h. De wegval der slotvocaal in *sire*, gen. dat. s. f. en gen. pl., wanneer dit in de daling staat:

„met sir(e) sléppen drógede‿hi sínen hónt", Ferg. 225; „díe hi met fórtsen vórde sir(e) wégen, Ro. 1136; „hoe Gód die wráke sir(e) dóet swáer", Wrake I 232; „Gód sprac tsir(e) móeder dése wóort", Mask. 501; „die sóne ánsprac sir(e) móeder dóe", Ib. 827; „hi gróete sir(e) móeder end(e) sínen váder", Fl. e. Bl. 1056; „daer bléven véle sir(e) líede dóot", Sp. H. I[4], 16, 24; enz.;

vgl. ook „ende náemt Kárlen sijnre (*l.* sier) móyen sóne", Br. Y. II 5616; „clérc, bi sijnre (*l.* sier) gróter mógenthéit", Lucid. 223 en 327 (vgl. Ib. 266); enz.

i. De syncope der onduidel. *e* van *sinte*, *here*, althans wanneer ze in de daling voorkomen:

„end(e) sint(e) Péters pátrimónie méde", Sp. H. IV[8], 46, 39; „dát in sijn lánt was sent(e) Cólumbáen", Ib. III[7], 9, 31; „in sint(e) Níclaeus kérke gíncsi sáen", Franc. 1084; „voer mídden zóm(e)re sint(e) Jáns dách", Brab. Y. II 4954; „op sint(e) Péters ávent, áls men séeght", Ib. IV 121; „si séiden: her(e) Kéye, waert ú ghevóuch", Wal. 193; „dus sághet der(e) Wálewein vór hem gáen", Ib. 217; „tréct, her(e) Casséel, sónder verdríeten", Cass. 1733.

§ 32. Veel zeldzamer zijn, gelijk reeds werd aangemerkt, de gevallen, waarin men, ofschoon de sporadische schriftelijke voorstelling der syn- of apocope ontbreekt, toch voldoenden grond heeft om dergelijke verkortingen van woorden aan te nemen. Ik durf met vertrouwen slechts de volgende vermelden:

a. Uitstooting des onduidelijken klinkers in *penitencie*, *benedien* en enkele eigennamen:

„séd in réchter pen(i)téncien góet", Am. I 1019; „die éerste pen(i)téncie díe si dáden", Ib. 1026; „die dérde pen(i)téncie díe elck déde", Ib. 1034; „in álle wíjf gheben(e)díjt dú", Sp. H. I[6], 38, 61; „dats Ben(e)díctus ín Latíjnscher tóngen", Ib. III[7], 28, 3; „naer désen Ben(e)díctus gewán", Ib. IV[2], 49, 41 (met 3 arses, vgl. vs. 42); „ende dít so déde tKén(e)maersche hére", Sto. III 145; „de Kén(e)maeren éntie Vríesen méde", Ib. V 3; „als(e) dése dérde Gód(e)vaert voerwáer", Br. Y. IV 279; „ende hádde naest Blánc(e)floer den méesten príjs", Fl. e. Bl. 2975; „soe gáet te Blánc(e)floere, dáer soese vínt", Ib. 2992; „si dáden Lánc(e)lote dáer te rásten", Mor. 4144; „quámen díe van Lúd(i)ke vorwáer", Sp. H. IV[8], 50, 16; „also déedmensé te Lúd(e)kewert váren", Christ. 560; „ghérne, hére, sprac Wál(e)wein die cóene", Wal. 2608; „dies dáechs ontgáen bi Wál(e)weins ghevécht", Ib. 2651; „tót heren Wál(e)weine dáer hi lách", Mor. 2859; „doe vrágede Lánc(e)loet den cóninc dás", Lanc. II 15003; „alst dách was, Lánc(e)loet ontspránc mettíen", Ib. 15251; „die rídder quám tote Lánc(e)lote‿ende séide", Ib. 15855; z. n. Mor. 2284; 2325, 2794, 2849, 2859, 2891, 3272, in den Wal. passim; enz.

b. Syncope der *u* of *e*, in 't suffix *-uwe*, *-ewe:*

„wéd(e)wen end(e) wésen sóuden sí", Teest. 1064; „wéd(u)wen end(e) wésen end(e) vóor die góne", Mask. 444; „wéd(u)wen end(e) wésen jámmerlíke", Lucid. 3242; „wéd(u)we ghewórden énde was ríjck", Mnlp. II 1834; „u vár(u)we verwándelen ménichfóut", Ro. 2367; enz.

c. Wegval der *i* van *ik*, wanneer de overblijvende *k* met een voorafgaande vocaal samenvalt of met een consonant, wier vereeniging met dien medeklinker in één lettergreep mogelijk is:

„dan sal(i)c sóeken sélke behéndichéde", Fl. e. Bl. 2846;

„sláe(i)ckene dóot, sijt séker díes", Alex. V 425; „den swárten rídder sal(i)c wíjch géven", Ferg. 1051; „daer(i)c ghescréven hébbe ménech iáer", Teest. 7; „nu bén(i)c in allénden cómmen gróot", Am. I 1154; „dit lánt, dies wáen(i)c wel die wáerheit wéten", Sp. H. IV[8], 40, 14; „Ja(i)c, sprác hi, rúme die zónne sáen", Ib. I[3], 34, 8; „dat dóet die mínne, die(i)c túwaert drághe", Borchgr. v. V. 694; „gáv(i)c u die róche, cóene wigánt", R. v. Mont. 624; „ja(i)c, énde vergéve͡u oec émbermére", Tor. 2937; „sgráven dóchter van Lóen, als(i)ct verstá", Br. Y. IV 338; „ja(i)c, séide die wúwe, ném dinen vlóge", Esop. 14, 11; „cóninc van Róme, daer(i)c vóre af lás", Br. Y. IV 902; enz. enz.

Opmerk. Ook in *dat ic*, zoo het in de daling stond, had die syncope plaats, blijkbaar evenwel niet zonder een daarmee gepaard gaande samensmelting van *t* en *k* tot *k* (vgl. ook ons hedendaagsche *da'k* voor *dat ik*):

„men móchte ségghen, da(ti)c wáre versághet", Alex. IV 343; „da(ti)c van wápinen hóre spréken dí", Cass. 538; „da(ti)c hem vórt te díenste wílle stáen", Lorr. II 1187; „da(ti)c in líeves árme bléve dóot", Ro. 2450; „da(ti)c jou sóeken sóude sónder wánc", Wal. 3052.

Of men in „ván Sédte, Ádaems sóne͡hebbic vernómen", Am. I 351, *he(bbi)c* mag lezen? En *se(ggi)c* in „doe wérd Ywéin so móede, seggic ú", Tor. 2047; „ic sáels te sáchter stérven, secgic ú", Mor. 4110;? Verg. „tes, *segc*, dbeste also", Playerw. 304; „gaet, *segc*, sitten in uwen vre", Ib. 312; en o. Ib. 383.

d. Uitstooting der *e* in *sinen*, *minen*, enz., *enen*, *genen* (als dat. s. of pl.), en daaruit voortspruitend samenvallen der beide *n*'s (doch alleen in thesi):

„noch bídt hi si(ne)n sóne, dát hi blíve", Fl. e. Bl. 1410; „dese stéen ware béter e(ne)n ríken mán", Rose 1013; „met si(ne)n swáerde, dát geveníjnt és", Tor. 604; „die sónne wílde te(ne)n tíde beghínnen", Esop. VII 9; „ende dát hine wéder tsi(ne)n íersten góede", Mask. 1308; „sétte͡hise ópten háls van si(ne)n pérde", Lanc. II 16816; „bi e(ne)n éye móechdijt mérken wále", Lsp. I, 11, 11; „ende ghínc ter hérberge mét si(ne)n gesélien", Sto. VI 441; „de gráve gáf órlof si(ne)n líeden", Ib. V 1035; „hoe wél gelíjcti

e(ne)n rídder vróet", Ferg. 617; „dóet hem ére als e(ne)n góeden mán", Mor. 1114; enz.

Misschien ook in:

„wán hi e(ne)n sóne, die síjn ghepéns", Sto. I 1250; „gróette‿hi si(ne)n óem ende síere móien", Rein. 1363; „besághen mí(ne)n hére Wáleweíne", Wal. 3069; enz.;

ofschoon in deze en dergelijke verzen voor den vorm des accusatiefs evengoed, zonder syncope, *een*, *sijn*, *mijn* enz. kan worden gelezen. [1])

Z. v. n.: Ferg. 733, 4911, 5444; Am. I 617, 467, 476, 703, 1175; Lorr. II 2752; Wal. 4251, Fl. e. Bl. 2019, 2130, 2743, 2781, 3226, 3364, 3645, 3695, 3504, 3364; N. Doctr. 1076; Verk. Mrt. 492; V. d. d. Eduw. 1365; Br. Y. II 5798, enz. enz.

e. Samentrekking van *jegen* (doch alleen in de daling) tot *jen*, op gelijke wijze als in 't Mhd. *gen*, uit *gegen*:

„end(e) je(ge)n ál dat hi ín min lánt vínt", Mor. 1673; „getróuwe in állen sáken je(ge)n mí", Lanc. II 11356; „dát hi doe sprác je(ge)n die vróuwe wéder", Ib. 15178; „líestuus je(ge)n íemene, héts di quáet", Fl. e. Bl. 2105; „hi sóuder je(ge)n sétten háven so véle", Ib. 2760; „je(ge)n den stóuten hértóge Garíjn", Lorr. II 919; „stéken no ségghen je(ghe)n dát ghebód", Am. I 896; „je(ge)n die víánde der kérstijnhéde", Sp. H. III[8], 93, 141; enz.

Zoo ook *ne(ge)n?* Vgl. „als Nóe hádde ne(ge)nhóndert jáer", Rijmb. 1337.

OPMERK. Uit het in deze en de vorige §, alsmede in §§ 23—29 aangetoonde blijkt, hoe een zelfde syllabe, met onduidelijke voc., nu eens syn- of apocope ondergaat, dan weer als heffing dienst doet.

---

[1]) Een dat. s. *mijn*, *dijn* enz. is te zeldzaam in onze oudere teksten, om voor dezen casus hetzelfde mogelijk te achten Veeleer is wellicht een lezing, als *van sijn hoofde* en dergel., slechts de voorstelling van de ter wille van 't rijm toegestane apocope.

OVERGANG VAN I TOT J.

§ 33. Somwijlen heeft de Dietscher, ten einde een syllabe te besparen, zich de vrijheid veroorloofd de *i* in de verbinding *ie* of *ius* als *j* te lezen:

„in Spáenyen, ín Cycílien (*te lezen als* Cycíljen) die stéde", Sp. H. III[8], 9, 42; „ende álle vráye ystórien (*t. l. als* ystórjen) geméine", Ib. IV[1], 29, 21; „end(e) ván Ytálien men(i)ch rídder wíjs", Ib. IV[7], 39, 22; wánt al és die lóvie verghäen", Rijmb. 1289; „ende Nóe ván der lóvien bewáerde", Ib. 4540; „dát wi in stílder possésien end(e) wále", Mask. 122; „dát van ystórien en wéet níet", Sto. I 532; „Tybérius (*t. l. als* Tybérjus) die kéyser hévet vernómen", Sp. H. III[7], 1, 1; „Íngelant bí Gregórius den hére", Ib. 11, 55; „als(e) Gregórius vertélde dése sáken", Ib. 44, 33; „Ghílde díen Honórius bevál", Ib. III[8], 1, 28; enz.

VERZEN, MET DRIE EN TWEE HEFFINGEN.

§ 34. Verzenparen, met drie heffingen, bezigden de meeste onzer Dietsche dichters, vooral in de 13de en 14de eeuw. Wij vinden ze in den regel verstrooid tusschen de paren, met vier arseis [1]), in het eene

[1]) Alleen de Martijnszangen en een paar andere dergelijke gedichten, met strofen van 13 of 19 verzen, en evenzeer verscheidene volks- en geestelijke liederen vertoonen regelmatige afwisseling: de eerste in 't gebruik der vss. 3, 6, 9, 12 en 13 (respect. 3, 6, 9, 12, 15, 18 en 19) met 3, van de andere met 4 heffingen; de laatste op verschillende andere wijzen.

Uitsluitend uit verzen, met drie heffingen, bestaan verschillende der Geestel. Liederen (z. n[o]'s 19, 23, 26, 28, 29, 30, 41, 54, 55, 57, 61, 62, 63, 66, 71, 72, 73, 78, 84, 85, 86, 90, 92, 94, 95, 97, 99, 103, 107, 108 en 111); een eigenaardigheid, waarvan ook nog verscheidene in een jongere redactie bewaarde volksromances duidelijke sporen vertoonen (als b.v. n[o]. 1, 2, 22, 23, 28, 46, 47, 54, 71, 72, 73, 74, 75, 83, 85, 86, 87, 95, 159, 164, 165, 166, 167, uit het Antw. Lb.). Vgl. verder ook de beide fragmenten der vertaling van het *Nibelungenl.*, in 't Vad Mus. I bl. 27—33.

rijmwerk in uiterst gering aantal, in het andere wat minder zeldzaam, *en zoowel bij staand als bij slepend rijm.* Ziehier enkele voorbeelden:

„minen réchte ende‿ánders níet. | Nu hóert voirt wáts geschíet", V. d. d. Eduw. 515 en 16; „van sríjcx wégen, dat hí | met réchte hem wóude staen bí", Ib. 521 en 22; „van máescápen, dat hí | hem hélpen wóude‿end(e) staen bí", Ib. 531 en 32; „die hem háetten tótter dóot. | Nu hóert hier wónder gróot", Ib. 1015 en 16; „wánt hi des náchts alsóe | wél met tien scépen ontvlóe", Ib. 1301 en 2; „up hém aldáer hi lách | een héilich hermíte sách", Sp. H. III[7], 6, 23 en 24; „ende dáer naer bewánt hi hem dás | dát hi die zíeke genás", Ib. 57 en 58; „áls(e)men noch lésen hórt | te Órliens índie pórt", Ib. 7, 69 en 70; „die scóne sí ende góet | ende láten sín ende móet", Ib. 24, 23 en 24; „want némmerméer na díen | ne sóut hem meer vórt gescíen", Ib. 61, 47 en 48; „entíe in bríeve ghesét; | maer álse soet mércte bét", Ib. 39 en 40; „nu álse de wérelt écht | in páyse was sónder gevécht", Ib. I[6], 41, 19 en 20; „dan dát si dróughen dát | dát men dránc ende át", Ib. 47, 29 en 30; „móchtstu niet hébben vorsíen | dátti dit sóude gescíen", Ib. I[4], 5, 23 en 24; „doe sách hi dat quálike gínc | met ál der Róemscher dínc", Ib. III[8], 5, 41 en 2; „eenen bóuc up síne kníen | dáermen in móchte síen", Ib. IV[1], 33, 65 en 66; „van stéenen naer síjn behóuf | dáermenne éerlike‿in gróuf", Ib. 81 en 82; „ópten hóechsten bán", „léttre, wórt af no án", „niet áf mógen nochtán", „éer icker scíede ván", „nu hórt die léren cán", Derde Mrt. 3, 6, 9, 12 en 13 (en evenzoo nog in enkele coupletten der strofische gedichten van MAERL. e. a.); „eer émmer scéet dit hóf. | Nú verwácht u daer óf", C. e. El. 29 en 30; „so ánxtelec wás die slách. | Alse dát die swárte sách", Ib. 427 en 8; „en hádde noit góet ghéval | noch némmerméer en sál", Ib. 433 en 4; „dat ghi sécht énde brinct vórt | die óndaet énde die mórt", Ib. 1207 en 8; „al sóuts mi síjn te wórs; | nu sít weder óp u órs", Ib. 1353 en 4; „doe déde si úte‿hare scóen. | Nu hórt watsí sal dóen", Beatr. 235 en 6; „nu ghínc si dórden nóet | mét enen péls al blóet", Ib. 249 en 250; „hoe mách u áen mi twíen? | Ghi en hébt aan mí versíen". Ib. 313 en 4; „díe du vor tbéelde híncs | snáchs, doe du úte ghíncs", Ib. 687 en 8; „ín tween wéken een bróet; | ic moet gáen dorden nóet", Ib. 447 en 8; „nu hórt hier. Cánticléer | wat

sál der tálen méer", Rein. 425 en 6; „met Grímbéerde den dás: | ic wáne daer níemen en wás", Ib. 1753 en 4; „so vrúchtelec énen slách | dát soene hórde no sách", R. v. Mont. 129 en 30; „dát hi t(e) hem quáme záen. | Als Yéwe héift verstáen", Ib. 778 en 9; „ende bí al díere ghewélt | die ic ýe van Góde hélt", Wal. 91 en 92; „doen máken éen surcóot; | het wás scarlákijn róot", Ib. 979 en 80; „soe kéert soe ómme‿ander stónt | ván den áerme den mónt", Ib. 3583 en 4; „hádde gheéten ghenóuch | énde al síjn gevóuch", Ib. 6898 en 9; „so dát vernám dat wíjf | wert bévende ál haar líjf", Lorr. I 471 en 2; „énde‿oec só en scíet | die gráve ván hem níet", Ib. 1799 en 1800; „dese‿ándre sal índen, dats wáer | noch hárde lánge hier náer", Lorr. II 25 en 26; „sijn héer so déde hi dáer | ontbíeden vérre‿ende náer", Ib. 229 en 30; „die wíle dát hi stóet | die kéyser aldús te vóet", Ib. 795 en 6; „moeste émmer stérven dáer | dien wás te móede swáer", Ib. 881 en 2; „die die ríjcste van scátte wás | dáer men noit áve lás", Ib. 1797 en 8; „dat óp dien póinte dóen | noch Heléne nóch Yóen", Ib. 2672 en 3; „hóe, here, wáendi dán | dat Garíjn die stóute mán", Ib. 2766 en 7; „bétren sal, dúnct hem góet. | Nóit en was mán so vróet", Ib. 2782 en 3; „hi wás so stárc dat hí | wel óphief, gelóves mí", Ib. 3260 en 1; „ons réchten óver ú | want gi jégenwárdech sijt nú", Ib. 3416 en 7; „énde tírst dat men sách | verbáren den scó-nen dách", Mor. 1985 en 6; „híer mede dát verstáet | so wás geínt al die ráet", Ib. 3528 en 9; „die sláge die Móriaen slóech | metten swérde dát hi dróech", Mor. 2509 en 10; „also vóllec ende‿álso sáen | áls dit wás gedáen", Christ. 175 en 6; „áls hi die án ver-sách | die zíele die ín hem lách", Franc. 447 en 8; „an den prínche dróech, dats wáer | met réinen gelóve cláer", Ib. 889 en 90; „áls hi dit dríewaerf sách | daer hi úp sijn bédde lách", Ib. 1163 en 4; „dáerna int náeste jáer | bérn(en)den si Lóvene al dáer", Br. Y. II 5222 en 3; „met páelgen al óverdéct | daer die hértoghe hénen tréct", Ib. 5230 en 1; „int náeste jáer daer náer | sach mén in den hémel cláer", Ib. 5670 en 1 (vgl. voor *sach* den in 5672 volgenden infinit.); „omdát hi geen kínt en wán | só bleef Lóthrike dán", Ib. IV 1013; „ende‿ónraste hádde ghedáen | dus vrí soe móchtensi gáen", Ib. V 170; „drie jáer nadát die póert | van Méchelen dús was testóert", Ib. 433 en 4; álsoe wás hi ghenánt. | Hí was déerste die vánt", Ib. 639 en 40; „dat óngewróken bléef. | En wéet wie tóedréef", Ib. 987 en 8; „ontfínc de vróuwe aldáer. | Doe móst si

al ópenbáer", Sto. III 1453 en 4; „over íjs ende‿óver ál | ghebóot hi énde bevál", Ib. 1533 en 4; „dát hi héelt sine dáet | den ghénen, de sínen ráet", Ib. IV 1393 en 4; „wást hem líef ofte lóet. | Een cnápe daer tússchen réet", Ib. 1497 en 8; „díe men ontdéde‿alte hánt | so dát men hórden vánt", Ib. VI 223 en 4; „béide iónc ende óut. | Hóm ne was níement hóut", Ib. 865 en 6; „dus was Kárel end(e) Gódeváert | dése twee kémpen wáert", Ib. 2005 en 6; „elc ménsche, so wíe hi sí | héeft enen ýnghel, die hí", Lsp. I, 6, 1 en 2; „véle méestre sijn dáer | ende élc die héeft zine scáer", Ib. 7, 27 en 28; „si en wéten oec níet van díen | dat námaels mách ghescíen", Ib. 55 en 6; „dan ménschelijc hórte ghevréest | bi díen si síjn al ghéest", Ib. 63 en 4; „belóken áls een cróchte | áerde, wáter end(e) lócht", Ib. 7, 5 en 6; „en mách gheen dínc zíjn; | die máne verlóre‿haren schíjn", Ib. 9, 61 en 62; „ende áls die zónne is dáer | so íst daer dách cláer", Ib. 11, 61 en 2; „dat ís dat vághevíer | dat fél is ende‿ónghehíer", Ib. 12, 3 en 4; „álse oft wáre een snée. | Al líeper dóor die zée", Ib. 11 en 12; „heeft Gód alsó ghemáect | dat níement die píne en smáect", Ib. 37 en 8; „híen nútte nie dínc | dát ye líjf ontfínc", Ib. 24, 45 en 6; „áldus en wórt haer tormént | némmermeér gheént", Ib. 13, 85 en 6; „náest Gods díenst alsóe | so hóort den líchame tóe", Ib. 16, 29 en 30; „wánneer, hóe ofte wáer, | dat ís ons hérde zwáer", Ib. 79 en 80; „die zíele, diet wél besíet, | is een ghéest ende ánders níet", Ib. 17, 13 en 14; „dan dáttie wórtelen gáen | int blóet, daer sí in stáen", Ib. 18, 17 en 18; „die síjn inden hémelschen zánc | hébben ooc gróot verlánc", Ib. 18, 107 en 8; „kére sijn hérte van hén | ende wéghe dan sínen sén", Teest. 976 en 7; „óp hem sénden híer | of gínder int éw(e)like víer", Ib. 1122 en 3; „Wóuter, wie ríjdt ofte lóept | dáer hi scépendom cóept", Ib. 1136 en 7; „teenen g(e)méynen órboer só | sálmen gáen daer tóe", Ib. 1204 en 5; „tánder póent was dát | wat báten dat tóequam der stát", Ib. 1232 en 3; „sine wóuden niet óm ghewín | héren sijn, méer no mín", Ib. 1340 en 1; „enen mán óm sijn ghélt, | díen ghi noch vínden sélt", Ib. 2891 en 2; „hóe die wéert meshándelt | wánt si wért verwándelt", Tien pl. 130 en 1; „ghéent es die béste mán | díe noit líjf ghewán", Esop. 51, 13 en 14; „die béste rídder die léeft | die óver die brúgge héeft", Lanc. II 15802 en 3; „dus gált hí den bóuc | ende léet ómme dien vlóuc", Brand. 75 en 76; „doe ghínc Brandáen te hánt | án des zéewes kánt, Ib. 89 en 90; „die

mást was víerijn hóut, | dat zéil dede‿hi ménich fóut", Ib. 93 en 4; „dát hi behílde dat lánt. | Doe dédi al zíjn ghewánt", Ib. 103 en 4; „si wáren daer ín negen jáer. | Oec déde hi, dát was wáer", Ib. 107 en 8; „vóer hem lígghende‿upt sánt: | die vlóet dréeft ant lánt", Ib. 139 en 40; „dat hóeft was árde gróet, | nyc en sách hi dés ghenóet", Ib. 141 en 2; „dat wíllic u tóenen cláer | mét exémplen hier wáer", Wrake I 62 en 3; „hóe datten Gód verdránc | end(e) sijn hére bréet ende lánc", Ib. 100 en 101; „síjns selfs dóet wrác | díe hi nóchtan vertrác", Ib. 188 en 9; „méer dan véertich jáer | éer hi wrác so swáer", Ib. 190 en 1; „hén te onthóuden dáer | dáer men voer lách drie jáer", Ib. 208 en 9; „een vét scáep ofte‿een swíjn | dat móeste mijns héren síjn", Ib. 754 en 5; „en wáre nóet, dat wét | ter wáerheyt te húlpen mét", Ib. 1400 en 1; „hoe scándelijc dés sijt vróet | dat eenménsche ghewínt góet", Ib. 1460 en 1; „alsó ghi nú hier sáen | ván mi móghet verstáen", Ib. 1642 en 3; „énde wert hére dáer | van álden lánde daer náer", Ib. II 45 en 46; „ghemáect in córter tíjt | die áltoes hádden stríjt", Ib. 59 en 60; „máer en es dínc, verstáet | so oncúusche nó so quáet", Ib. 651; „María, sóet ghelúit", „áltoes ghebénedíjt", „u lóf is éwich lánc", „schénk(e)t ons der mínnen dránc", Geest. Ged. n°. 28, coupl. 28, vss. 2, 4, 6 en 8 (z. o. de volgende coupletten, en nog *vele* andere dezer gedichten, in de aanteek. onder aan pag. 83 opgenoemd); enz. enz.

En bij slepend rijm:

„alse ófse gheen wáter en létte | sínt datse Gód ontsétte", Sp. H. III⁷, 21, 39 en 40; „te hém so róept hi stílle | enen jóngre, díen hi wílle", Ib. 33, 9 en 10; „van lángere zíecheit versléten | want álse wijt mógen wéten", Ib. 39, 15 en 16; „dat ál dat wás tier stéde | vervúllet was ghínder méde", Ib. 63 en 64; „si wáren ónder hem vónden. | Dóch beweéndi die sónden", Ib. 50, 67 en 8; „dat wáter so véle bróchte | dat cúme gelópen móchte", Ib. 52, 53 en 4; „soe véle dat wónder dóchte | hoe soet émmerméer vermóchte", Ib. 55, 75 en 6; „een móenc van hém te sámen | die sách waer twee íngele quámen", Ib. III⁸, 89, 13 en 14; „ende‿hiet vróuwe vánden héren | vier jáer met léttel éren", Ib. 91, 47 en 48; „dát hi daer méde tien stónden | ons ontwóech al síne zónden", Ib. IV¹, 33, 41 en 2; „és soe des kínts ghenésen | end(e) daer léget soe, álsewijt lésen", Ib. 42, 61 en 2; „die clérgie. Hi béterde méde | die múre van Róme der stéde", Ib. 77 en 78; „den pápe

van énen wíve | dat hi spéelde met háren líve", Ib. 43, 49 en 50, „ín dus cránken lóve", „rúmen héren hóve", „ende plúcken ván den stóve", „als(e) die mése ín die clóve", „récht offen(e) Gód verscróve", Eerste Mrt. 3, 6, 9, 12 en 13 (z. v. evenzoo verreweg de meeste coupletten der Strofische gedichten, waar de regel, met 3 heffingen, uiterst zelden staand rijm vertoont); „het wás ten tíden séde | wie so hébben wóuden vréde", Alex. IV 157 en 8; „doe quám hem éne máre | dat Darís ghewápent wáre", Ib. 1565 en 6; „doe cóosmen Óctaviáne | dat kéiseríke tontfáne", Ib. V 1139 en 40; „maer dát sijn trághe díere | sine móghen in gére maníere", Ib. IX 385 en 6; „die jéghen hem stríjts beghéerde | dien slóuch hi so méttien swéerde", Ib. 899 en 900; „an scónincs díere ghewáden. | Die cóninc sprác met stáden", Ib. 923 en 4; „vóndsi háerre tweer pále | van góude ghemáket wále", Ib. 1165 en 6; „mét aldustáenre dóget | so begónde in síre jóget", Franc. 211 en 12; „na díen dat hém genóeget | niet als ménscen hérte vóeget", Ib. 325 en 26; „te dóene bi díre béde | so wát wi mógen daer méde", Ib. 1399 en 1400; „die kérke ván Latráne | wille vállen uut háren stáne", Ib. 1449 en 50; „dáttu súls gaen váren | úp des zéewes báren", Brand. 69 en 70; „énde‿hi bát onsen héere | dor zíjnre móeder éere", Ib. 83 en 4; „besníden énde bewínden. | Den kýel déde hi bínden", Ib. 95 en 6; „met ýsere árde stáerke | ná die hóude áerke", Ib. 97 en 8; „die Nóe wílen vróchte | doe hí die dylóvie wróchte", Ib. 99 en 100; „dit dédi ál daer ínne. | Dus vóer hi wéch met sínne", Ib. 117 en 8; „dát hijt ýe gedóchte | dies déden wél onsóchte", Ib. 130 en 1; „dáermen op léide dien knápe. | Wel sáen wáert hi in slápe", Ferg. 951 en 2; „met énen geréchten spére. | Gírbert nám oec ter wére", Lorr. II 469 en 70; „doch bléef hi verdúelt lánge | énde met désen bedránge", Ib. 499 en 500; „bi Lámfroits án der héiden | eer hi dánen wás verscéiden", Rein. 879 en 80; „ne wáre mijns wíves láchter | ne mách niet blíven áchter", Ib. 95 en 6; „ghemínnet; so dóet hi háre. | al ne mákeden síjt niet máre", Ib. 237 en 8; „eer die líne wért ghelésen | ten hénde: énde met désen", Ib. 1079 en 80; „díe ons ne móchte cómen | no téren nó te vrómen", Ib. 2341 en 2; „éntic gheséllen síne. | dát was éer ic met Ríne", Ib. 2677 en 8; „si sélen hier scíere wésen. | gine sélets níet genésen", Mor. 1395 en 6; „hi vórde mi dánen met cráchte | eer dát ics mí verwáchte", Ib. 1455 en 6; „máer in wouts níet gehóren, | ic hébbe al ánderen

tóren", Ib. 1431 en 2; „van háren gróten sére. | Doe séide die wáerd, haer hére", Ib. 1991 en 2; „int índe van háren lánde | dor álle der gérre scánde", Ib. 2303 en 4; „ghi móet gaen sítten bi tróuwe | éten met míere vróuwen", Wal. 2557 en 8; „yéwerinc ténigher stéde | end(e) sijn bróeder vólghede méde", Ib. 2345 en 6; „nó ne gheeránde sáke | ne móchte den gónen ghenáken", Ib. 1019 en 20; „dáthem daer béter wáre | dat hi métten ghéne váre", Tor. 724 en 5; „síne was lát no trághe | no bi náchte nó bi dághe", Beatr. 31 en 2; „dese jóffrouwe‿en wás niet sónder | der mínnen díe groot wónder", Ib. 37 en 8; „hi ántwórde met sínne: | ghi wét wel, líeve mínne", Ib. 119 en 20; „dáer si een dóre wíste | díe si ontslóet met líste", Ib. 251 en 2; „twee cóusen tóech soe áne | énde twee scóen cordewáne", Ib. 277 en 8; „nu móeti óns bewáren, | ic síe den dách vercláren", Ib. 295 en 6; „ghi súlter ómme stérven | énde‿uwes líves dérven", C. e. El. 27 en 8; „die swárte héeft vernómen | den cóninc jéghen hem cómen", Ib. 303 en 4; „dát hi mi níet en gróete | dóe hi mí genóete", Ib. 329 en 30; „dáer ic bi sóude léven | énde mi hádde verdréven", Ib. 503 en 4; „dáersi twálef bi léven | moeten ríke líeden géven", Ib. 509 en 10; „ic néme haer góet met líste | en wéet so váste kístê", Ib. 521 en 2; „en cóndise níet ghemáten | dieghéne díe u háten", Ib. 541 en 2; „dat vólc wert ál in róere | end(e) verwóet om dése vóere", Sto. V 1 en 2; „de gráve van Hénegóuwen | de píjnde‿hem met góeder tróuwen", Ib. 735 en 6; „de dáer op wáren vónden | dat gheen mán tóte dien stónden", Ib. VI 275 en 6; „de dóe al ópenbáre | weder séide de quáde máre", Ib. 549 en 50; „daer wért hi verslághen scíere. | Ic wáne dat níet si víere", Ib. 867 en 8; „een róedekijn sóude daer bóeghen, | een bóem en sóuds niet dóghen", Esop. 63, 21 en 22; „dát ghi mi níet ne sághet. | Ghi spréect nu énde clághet", Parth. 2960 en 61; „dát ict álso volbrínghe | dátter in zónderlínghe", Lsp. Prol. 7 en 8; „te béter móeten wésen | diet hóren súllen end(e) lésen", Ib. 11 en 12; „daerná so móghedi mérken | tvoorspéllen der héyligher kérken", Ib. 91 en 92; „blíes uut hem ónse hére | die nóyt noch mín noch mére", Ib. I, 1, 47 en 8; „so dát eerst nám sijn rúeren | uter gódlíker natúren", Ib. 53 en 4; „ín des líchamen vórme | die éten súllen die wórme", Ib. 2, 35 en 6; „so édel énde so scóne | en is níement ónder den tróne", Ib. 41 en 2; „dát hi dáer of yet spráke | want si ís te hóghe die sáke", Ib. 3, 23 en 4; „altóos zo

vólcht hem méde | die hémelsche vrúechdelichéde", Ib. 5, 11 en 12; „van Góds verhólenthéde | noch wát gescíen sal méde", Ib. 15 en 16; „en dáde des ýnghels hóede | hi máecte óns tongóede", Ib. 6, 9 en 10; „sinen líeven knápe bevále | sijn kínt, opdát híjt wále", Ib. 33 en 4; „níet en verstáet dat móghen | die ýngle róuwe dóghen", Ib. 43 en 4; „énde nadíen datsi twáren | te vóren scóne wáren", Ib. 7, 17 en 8; „noch síjn der planéten víve | die síjn van gróten bedríve", Ib. 10, 1 en 2; „hoe Gód te méneghen stónden | ghewróken héeft die sónden", Wrake I 39 en 40; „om dát hi níet te tíde | síne kíndre‿en castíde", Ib. 112 en 3; „nu mérct noch méer sáken | van Góds ons Héren wráken", Ib. 150 en 1; „dúsent jáer te vóren | eer hi wérden sóude gebóren", Ib. 178 en 9; „belágen téenre sómme | die héylighe stát alómme", Ib. 204 en 5; „en réden nóyt op pérde | maer si ghínghen óp die érde", Ib. 318 en 9; „dán icse‿u métten díchten | bedíeden can óchte beríchten", Tien pl. 39 en 40; „aen álre quáetheit váste. | Die hýsrahélsche gáste", Ib. 101 en 2; „dit mérct álle gheméyne. | Die súete Gód entie réyne", Ib. 148 en 9; „wánt men sáchse scéyden | van Gód ende wórden héyden", Ib. 179 en 80; „níemen vór hem en cónde | nóch te sínen mónde", Ib. 472 en 3; „God gróet u cóninghínne" (vgl. § 12 *opmerk.*), „ghi síjt een vát vol mínne" (vgl. § 13), „o wéerde brúut der wéelden", „fontéyne des éwighen lévens", Geestel. ged. n°. 28, coupl. 1, vss. 1, 3, 5 en 7 (evenzoo in de volgende coupletten, en in *vele* andere der Geestel. liederen, onder aan pag. 83 genoemd); „so vérre bín drien dágen | datsi Yéwes bórch ságen", R. v. Mont. 240 en 1; „in mínen cárkersténe | bi den hére van Násaréne", Ib. 1079 en 80; „énde sprac háestelíke | ay Gód van hémelríke", Ib. 1235 en 6; „ende bát hem dóer ghenáde | dát hi hem dát ghestáde", Theoph. 289 en 90; „dan dát si dés ontbáren | end(e) ter héllen sóuden váren", Ib. 701 en 2; „nóit en was mártelárе | in torménte álso swáre", Ro. 311 en 12; „dóet so wáer ic daer bléven | mi en hádde die Gód gegéven", Ib. 1793 en 4; „de wáerheit wel héeft bevónden | wánt van den éersten stónden", Am. I 372 en 3; enz. enz.

Doch genoeg, vermeen ik, om het bestaan van dergelijke verzenparen aan te toonen. Aan speciale onderzoekingen verblijve de taak om uit te maken, in welke rijmproducten men vergeefs naar iets anders

dan vier heffingen zou zoeken, of in welke mate, waar drie arseis voorkomen, de eene auteur boven den anderen, of een zelfde dichter in 't eene werk boven 't andere voorliefde voor die onregelmatigheid, of, wil men liever, afwisseling vertoont.

Niet minder zij aan latere nasporingen de oplossing der vraag overgelaten, of wel eens bij uitzondering een vers, met drie heffingen, en een ander, met vier arseis, tot een paar werden vereenigd. Ik voor mij heb daaromtrent vooralsnog geen zekerheid verkregen; want, waar een regel, die *met drie arseis moet* gelezen worden, door 't rijm verbonden stond met een regel, die *slechts het aannemen van vier heffingen toeliet*, daar bleek mij totnogtoe een geringe wijziging voldoende om de evenredigheid te herstellen [1]).

Evenzoo waag ik, om dit hierbij te voegen, nog geen beslissing aangaande het al of niet bestaan van iets, dat men *caesuur* zou mogen noemen; noch ook omtrent de vraag, of er een of andere beperking heerschte in het gebruik van de tweelettergrepige daling of van de heffingen, zonder voorafgaande of volgende thesis.

Opmerk. Ook verzenparen, met *twee* heffingen, werden somwijlen, te midden van andere met 3 of

---

[1]) Wel is waar vond ik in de Volksliederen somwijlen een zoodanige, in elk couplet terugkeerende verbinding, als b v. in n⁰. 5 van het Antw. Lb.: „die is mí so verdríet(e)lijcken énde so fél | och wílde hem yémant él"; „men vínter méer, mer ic en (*l.* in) kénse niet ál | dan máectse súlken gheschál"; „den lésten pénninc moet dáer springen vóort | dan cóemt hi só versmóort"; „van híer tot Róome(n) (en) isser ghéen so quáet. | Ick bénse só versáet"; „dan ghebréken háer noch cóussen end(e) schóen | cán ict niet ál voldóen"; in het 2de, 3de, 4de, 5de en 7de coupl. (in coupl. 1, 6 en 8 is het eerste lid van het paar te deerlijk verknoeid). Z. o. n⁰. 48, vs. 5 en 7 van elk coupl. Maar deze soort van gedichten staat te zeer buiten de gewone norm en kenmerkt zich ook in andere opzichten (z. de ben. volgende *opmerk.*) door zonderlinge eigenaardigheden.

4 arseis, te pas gebracht; vooral in strofische ge dichten. Zoo b.v.:

„in Béthlehém | dat schéen an hém", in het 1ste; „die stérre síjn | dat kíndekíjn", in het 2de; „sijn ríke gróot | dat kínt ter dóot", in het 3de coupl. van n°. 7 der *Gheestel. Gedichten.* Z. o. n. de andere coupletten in 'tzelfde n°., alsmede n°. 16, 24, 100 en 116, in 't *Antw. Lb.* n°. 6, 17, 25, 48, 90, 101, 104, 106, 117, 134, 155, 171, vss. 4070—75 der *Ystor. v. Tro.*, en *Belg. M.* I, bl. 101—136.

Hetzelfde vinden we in de vss. 70—73 der *Eerste blisc. v. Mar.*, welk misteriespel daarenboven nog deze eigenaardigheid vertoont: dat in den dialoog bijna regelmatig het eerste vers van des tweeden sprekers woorden twee arseis bevat, en rijmt op den voorlaatsten met vier heffingen te lezen regel van het door den voorganger gezegde, terwijl het tusschen de beide leden van dit rijmpaar instaande en van twee heffingen voorziene vers zonder correspondeerenden rijmregel alleen staat. Zie b.v. aldaar vss. 85—87, 93—95, 99—101, 109—111, 114—116, 118—120, enz. enz.

§ 35. ALGEMEENE OPMERKING. Ten gevolge van het facultatief karakter der dalingen, van het gebruik van verzenparen, met drie heffingen, midden onder die met vier, van de mogelijkheid van synaloephe of hiatus, van de mogelijkheid om vele woorden met twee heffingen te lezen, en van nog andere eigenaardigheden leent zich menig vers tot twee of zelfs tot drie meer of min verschillende accentuaties.

Zoo is b.v., volgens de boven opgespoorde regels, de scansie „bléef hi in córter wílen dóot", Sp. H. III⁸, 63, 20, evengoed als een andere „bleef hí in córter wílen dóot"; leest men met een zelfde recht „énde ríet hem dies áf te stáne", Ib. vs. 28, en „ende ríet hém dies áf te stáne"; „ghíne sijt níet van dién quaetdíen", Ro. 9747 (vgl. § 20), en „ghine síjt nietván dien quáetdíen"; „souden síne vóeren háerre váerde", Sto. V 37, en „sóud(en) sine vóeren háerre váerde"; „Tórec sprac, hére, bi sénte Ján", Tor.

652, en „Tórec sprác, here, bí sente Ján"; „grote bréke hádden ménich jáer", Lanc. II 14961, en „gróte bréke‿hadden ménich jáer"; „vríent, gi hébt mi gróte kintshéide", Ro. 2084, en „vríent, gi hebt mí grote kíntshéide"; „berícht mi, méester, dát u God lóne", Lucid. 141, en „berícht mi, méester, dat ú God lone"; „also álst sente Bénedíctus stíchte", Sp. H. III[7], 7, 44, en „alsó als sénte Ben(e)díctus stíchte" (vgl. § 32*a*); „dat sácramént ván den outáre", Ib. IV[2], 59, 4, en „dát sacramént van den óutáre"; „úte den dánghíere mijns váder", Wal. 7880, en „úte dén danghíere" enz.; „hare scíchte síjn so ghéfeníjnt", Ferg. 1244, en „háre scíchte sijn só ghefeníjnt"; „dien édelstén van éertríke", Alex. IX 486, en „dien édélsten van éertríke"; „só gestádelike‿án die mínne", Fl. e. Bl. 55, en „so gestádelíke á̲n die mínne"; „dérre tweer déghén vérméten", Alex. IX 1171, en „dérre tweer déghen vérméten"; enz. enz.

Evenzoo kan men naar onze gegevens vier heffingen toekennen aan: „énde als hí gewápent wás | ghínc hí dor dát palás", C. e. El. 137 en 8; „Cárél die édel mán | dát niet vérre en stónt van dán", Ib. 195 en 6; „hóe een stémme áen hare (of aen háre) ríep | dáer si lách énde slíep", Beatr. 671 en 2; „dóe hi dát gerúchte hóorde | hí spranc úp so dát hem scóorde", Rein. 739 en 40; „Wíllém die Mádoc máecte | dáer hi dícke ómme wáecte", Ib. 1 en 2; „bekéerdén dat Vríesche díet. | Sénte Wíllebroert dé verscíet", Sto. I 185 en 6; enz. enz.;

maar evenzeer ook drie: „ende áls hi (of „ende‿als hí) gewápent wás | ghínc hi dor dát palás (of „ghínc hi dór dat palás"); „Cárel die édel mán | dat niet vérre en stónt van dán"; „hoe een stémme aen háre ríep | dáer si lách ende slíep"; „doe hi dát gherúchte hóorde | hi spranc úp so dát hem scóorde"; „Wíllem die Mádoc máecte | daer hi dícke ómme (*of* „dáer hi dícke‿omme) wáecte"; „bekéerden dat Vríesche díet. | Sente Wíllebroert dé versciet"; enz enz.

Moeten we in deze en dergelijke gevallen de mogelijkheid van meer dan éénе wijze van accentueering aannemen, omtrent wier keuze alleen willekeur besliste? Ik voor mij vermeen van ja, niet alleen dewijl ik zelfs geen spoor heb kunnen ontdekken van een beginsel, dat de beperking tot éénе lezing noodzakelijk maakte, maar ook omdat zulk een vrijheid mij in dezen niet abnormaal toeschijnt. Mag ze ons, wier oor aan den regelmatigen cadans der Grieksche en Latijnsche maten gewend is, ongewoon, desnoods

zonderling voorkomen, daarom behoort ze toch voorzeker, bij de mindere strengheid, welke den Germaanschen rythmus in 't algemeen kenmerkt, niet tot de onmogelijkheden. Doch gaarne geef ik dit mijn gevoelen voor een beter.

MIDDELEN TOT HERSTEL VAN BEDORVEN METRUM.

§ 36. Met behulp der bovenstaande gegevens is het, naar ik vertrouw, mogelijk den metrischen bouw onzer oude, nog niet onder klassieken invloed staande gebonden rede systematisch te ontleden en de Dietsche rijmwerken, tot V. Hildegaersberch en Potter incluis, met zekerheid en gemak rythmisch te lezen. Wel is waar treft men nu en dan een of ander vers aan, dat zich tegen de hier voorgestelde theorie schijnt te verzetten. Maar die gevallen zijn zeldzaam, ja, wanneer we van de uit onjuistheid of onzin der lezing op te maken verknoeiingen van den tekst afzien, betrekkelijk zeer zeldzaam. Ze kunnen daarom voorzeker niet voldoende geacht worden om de juistheid van het uiteengezette, ten minste in hoofdzaken, omver te stooten; en dat wel te minder, wanneer een uiterst geringe, door taalgebruik of grammatica gewettigde wijziging of een kleine omzetting in de woordschikking volstaat om alle bezwaar te doen verdwijnen.

Zoo brenge men b.v. ten opzichte van het possessief, van *geen* of van *een*, eenvoudig de volgende verandering aan: „haer (*l.* háere) súchten énde haer béven", Fl. en Bl. 580; „tusschen élken tween múren lóopt ene (*l.* een) rivíere", Rijmb. 3464; sijn (*l.* síjne) ógen blákeden róot", Ferg. 2224; „gádert ín den hémel uwen (*l.* u) scát", D. Doctr. I 707; „ende líeten haren (*l.* haer) hére in gróter

nóot", Wal. 2451; „die óver hare (*l.* haer) scóudren hínghen béide", Wal. 3693; enz.; beide vormen toch werden gelijkelijk door het spraakgebruik geduld; (z. voor andere dergelijke wijzigingen o. a. Ro. 211, 1632, 1654; Sp. H. III^7, 25, 73; 62, 27; III^3, 4, 63, 14, 61; 20, 33; III^4, 44, 19; Franc. 107, 109; Alex. IV 1655; Rijmb. 969; Claus. d. B. 245; Esop. 40, 14; Cass. 367, 500, 844, 1110; Wal. 1779, 1813, 2483, 3043, 7559, 7844, 8057; Fl. e. Bl. 145, 1470, 2165, 2208, 3783, 3789, 2012, 2029, 2712; Tor. 316, 507, 550; Mor. 500; Ferg. 669, 1040, 4894; Lorr. II 1748, 1866; Theoph. 219, 242; Rein. v. M. 258, 315; D. Doctr. I 826; N. Doctr. 701; Br. Y. II 5273, 5398; III 842; Am. I 788, enz. enz.);

of men leze *Florens*, *Arnoud*, *Artur* enz. als dat. of acc. voor *Florense*, *Arnoude*, *Arture*, enz. of omgekeerd; vgl: „Wál(e)weine (*l.* Wál(e)wein) verwándelde dóe sijn sín", Mor. 1722; „met Firapeel (*l.* Fírapéele) dátsi gínghen", Rein. 3475; en z. v. Sto. II 217; I 521, 695, 1187, 1191; Rein. 2246, 2257; Wal. 1782; Sp. H. I^8, 54, 7; Rijmb. 4895; Tor. 2883, 3591; Ferg. 4329; Fl. e. Bl. 2259, 2785; Br. Y. III 51, enz. enz.;

of verandere *bellekine* (pl.), *comannen*, enz. in *bellekijn*, *comans*, als b.v. in Fl. e. Bl. 1529, 1337, 1339; nomina, op *-heide*, *-scepe*, *-scape*, in vormen, op *-heit*, *-scap*, of omgekeerd, als in Rein. 477, Ro. 1023, 1222; Franc. 331; Fl. e. Bl. 2353, 3591; Tor. 148; Wal. 1987; Christ. 1145; Esop. 40, 13; enz.; substantiva, als *coninginne*, *redene*, *ordene*, *blixeme*, *rovere*, *camere*, enz. in *coningin*, *reden*, *orden*, enz., als *maget*, *doghet* enz. in *maecht*, *doocht*, enz., gelijk in Fl. e. Bl. 985, 1448; Wal. 1018; Tor. 12, 447, 450, 636, 693, 719, 767, 1043, 2003; Franc. 955; Rijmb. 3772; Sp. H. III^7, 61, 18; 62, 54; Lorr. II 1972, 3179; I 117; Mor. 751, 1246, 1452, 4130; Ferg. 352, 775, 942; Br. Y. IV 70; Ro. 708, 1825, 1055, enz.;

of leze *-en* (pron.), *hem*, *haer* (pron. pers.), *al*, voor *-ene*, *heme*, *haere*, *alle* of omgekeerd, zooals in Fl. e. Bl. 1093, 711, 1509, 2811; Tor. 1151, 2774; Rijmb. 619, 3447, 3497; Alex. IV 712; Franc. 238, 1872, 1955; Sp. H. III^4, 30, 24; III^5, 37, 59; Mor. 271, 694; Wal. 907, 953, 1890, 2190, 2255, 2348; Ferg. 1997, 4394, 5501; Lorr. II 85; Lanc. II 14849; V. Heelen II 6176; Sto. III 657; IV 388, 688; VI 792; Parth. 2311; Ro. 971; 2034, 2059, enz.;

of verandere *vragede*, *poghede*, *seget*, *weset*, *hevet*, *ghelevet*, enz. in *vraegde*, *pooghde*, *seecht*, enz. of omgekeerd; vgl. Sp. H. III^7, 38, 69; 55, 15; III^3, 31, 71; III^5, 2, 17; I^8, 54, 32; I^4, 10, 4; Troy. 636; Alex. IV 673, 1681; Claus. d. B. 469; V. d. l. v. Overs. 36; Beatr. 675; Sto. V 533, VI 815, Wal. 3360, Ferg. 534, 4569; Mor. 1907, 1978, 2345; Fl. e. Bl. 3071; D. Doctr. II 45; Theoph. 435, 554, 555; Am. I 616, 621; Ro. 1279, 1302, enz.;

mochtemen, *dedese*, *seidesi*, *soudet*, *mochtet*, enz. in *mochtmen*, *deetse*, *seitsi*, *sout*, *mocht*, enz. of omgekeerd; vgl. Ferg. 640; Fl. e. Bl. 313, 790, 1531; Rijmb. 4842; Sp. H. I^6, 32, 22; Sto. VI 824; Wal. 137, 2292; Lanc. II 14825; V. Heelen II 6159; Mor. 1303; Esop. 16, 14; Am. I 770, Ro. 1283, enz.;

mogenwi, *horensi*, *vuechdensi*, enz. in *moogwi*, *hoersi*, *vuechtsi*, enz.; vgl. Troy. 534, 537; Sp. H. III^7, 42, 19; I^5, 16, 18; I^6, 32, 35; III^2, 36, 12; III^4, 41, 19; I^3, 23, 4; Sto. I 63, 143, 766, 943; III 272, 275; V 982; Parth. 2252; Fl. e. Bl. 313, 1307, 1480, 2039, 2051, 3774; Wal. 4251; Ferg. 3962, 4155, 4725; Mor. 1921; Verk. Mrt. 399; Brab. Y. III 1643, 1706; Am. I 1105; Christ. 172, 617, 1385; N. Doctr. 1103; Lucid. 383, 819, enz.;

of wijzige den met *soude* omschreven vorm van het imperf. conj. in den niet omschrevenen; vgl. „hi soude groten cost doen daertoe", Fl. e. Bl. 630 (*l.* „hi déde gróten cóst daertóe"); „ic soude mi dan houden sekerliker", Cass. 1583 (*l.* „ic hílde mí dan séker-líker"); en z. v. Fl. e. Bl. 1363, 2107; Rein. 1607; Am. I 13, enz.;

verandere *vier*, *acht*, enz. in *viere*, *achte*, enz., *twelf* in *twelef*, *niet* in *niewet*, als b.v. in Mor. 616; Rein. 2855, 2861; Br. Y II 5276, 5450; III 867; IV 1121, enz.;

vervange *hets*, *dat*, *nes*, *saels*, *mochts*, *hijs*, *alst* en dergel. door *hetes*, *dattet*, *enes*, *sal des*, *mochtes*, *hij des*, *alset*, enz., of omgekeerd *dit es*, *es dat*, *des*, enz. door *dits*, *eest*, *s*, enz.; z. b. v. Fl. e. Bl. 2143, 2833, 3569; Wal. 3616, 7179, 8350; Ferg. 888; Beatr. 646; Mor. 1124; Sto. IV 1140; Rijmb. 701; N. Doctr. 1642; Sp. H. I^7, 65, 152; Lsp. I, 5, 40, enz. enz.;

stelle in plaats van *sine*, *gine*, *hine* (pron. + negatie) enz., van *soe* (adv.) *ne*, *nine*, *niet en*, *hire*, *sire*, *diere* (pron. + adverb. *re*), enz., van *diene*, *sine* (pron. + encl. pron. *ne*) enz., de vormen *sien*, *gien*, *hien*, *soen*, *nien*, *hier*, *sier*, *dier*, *dien*, *sien*, enz.,

welke samengetrokken als één syllabe gelezen werden [1]); z. „want hi slóegen nóde, hine (*l.* hiên) wáenden wónden", Al. IX 671; „dat sine (*l.* siên) déde léven ín bedwánge", Fl. e. Bl. 527; „so hárde si(ne)n sín, dat hire (*l.* hiêr) gérne sóude", Ib. 2637; „dine ánders niet en (*l.* niên) hádden mógen kínnen", V. Heelen 6031; „end(e) sine (*l.* siên) móchtent te réchte wél ontfáen", Teest. 1368; „maer hine (*l.* hiên) sácher vróuwe no jóncfróuwe", Wal. 1060; „dáer ic jou sénde, ghine (*l.* ghiên) súlter váren", Wal. 3380; „ende séide, ghine (*l.* ghiên) dóet niet wél, ter váert", Ib. 3793; „dat zúverléker nine (*l.* niên) móchte síjn", Ro. 84; „end(e) sine (*l.* siên) wóude háre vertróesten níet", Ib. 317; „om dát soere zélve nine (*l.* niên) dóoch tóe", Ib. 8819; „doe quámer swért vólc diene (*l.* diên) mettíen", Sp. H. III⁷, 44, 9; „of sire (*l.* siêr) cómen sóuden ónder hem béden", Wal. 1945; „als hiere (*l.* hiêr) séven jáer hádde gheséten", Am. I 909; „entiere (*l.* entiêr) blíven wílden sónder wáen", Sp. H. IV⁷, 38, 50; „sinen hélm áf, dat sine (*l.* siên) kínnen sóude", Lanc. II 15583; „déerste diere (*l.* dier) sprác, dat wás Claríjn", Parth. 5867; „dat sine (*l.* siên) wísten wáer hi bléef", Brand. 284; „in Gállen, soene (*l.* soe‿en) sóude síjn testórt", Sp. H. III⁵, 22, 72; enz.;

of zette *alse*, *ofte*, *nochte*, *danne* (als adv. of = dat ne), *binnen*, *ane*, *vore*, *dore*, *omme*, *ute*, *mede*, *inne (ic + ne)*, *tiersten*, *-meere*, enz. in plaats van *als*, *of(t)*, *noch*, *no*, *dan*, *bin*, *aen*, *voer*, *doer*, *om*, *uut*, *met*, *in*, *tierst*, *-meer*, enz., of omgekeerd, als b.v. in Sp. H. III², 14, 5 en 31; I⁴, 7, 15; III⁷, 6, 1; 43, 46; 44, 33; 51, 75; III⁷, 31, 48; Rijmb. 1124, 1278; V. d. l. v. Overs. 27, 212; Tor. 263, 1464; Wal. 1441, 1956, 7199, 186, 1092, 2798, 3439, 2772; Ferg. 863, 908, 4420, 5321; Mor. 464, 716, 1706, 1491, 1951; Fl. e. Bl. 50, 229, 1479, 1487, 2173, 2335, 2741; Rein. v. Mont. 60, 68, 190; D. Doctr. II 946; Lanc. II 14802; V. d. d. Eduw. 1699; Rein. 1156, 2038, 2589, 3167; Parth. 2105, 2892; Lanc. II 16193, 16650, 16561; Lorr. I 414; II 1848, 3073; Beatr.

---

[1]) Als blijkt uit: „Here, séithi, gien sághet nie só grote mínne", Fl. e. Bl. 3298; „hélpen hien sóude tlíjf verlíesen", V. Hild. 101, 107; „Phílips(e) nien móchten cómen tóe", V. d. d. Eduw. 1188; „dat sien stáken met gríffien dóot", Br. Y. II 4931 (met 3 arseis, vgl. 4930); „sónder gesélscap soe‿en wóude hí", Lucid. 345; „soe‿en waer ú desen tóren níet gescíet", Fl. e. Bl. 3543; enz.

73. 247. 706; Verk. Mrt. 758; Br. Y. III 63. 1654; IV 335, 1435; V 768; Sto. III 529. 594; IV 1014. 1274; VI 235; Ro. 740, 1141, 2788, 2863; N. Doctr. 1090; Esop. 42. 14; enz. enz.;

schrappe *meer* in *nemmermeer* (z. Lorr. II 3051): leze *wale* voor *wel* (z. Ferg. 985. Am. I 416): voege in of schrappe het negatieve *en*. *ne* (z. b. v. R. v. Mont. 268; Rein. 3194; Rijmb. 686; Franc. 1431. 2376; Wal. 2298; Lorr. II 1931; Ferg. 498. 614. 640. 4569; Mor. 84. 4128; Sto. VI 125. 812; Esop. 3. 9; Wrake I 1191; Br. Y. III 1382; enz.);

voege in of schrappe het versterkende *al* in *aldus*, *also*, *alnu*, *alnoch*, *aldaer*, *alhier*, vermeerdere of vermindere het vers met het pleonastische *so*, *dat* (na bepalingen). *hi*, *si*, *die* (na een voorafgaand substant.), met het in verzekeringen zoo geliefkoosde, maar ontbeerlijke *wel* (= „gewis") of met de in een volgenden verbindingszin gebruikelijke partikel *oec*. leze *so wie so* v. *wie so*, *also* v. *als* of *alse* of omgekeerd, *sint dat*, *eer dat* enz. v. *sint*, *eer* enz., of *sint*, *bedi* enz. voor *sint dat*, *bedi dat*. enz., *omdat* v. *dat*, of plaatse vóór een adject. of adverb. de zeer gebruikelijke versterkingen *harde*, *wel;* z. b. v. Ferg. 118. 532; Fl. e Bl. 952, 851, 947, 3115; Rein. 1689, 1805, 2535, 2686, 304, 310 (vgl. Ib. 2926), 816; Lorr. I 2074, 802; II 86, 275, 371. 408. 1826 (vgl. Ib. 1890), 2779, 2861, 3309, 3318, 3441; Lanc. II 16320, 16372, 15825; Mor. 1485, 2473, 1640; Am. I 525. 214; Franc. 515, 592, 392; Sto. III 878; V 24; VI 793; Br. Y. III 1252; IV 120. 214, 759, 1034; Lsp. I, 17, 20; 18, 10; R. v. Mont. 45, 47, 156, 366, 476, 653; Tor. 231, 241, 243, 1276; Parth. 2359; Beatr. 321, 464, 905; Esop. Prol. 6; 9, 19; 10, 12; 12, 42; Wrake I 1718; Sp. H. IV[1], 46, 35; Brand. 260; enz. enz.;

of schrappe de bij twee gecoördineerde leden eens zins of in twee parataktische zinnen behoorende en onnoodigerwijze herhaalde bepaling, of herstelle die, als b. v. in: „Fálech wán Rágu den jóngen. | Rágu (*schrap* wan) Sárug. Ghelóeft dás", Rijmb. 1439; „léden tálre tíjd ende (*schr.* talre) wílen", Fl. e. Bl. 512; „in wíde caprúne no (*schr.* in) ínghe méde", Teest. 2200; „nó gheen lét (*voeg in* móchte) verbráuwen", Wal. 513 (vgl. 512); „tússchen dí ende (*voeg in* tússchen) dat wíjf", Rijmb. 722; en z. v. Fl. e. Bl. 654, 1165, 2393, 2480, 3055, 3090; Lanc. II 16178; Wal. 148, Br. Y. IV 9, Am. I 602, enz.

Enz. enz. enz.

§ 37. Met een eenvoudige omzetting in het vers zien we voorts de zuivere metriek hersteld in: „doe hi sine wapen af hadde ghedaen", C. e. El. 1063 (*l.* „doe hí sine wápen hadde‿áfghedáen"); „tey viel te sticken altemale", Sp. H. I^{4}, 3, 35 (*l.* „téy te stícken víel altemále"); „ten sone liep hi ende wart vro sere", Ib. 6, 37 (*l.* „ten sóne hi líep end(e) wart vró sére"); „dat si so coene waren emmermere", Ib. III^{4}, 28, 48 (*l.* „dat si wáren so cóene émmermére"); „men mach al tselve van Martine spreken", Ib. 37, 96 (*l.* „men mách van Martíne al tsélve spréken"); „ende als hi hadde dertich jaer dan", Sp. H. III^{8}, 75, 47 (*l.* „ende álse hi dértich jáer hadde dán"); „uutgesteken waren, was een Romein", Ib. 93, 183 (*l.* „waren úutgestéken, wás een Roméin"); „dat hi ghewonnen hadde metten swerde", Ib. 23, 66 (*l.* „dat hi hádde ghewónnen métten swérde"); „met desen woerde voer hi wech saen", Ib. 33, 44 (*l.* „met désen wóerde hi voer wéch sáen"); „nu biddic u als moeder terre tijt", Ib. IV^{2}, 54, 41 (*l.* „nu bíddic als móeder u térre tíjt"); „nayt minen lachame in eens herts vel", Ib. 47 (*l.* „minen láchame náyt in eens hérts vél"); „die paues wijede desen metter hant", Ib. III^{5}, 3, 15 (*l.* „die páues desen wíjede métter hánt"); „daer hise mede dwanc sachte ende wel", Ib. I^{8}, 9, 5 (*l.* „daer méde‿hise dwánc sáchte‿ende wél"); „doe dese tijt leden was, godweet", Sp. H. IV^{8}, 44, 17 (*l.* „dóe dese tíjt was léden, godwéet"); „leringhe doet tscep opt water gaen", D. Doctr. I, 112 (*l.* „léringe tscép doet opt wáter gáen"); „dat si een stat maken van eenre poort", Teest. 1093 (*l.* „dat si máken een stát van éenre póort"); „dat ghi enech valsch vonnesse laet gheven", Salad. 202 (*l.* „dat ghi láet enech válsch vónnesse ghéven"); „hoort daghelix messe ten outare", Ib. 221 (*l.* „dághelix mésse hóort ten outáre"); „wat werelden dreef hi ende hoe soete lijf", Fl. e. Bl. 2226 (*l.* „wat wér(e)lden hi dréef ende‿hoe sóete lijf"); „dat gi de sotheit hebt bestaen te doene", Ib. 2376 (*l.* „dat gi hébt bestáén de sótheit te dóene"); „alsi die tappe willen trecken ute", Ib. 2432 (*l.* „alsi wíllen die táppe trécken úte"); „enen corf die scone was ende best gewracht", Ib. 2881 (*l.* „enen córf die was scóne end(e) bést gewrácht"); „dan ic Floris levende verliesen soude", Ib. 3024 (*l.* „dan ic lévende Flóris verlíesen sóude"); „nam Blanchefloer Floris bi der hant", Ib. 3103 (*l.* „Blánchefloer Flóris nám bi der hánt"); „in Spaengen in die haven van Tolet", Ib. 172 (*l.* „in die háven, in Spáengen, ván Tolét");

„wi hebben di geseit logene daeraf", Ib. 1321 (*l.* „wi hébben geséit di lógen(e) daer áf"); „dat hi hem vermat te vaerne sonder bide", Ib. 1353 (*l.* „dat hí hem te váerne vermát sonder bíde"); „ic wane dat dit die beste raet si", Ib. 1437 (*l. tevens met weglating van de conjunctie* dat „ic wáne, die béste ráet dit sí"); „ende mense bi vonnesse verdade dan", Ib. 3385 (*l.* „ende ménse verdáde bi vónnesse dán"); „een swaert nam hi in sijn hant al bare" Ib. 3686 (*l.* „een swáert hi nám in sijn hánt al báre"); „een coninc van Arabien stout ende fier", Ib. 3515 (*l.* „van Arábien een cóninc stóut ende fíer"); „dat God in drien personen is bevaen", Lucid. 74 (*l.* „dat Gód is in dríen persónen bevåen"); „die vader sende in ertrike den sone", Ib. 117 (*l.* „die váder in értrike sénde den sóne"); „Gode mochte gewinnen, nu besiet", Ib. 578 (*l.* „mochte Góde gewínnen, nú besíet"); „die arme die niet waenden hebben gehad", N. Doctr. 721 (*l.* „die árme die wáenden niet hébben gehád"); „ende croent twijf op hem, soe gaen si", Ib. 1086 (*l.* „ende cróent op hem twíjf, soe gáen sí"); „of duchten si dat si kint hebben ontfaen", Ib. 1798 (*l.* „of dúcht(en)si dat sí hebben kínt ontfáen"); „daer men Gods leden mede soude voeden", V. d. l. v. Oversee 157 (*l.* „daer men sóude Gods léden méde vóeden"); „ende over valsch dlant rumen moet", Borchgr. v. V. 365 (*l.* „ende dlánt over válsch rúmen móet"); „ic liete mi eer doghen over luut", Ib. 413 (*l.* „ic líete mi dóghen éer over lúut"); „Ada wan Jabel an sinen live", Ib. 970 (*l.* „Áda Jábel wán an si(ne)n líve"); „dit ors gaf hi den yrauden daer", Tor. 2750 (*l.* „dit órs hi gáf den yráuden dáer"); „vaste legten in den kerker saen", Ib. 2877 (*l.* „váste‿in den kérker légten sáen"); „sijn oghen waren hem ontsonken al", Parth. 2677 (*l.* „sijn óghen hem wáren ontsónken ál"); „ende daden hem die crone of dor dat", Rijmb. 1475 (*l.* „ende dáden die cróne hem áf dor dát"); „Nachor nam Melcham ende Abram", Ib. 1519 (*l.* „Náchor Mélcham nám end(e) Abrám"); „dat hi sijn goede ors adde bescreden", Wal. 735 (*l.* „dat hi ádde sijn góede órs bescréden"); „twonder dat in de warelt soude ghescien", Ib. 878 (*l.* „twónder dat sóude‿in de wárelt ghescíen"); „hebben verloren, dat verstaet wel", Ib. 7017 (*l.* „hébben verlóren, verstáet dat wél"); „ic hadde liever hem allene", Ib. 7052 (*l.* „ic hádde hem líever allóne", vgl. 7051, met drie arseis); „Walewein hadde selve te sulker noot", Ib. 10010 (*l.* „Wálewein sélve‿hadde t(e) súlker nóot"); „ic soude sijn dienstwijf wesen", Ib. 3716 (*l.* „sijn díenst-

wíjf ic sóude wésen"); „wine moghense niet langer houden", Rein. 429, waar, blijkens 430 „god móeter (of „gód moeter) ál ghewóuden", drie arseis te verwachten zijn (*l.* „wine móghense lángher niet hóuden"); „nam Reinaert an de sine orlof", Ib. 1421 (*l.* „Réinaert nám an de síne orlóf") [1]); „hiet Otten assalgieren tstat", Lorr. I 622 (*l.* Ótten híet assalgíeren tstát"); „gerecht keiser, seide doe Gelloen", Lorr. II 1336 (*l.* „gerécht kéiser, doe séide Gellóen"); „dien nacht bleef Ritsart daer", Ib. 2448 (*l.* „dien nácht Rítsáert bleef dáer", vgl. § 10); „orloge begonde op dese heren", Ib. 2522 (*l.* „begónde órloge‿op dése héren"); „gehangen hadde seven jaer ende oec", Ferg. 482 (*l.* „seven jáer gehángen hádde‿ende óec"); „tors maectem dapperlijc daer of", Ib. 505 (*l.* „tórs hem dápperlijc máecte daer óf"); si connen vele bet sciden hout", Ib. 544 (*l.* „vele bét si cónnen scíden hóut"); „soe ic best ane u versien can", Ib. 609 (*l. wegens de 3 arseis van* 610 „soe ic bést versíen ane‿u cán"); „si hangen aan den hals ere liebardinnen", Ib. 639 (*l.* „an den háls si hángen er(e) líebardínnen"); „dede Ferguut ane, het stont hem wale", Ib. 1072 (*l.* „Fergúut dede‿áne, het stónt hem wále"); „bringe twintich ridders met hem heere", Ib. 1776 (*l.* „twintich rídders brínge mét hem héere"); „dat si dien ridder hadden uten stride", Ib. 4176 (*l.* „dat si hádden dien rídder úten stríde"); „si dede soeken overal int lant", Ib. 4299 (*l.* „overál si déde sóeken int lánt"); „pleecht te werken achter lande", Beatr. 39 (*l. met 3 arseis* „te wérken pléecht achter lánde"; vgl. 40); „dies es wel leden vier ende twintich jaer", Mor. 662 (*l.* „dies es léden wel víer end(e) twíntich jáer"); „daer comen dicke niemaren van verre", Ib. 809 (*l.* „daer cómen níemaren dícke van vérre"); „gi werd noch heden so versaecht", Ib. 1390 (*l.* „gi werd héden noch só versáecht", met 3 arseis, vgl. 1389); „doen·gi te landeward reed", Ib. 2655 (*l.* „dóen te lándewárd gi réed"); „Perchevael mochte wel die derde wesen", Ib. 2894 (*l.* „Pérchevael móchte die dérde wel wésen"); „maer hi

---

[1]) Daarentegen blijken thans de op bl. 7 van het *Tijdschr. v. d. L. M. v. L.* (Iste Jrg.) „metri causa" voorgeslagen omzettingen volstrekt onnoodig; want de aldaar gewraakte verzen van het ms. laten zich uitstekend lezen: „bléec es hi énde mágher van pínen"; „hoe móchte hi síjn ontéert méer"; „die cóninc dóe niet lángher ne spáert", „dáer hi af vóor den cónínc"; „dát men in ál dat lánt vánt"; „dar léghet die scát ónder begráven".

anteerde ridderscap niet lange", Ib. 2895 (*l.* „maer rídderscap hí antéerde niet lánge"); „ende hi op dandere soude sijn getreden", Ib. 3788 (*l.* „ende‿hi sóude op dándere síjn getréden"); „broeders, dEwangelie, wildijd weten", Am. I 274 (*l.* „dEwangélie, bróeders, wíldijd wéten"); „want hem die Helighe Gheest dede verstaen", Am. I 634 (*l.* „want die Hélighe Ghéest hem déde verstáen"); „die in den hemel scat ghesonden heeft", Ib. 708 (*l.* „die scát in den hémel ghesónden héeft"); „dese Ewangelie hadden doe voor hooghen", Ib. 984 (*l.* „dése‿Ewangélie doe hádden voor hóoghen"); „nochtan begheerden dese mooncke achtre", Ib. 1014 (*l.* „nochtán dese móoncke beghéerden áchtre"); „teerst si hilden de ghetiden van den daghe", Ib. 1056 (*l.* „de ghetíden si hílden téerst van den dághe"); „oec heb ict sonderlinghe gedaen omdat", Christ. 31 (*l.* „oec sónderlinghe‿héb ict gedáen omdát"); „daer God so wonderlec gewracht heeft aen", Ib. 82 (*l.* „daer so wónderlec Gód gewrácht heeft áen"); „daer omme verblides haer met rechte wale", Ib. 187 (*l.* „daer ómme verblídes met réchte haer wále"); „dat qualec gewonnen was ocht tonrecht bleven", Ib. 785 (*l.* „dat quálec gewónnen ocht tónrecht was bléven"); „tijr tijt dat onbeschedelec cout was", Ib. 850 (*l.* „tijr tíjt dat cóut onbescédelec wás"); „verstennesse der waerheit heeft gegeven", Ib. 973 (*l.* „der wáerheit versténnesse héeft gegéven"); „daer God sijn gracie hadde met gedaen", Ib. 948 (*l.* „daer Gód sijn grácie met hádde gedáen"), „nochtan ontlicsende hijt ende sweegh alstille", Ib. 1423 (*l.* „nochtán hijt ontlícsende‿end(e) swéegh alstílle"); „ende hoe hem de paefs macht gaf dies", Franc. 100 (*l. tevens met schrapping van het onnoodige* hoe „end(e) de páefs hem mácht gáf díes"); „heeft hare begin in des", Ib. 396 (*l.* „háre begín héeft in dés"); „handen ondaen of hi gecruust ware", Ib. 2059 (*l.* „hánden ondáen of gecrúust hi wáre"); „dat si in gheenre side mochten liden", Brab. Y. II 5456 (*l.* „dat si móchten in ghéenre síde líden"); „was deerste abt van dien", Ib. 5447 (*l.* „déerste ábt wás van díen"); „paerde waren daer so vele ghewonnen", Ib. III 365 (*l.* „páerde so véle daer wáren ghewónnen"); „traken metten onsen over tlant", Ib. 542 (*l.* „metten ónsen tráken óver tlánt"); „dat lant van Limborch wan", Ib. IV 8 (*l.* „van Límbórch dat lánt wán"); „ende beval hem ende gheboet dat", Ib. 103 (*l.* „end(e) bevál end(e) ghebóet hem dát", met 3 arseis, vgl. 104); „die grave was waerlike", Ib. 762 (*l.* „díe was gráve wáerlíke"); „die coninc was van Rome", Ib. 913 (*l.* „díe was cónínc van Róme"); „dat hi vergheven was

in ware dinc", Ib. 701 (*l.* „dat hi wás verghéven in wáre dínc"); „die broeder shertogen van Beyeren was", Ib. 998 (*l.* „die shértoghen bróeder van Béyeren wás"); „dan selve de crone draghen", Sto. I 216 (*l.* „dán de cróne sélve drághen"); „thoeft nam hi inde handen sijn", Ib. IV 464 (*l.* „thóeft hi nám inde hánden síjn"); „doe hi te lande was comen", Ib. 753 (*l.* „dóe hi wás te lánde cómen"); „de geven mach, de sal geven", Ib. IV 995 (*l.* „dé mach géven, dé sal géven"); „dat hi met minnen soude comen wt", Ib. V 23 (*l.* „dat hi sóude met mínnen cómen úut"); „scieten inde poort so menighe pile", Ib. 637 (*l.* „inde póort scíeten so ménighe píle"); „sie es allene reyne die nyeman bat", Teest. 2729 (*l.* „si alléne es réyne die nýeman bát"); „so overscone dochte mi die stat", Ro. 617 (*l.* „so óverscóne mi dóchte die stát"); „ende slogen al vliegende die blade neder", Ib. 854 (*l.* ende slógen die bláde al vlíegende néder"); „want men te bat hare kele mochte scouwen", Ib. 1116 (*l.* „wánt men har(e) kéle te bát mochte scóuwen"); „ende Suete Ontfaen leidde mi daer dure", Ib. 2874 (*l.* „ende Súete Ontfáen mi léidde daer dúre"); „dat hem dat hooft vloech af", Lanc. II 14928 (*l.* „dát dat hóoft hém vloech áf"); „doet uwer dochter opsitten ter vaert", Ib. 15115 (*l.* „uwer dóchter doet ópsítten ter váert"); „men woude cronen Arture in dat doen", Ib. 15749 (*l.* „men woude‿Árture crónen ín dat dóen"); „die hertoge van Mares, die doe was", Ib. 15760 (*l.* „van Máres die hértoghe, díe doe wás"); „dan hi ane hem bi avonturen quam doe", Ib. 16021 (*l.* „dan hi bí avontúren quám ane‿hem dóe"); „si onderliepen hen met speren doe", Ib. 16321 (*l.* met spéren si ónderlíepen hen dóe"); „ende pensede dat hi quaet hadde gedaen", Ib. 16699 (*l.* *tevens met schrapping van* dat „hi pénsede‿hi hádde quáet gedáen"); „na etene vragede die heremite das", Ib. 16750 (*l.* „die her(e)míte na étene vrágede dás"); „tere hermitagen, daer hi herberge nam", Ib. 16739 (*l.* „tere hérmitágen; daer hérberge‿hi nám"); „die clerke, die gezet waren tier uren", Ib. 16776 (*l.* „die clérke, die wáren gesét tier úren"); „daer hi ontboden hadde, sijt seker des", Ib. 16795 (*l.* „daer hi hádde ontbóden, sijt séker dés"); „hi seide hi hadde wel verdient dat", Ib. 16861 (*l.* „hi séide hi hádde verdíent wel dát"); „ons tonsen huus over ghepayt houden", Esop. 12, 40 (*l.* „tonsen húus ons óver ghepáyt hóuden"); „dat daer een soete water ant meere gaet", Brand. 301 (*l.* „dat een sóete wáter ant mére daer gáet"); „met haesten si in scip pron-

ghen", Ib. 321 (*l.* „met háesten in (t)scíp si (s)prónghen"); „spreken conste, seide: coninc here", Cass. 357 (*l.* „conste spréken, séide: cóninc hére"); „doe seide daer een here: wilt verdragen", Ib. 713 (*l.* „doe séide een hére daer: wílt verdrágen"); „voer daer hijs te doene sach meest", Ib. 947 (*l.* „vóer daer hijs sách te dóene méest"); „ic soude die drie dinge gerne bevroeden", Ib. 1655 (*l.* „die drie dínge ic sóude gérne bevróeden"); „sonderlinghe lone in dit ghebot", Wrake I 1323 (*l.* „lóne sónderlinghe‿ín dit ghebót"); „here, spreect David, die prophete vrij", Ib. 1466 (*l.* „here, spréect die prophéte Dávid vríj"); „nochtan si cume weten wat hen deert", Ib. II 417 (*l.* „nochtan cúme si wéten wát hen déert"); enz. enz.

§ 38. Het volgende eindelijk moge enkele staaltjes leveren voor het te recht brengen van den oorspronkelijken metrischen bouw door een of meer woorden naar het volgende of het voorgaande vers te verplaatsen:

„die hertoghe dede daer naer | die like graven sonder letten mee", Borchgr. v. V. 1093 en 94 (*l.* „die hértoghe déde die líke daer náer | gráven sónder létten mée"); „in desen tiden sette Macedone | hare jegen die coninc crone", Sp. H. I[4], 11, 1 en 2 (*l.* „in désen tíden Mácedóne | sétte hare jégen die‿cóninc cróne"); „laten wi Ritsaert nu | varen in Vrankrike, dat seggic u", R. v. Mont. 1591 en 92 (*l.* láten wi Rítsaert váren nú | in Vránkríke, dat séggic ú"); „ende in den hove secgen in Latijn | haerlijc andren den wille sijn", Fl. e. Bl. 353 en 4 (*l.* ende ín den hóve ín Latíjn | haerlijc ándren sécgen den wílle síjn"); „daer na seide hi hem groet saluut | van sinen geselle ende togede hem tvingerlijn", Ib. 2063 en 4 (*l. tevens met weglating van* groet [1]) „daer na séide‿hi hem ván si(ne)n geséllle salúut | énde tógede‿hem tvíngerlíjn"); „dus moet int inde copen die vrouwe | die ere met groten rouwe", Ib. 2514 en 5 (*l.* „dus móet int índé die vróuwe | die ére cópen met gróten róuwe"); „ic sage gerne dat wi mergen vroech | uttrecken ende iet daer winnen", Tor. 813 en 4 (*l.* „ic ságe gérne dat mérgen vróech | wi úttrécken ende íet daer wínnen"); „dat was hi die an twerc | bet conste dan iemen, die daer was", Rein. 3370 en 1 (*l.* „dát was hí die bét an twérc | cónste dan íemen, díe daer wás"); „die arke daer

[1]) Dat waarschijnlijk oorspronkelijk niets anders was dan de randglosse *groete*.

metten lieden | Noe in vlo, die mach bedieden", Rijmb. 1181 en 2 (*l.* „die árke dáer in métten líeden | Nóe vló, die mách bedíeden"); „hulpeloes also saen | van minen here soude sijn gevaen", Lorr. II 2768 en 9 (*l.* „húlpeloes sóude álso sáen | ván minen hére síjn geváen"); „een knape was daer, die daer nare | ter coninginnen ginc ende seide hare", Lanc. III 389 en 90 (*l.* „een knápe was dáer, die gínc daer náre | ter cóningínnen end(e) séide háre"); „in hoerde nye ghewaghen | van hen negheen gherochte", Beatr. 582 en 3 (*l.* „in hóerdé van hén gewághen | nýe negéen gheróchte"; het eerste vers met 4, het andere met 3 arseis, vgl. 581 en 584); „gaderde de grave van Vlaendrenlant | omme te zoekene echt Zeelant", Sto. IV 901 en 2 (*l.* „gáderdé van Vláendrenlánt | de gráve‿omme t(e) zóekene‿echt Zéelánt"); „een aren nam wilen ere vossinnen | haer jonc; met bliden sinnen", Esop. 13, 1 en 2 (*l.* „een áren nám ére vossínnen | wílen haer jónc; met blíden sínnen"); „op die binnenste mure staen | driehondert torren ende veertich, sonder waen", Br. Y. III 1137 en 8 (*l.* „op die bínnenste múre tórren stáen | drie hóndert end(e) véertich, sónder wáen"); „ende doen hi voer te Rome waert | starf oec in die vaert", Ib. V 705 en 6 (*l.* „énde dóen hi te Róme wáert | vóer, stárf oec ín die váert"); „dat dedelheit van Gode comen soude | die wilen ontspaerden doudc", Teest. 2040 en 1 (*l.* „dat dédelhéit van Góde sóude | cómen, die wílen ontspáerden dóude"); „in dander hant hielt Suete Ansien | vif andre stralen die dien", Ro. 921 en 2 (*l.* „in dánder hánt Súete Ansíen | híelt vif ándre strálen die díen"); „henen omtrent twee milen | tere stat daer si te nacht liggen sal", Lanc. II 15106 en 7 (*l.* „tere stát hénen omtrént twee mílen | dáer si te nácht líggen sál"); „ende seide dat hem die coninginne gaf | u moeder, ende dat si daer af", Ib. 15930 en 1 (*l.* ende séide dat hém u móeder gáf | die cóningínne‿ende dát si daer áf"); „doch hilden si tfelt met groter pine | want alle die Sarrasine", Sp. H. IV[1], 23, 41 en 42 (*l.* „doch hílden sí met gróter píne | tfélt, want álle die Sárrasíne"); enz. enz.

§ 39. TOEVOEGSELEN. *Bij* § 4. Een bewijs voor *lettel* in thesi levert wellicht: „het gebréect lettel íc en hángen ter várt", Lanc. II 5289; „dróech lettel crúde die dóchten íet", Ib. II[7], 36, 19.

Bij § 8, *opmerk.* Z. o. n.: „dat dése díemen hort góde nómen", Sp. H. II[5], 22, 272.

Bij § 10. Voor *comen* als wisselend woord pleiten de volgende citaten: „hi quam g(e)réden ópten négenden dách", Lanc. II 5541;

„quam die cóninchínne van Sábá". Rijmb. 23782: „quam díngel énde verróerde den pít". Ib. 23801; „quam Jhésus ín den témpel dán". Ib. 24296; „quam Wáifier van Aquitánien écht". Br. Y. I 1624; „quam mídden sprínghende ín die stát". Ib. II 2454: „quam hem méer vernóys in sin(e)n óuden dághe". Ib. IV 549. „quam lánge daer ná die sélve jonfróuwe". Lutg. II 1283; „Théer quam te hópe an béeden síden". Belg. M. VIII, bl. 257, vs. 93; „die dóet cam schíere díe di slóuch". Belg. M. II. bl. 70, vs. 195: „vróude comt ghérne". Ib. I. bl. 123, vs. 17 (met 2 arseis, vgl. § 34, de *aanm.* onder aan de pag.): „quam Týtus énde sijn hére méde". Rijmb. 30833; „Náchts quam díngel ende slóech in thére", Ib. 32185; „quam tfólc úut ghelópen sáen". Ib. 30849; „quam éen van den jónghers hém gehénde", Sp. H. II¹. 15, 2; „tsnáchts quam een wínt gróot utermáten". Ib. 79, 42; „wónderléc groot lícht quam dáer". Ib. II², 16, 41; „een mán al gráeu quam sáen daer náer", Ib. II⁴, 51, 20; „quam tsnáchts in sénte Eucháris kérke", Ib. II⁶, 6, 21; „quamen úten hóle véle dråken", Sp. H. I⁶, 47, 18; „lúde ríep hi, Cúwaert, coemt háre". Rein. 2646; „dát Alexánders coemt mórgen hére". Cass. 497; „mi wáre léet, quame díe niemáre", Wal. 7410; „bándersíde quam Ótte dáer", Lorr. II 2932; „ná deser ávontúre cam hí", Franc. 801; „índien castéel comen énde ginc mí", Lanc. II 15590.

Voor *doen*, zonder infin., evenzeer: „daden mésse te hárer tíjt scóne", Am. I 1058; „dán enich ánder cléet dede nóit", Rose 1156; „dede‿hi séven sónden, wéet men wél", Lucid. 1265; „díe in sijn líjf dede ménege‿ondáet", Sp. H. I¹, 85, 11; „Ján dede ghérne dat mén hem bát", Ib. II², 23, 102; „dede béde dén alméchtegen Gód", Ib. II³, 12, 15; „dede ménege hútscap dáer men ván", Ib. II⁶, 78, 98; „up quáet doen mícti níet", Rog. e. J. 1509 (met 3 ars.); „dedi áls een édel jónghelínc", Parth. 560; „aldús so sál onse Hére doen méde", Rijmb. 25746; „hi sóude te mín doen quáde dáde", Db. v. Sed. 158; „súlc man doet dínc in háestichéden", Ib. 375; „uwer súster líver dan gí doet mí", Tor. 1589.

En voor *dunken:* „jóncfrouwe, gí dunct mi tóngemáke", Ferg. 4371; „jóncfrouwe, dít dunct ons állen góet", Ib. 5018; „si némen ná haren wérken, dunct mí", N. Doctr. 636; „récht dinct mi wésen dát die quáde", Sp. H. I², 1, 1; „dinct mi véle síec ende óngedáen", Parth. 4613; „alse mí des máns náp dunct wésen", Br. Y. II 492.

Kennelijk getuigen ook voor *schijnen* (= „videri") als zoodanig: „scheen slápende sítten sénte Frontó", Sp. H. II[1], 79, 107; „een mán scheen wónende díe inder hóede", Ib. II[7], 11, 14; „dat hi ván hem sélven vróet scheen wésen", Ib. II[2], 35, 11; „die dúvel, díe so gróot sceen wésen", Ib. II[5], 48, 108; „van díese versóchte sceen blíder síjn", Ib. II[6], 15, 9; „haer órs scenen móde búten máte", Mor. 975.

Zie v. ook nog voor *staen* in thesi: „stont quálike métter Róemscher kérke", Sp. H. IV[2], 55, 3; „óp sijn socóers stont véle haer hópen", Brab. Y. III 1257; „stonden ánden múur an die nóortsíde", Rijmb. 31361; „scóne stont gh(e)máect sonder órlóf", Parth. 694; „staen háveke, válken, spórewáren", Ib. 1136; „staet bíscop in míne stéde te síne", Sp. H. II[5], 8, 88.

Bij § 12. Blijkens de volgende plaatsen moeten we aan *God* ook als subject in niet-wenschende zinnen het karakter van wisselend woord toekennen: „God héeft harde véle vor óns ghedáen", Belg. M. VIII bl. 449; „God géeft hem góet in álre stont", Ib. X bl. 344; „God wéet wel hóe die ménighe léghet", Ib.; „dat áchste ghebód gáf God Moysés", N. Doctr. 1838; „God gheórloefde tétene‿int páradíjs", Mask. 610; „God ghāver hem tóe den hélighen Ghéest", Rijmb. 4978; „God dróech den ménsche ván der érde", Ib. 507; „Oec máecte God Yéven ende‿Ádáme", Ib. 755; „máecte God rísénde die náme", Ib. 262; „God heeft élker síelen op áertríke", Lsp. I, 19, 1; „want God ghíft lóen dat dúren sál", V. Hild. 90, 146; „God héeft mi die áventúre ghegéven", Parth. 2783; „doe God mákede álle créatúren", Ib. 3591; „met ménechten cléene, alsóne God sénde", Sp. H. II[2], 17, 66; „die kéyser en wíste niet dát God déde", Ib. II[3], 12, 36; „álso mi gíst(e)ren God déde verstáen", Ib. II[4], 33, 128; „daer tóende God wónder ménegerände", Ib. II[4], 37, 92; „met ánderen kérstenen, óft hem God án", Ib. II[5], 51, 80; „dat móeste blíven alsóet God wónde", Ib. II[6], 8, 70; „wíste God éer hi die wérelt máecte", Lucid. 276, „die zíele blíes God, des zéker síjt", Lsp. I, 18, 53. Vgl. ook „God híet Móisese gónt bescríven", Rijmb. 4457, waarin de boven, bl. 22, voorgeslagen verandering onnoodig is.

Bij § 14. Naast *groot* verwacht men ook *cleine* als wisselend woord. En werkelijk vindt men: „cleene líede sónder hóeghen móet", Belg. M. X bl. 119, vs. 60; „cleene dínc brínctene‿in pínen swáer", Sp. H. II[1], 87, 166.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS, TE GRONINGEN.

Dr. W. L. VAN HELTEN, Kleine Nederlandsche Spraakkunst . . . . *Vijfde druk* ƒ 1,90

Dr. W. L. VAN HELTEN, Nederlandsche Spraakkunst, ten behoeve van Onderwijzers, I, II. . . . . . . - 3,75

Dr. W. L. VAN HELTEN, Vondel's taal. Grammatica van het Nederlandsch der zeventiende eeuw. . . . . . - 3,75

Dr. W. L. VAN HELTEN, Geschiedenis der Vaderlandsche-Taalstudie in Nederland . . . . - 0,60

Dr. W. L. VAN HELTEN, Over Middelnederlandschen versbouw. . . . . - 1,90

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS.